

652/
1972/2

1 9 7 2 **2**

3. ლორია — მესაიღუმლე	
მოთხრობა	3
4. მშავია — საბავშვო	
ლექები	17
5. რომა — მიუღმე ბიჭი	
მოთხრობა	20
6. ვარზანიძე — ლექები	29
7. ქათამაძე — ლექები	32
8. სოფარია — მისხალი სისხი	
მოთხრობა	35
9. მელია — ლექები	54
10. დავითაძე — ნომარი ნარკვევი	57

წაუკითხეთ ნორკებს

3. სალუქვაძე — ლექები	65
-----------------------	----

**კ რ ი ტ ი კ ა დ ა
კ უ ბ ლ ი ც ი ს ტ ი კ ა**

1. ზონია — მთრთოლვარე სიმი	68
----------------------------	----

წ ე რ ი ლ ე ბ ი

3. ნაცვლიშვილი — ლირიკული	
ლექის შესახებ	78
4. ჯაფარიძე — ილია ჭავჭავაძე	
და სუბტროპიკული მიუღმე- ბის განვითარების საკითხები	83
5. ნოღაიძე — ბავშვთა	92

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურნალი

საქართველოს საზოგადოებრივ-
მხატვრული კავშირისა და
აჭარის განვითარების
ორგანო

გ ა თ ე მ ი — 1972

მარტი-აპრილი

რედაქტორი ა. ზონია

სარედაქციო კოლეგია:

მ. ვარუანიძე (პ/მზ. მდივანი)

ხ. ახვლედიანი

კ. ლორია

ალ. ჩავჭავჭავაძე

ფრ. ხალვაში

პაკიან ღოკია

მ მ ს ა დ უ მ ლ ე

I

შემოდგომის სუსხიანი საღამოა. მატარებელი კარგა ხანია ჩამოდგა სადგურში. მგზავრები ვაგონებისაკენ მიიჩქარიან, გამცილებლებს ემშვიდობებიან.

მე არც გამომცილებელი მახლავს, არც ხელბარგი მომაქვს და ამიტომაც ყველაზე ადრე მოგხვდი ვაგონში.

ჯერჯერობით ვაგონი ნახევრად ცარიელია. ჩემს კუბეში მარტო მე ვარ. კარგია, როცა თავისუფლად მგზავრობ, არავინ გაწუხებს, მაგრამ სიმარტოვეც არ ვარგა. ხმის გამცემი უნდა გყავდეს, მხიარული და კეთილშობილი ადამიანი. კუბეში ოთხი მგზავრის ადგილია. ოთხივე ერთნაირი ბუნებისა და ხასიათის არ გამოდგება. ზოგს ღუმილი უყვარს, ზოგი სულ ლაპარაკადაა გადაქცეული. ვინ ლოთია და პირიდან ღვინის სუნი ამოსდის, ზოგი მთელი ღამე ხვრინავს და თვალებს არ მოგახუჭვინებს. კარგია თანამგზავრთ შორის ღამაში ქალბატონი თუა, მაგრამ აუტანელია თუ ამ ქალბატონს ჭირვეული პატარა ახლავს.

მრავალჯერ მიმგზავრია ამ გზით, სხვა გზითაც, მაგრამ ორჯერაც არ ვყოფილვარ მადლიერი ხვედრით. ბევრჯერ მთელი ღამეები არ მიძინია მოუსვენარი თანამგზავრების გამო, მანდილოსნების მორიდების მიზეზით ზომ ნახევარჯერ დერეფანში ვყოფილვარ ატუშული.

გამიძლია, ამიტანია. ან რა უნდა იყოს აქ ისე ძნელი და აუტანელი? ორ-სამ დღე-ღამეს თავქვე დაკიდებული გაძლებს ადამიანი.

ეჰ, იყო დრო როცა ბევრად უარესად მიმგზავრია, ვაგონის საფეხურზე შემომდგარს, სახელურზე ჩამოკიდებულს, მაგრამ... ახლა სადღაა იმდენი გამძლეობა!

ორმოცდაათს რომ ფეხი გადავადგი და წინ წავიწიე, თანდათან და-
მეტყო მოსვენებისაკენ მისწრაფება. ის რაც ადრე ნორმალურად მეჩვენებოდა,
ბოდა, დღეს შეუფერებლად მიმაჩნია.

ალბათ ამიტომ უფრო ვფიქრობ ახლა მშვიდობიან და წესიერ თან-
მგზავრებზე. ორი დღე-ღამე უნდა ვიმგზავროთ ერთად და არც ისე ცო-
ტაა ნერვების მოსაშლელად.

ფანჯარასთან მიმდგარი გადავცქერი ბაქანზე მოფუსფუსე ხალხს,
ხელიხელ ჩაკიდებულ ქალ-ვაჟებს, მოყრიამულე ახალგაზრდობას, გა-
ვყურებ ქალაქში აღმართულ ცათამბჯენებს, აბჯლილებულ ქუჩებს, გადა-
ნათებულ მოედნებს და ჩემს უნებლიეთ წარსულის მოგონებები მეუფ-
ლება.

ჰო, მაშინაც ასეთ სუსხიან საღამოს მივემგზავრებოდი ამ ქალაქიდან.
დიახ, სუსხიან საღამოს. მაშინ ერთი ნათურაც არ ჩანდა არსად. არც ერ-
თი ქუჩა და მოედანი არ იყო შეუიარაღებელი, არც ერთი სახლი შეუ-
ნიღბავი და ჩაუბნელებელი.

ეს იყო ათას ცხრაას ორმოცდაორი წლის მიწურულს. ხუთი დღე და-
ყავი მაშინ მე ამ ქალაქში და ერთი წუთითაც არ დამისვენია. დამისვენ-
ნია-მეთქი, ვამბობ, ვინ იყო მაშინ მოსვენებისა და განცხრომის განწყო-
ბილებზე.

თუ ვინმე გაჭირვებაზე დაიწყებდა წუწუნს და უიმედობა დაეტყო-
ბოდა, მაშინვე გვერდით დაუდგებოდნენ: „ნუ დაეცემი სულიერად და
ნუ შიშობ ძმავ, ჩვენს ქუჩაზედაც დადგება დღესასწაულიო“.

მას შემდეგ დიდი ხანი გავიდა. იმ დიად გამარჯვებას ბევრი გამოჩე-
ნილი სარდალი და რიგითი მებრძოლი შეეწირა, ბევრს ასაკმაც უმტყუ-
ნა და მშობლიურ მიწას მიებარა, ბევრმა დღევანდლამდე მოიტანა იმ
ქარიშხლიანი დღეების ხსოვნა, მაგრამ უფრო მეტი ნაწილი მას შემდეგ
მოვიდა ქვეყნად და საერთო საქმეში შეგვეზიარა.

ამ ფიქრებიდან ერთმა ეშხიანმა ქალმა გამომიყვანა. იგი სწრაფად შე-
მოიჭრა კარებში, საწოლებს შეავლო თვალი, ხელჩანთა თაროზე შემოდ-
გა და მე გადმომხედა.

— თვალყური გეჭიროთ, გეთაყვა. — მანიშნა ხელჩანთაზე. — ახ-
ლავე მოვალთ. — და სწრაფად გავიდა.

ეჰ, საქმე ცუდადაა, გავიფიქრე მე. ალბათ ორს კიდევ თავისიანს
შემოიყვანს და მშვიდობით მოსვენებაზე. ებოდიშე, ეკრძაღე, ერიდე. სამი
ქალის ხელში ჩემი მტერი ჩავარდა.

მაგრამ ამ დროს ქალთან ერთად ორი მამაკაცი შემოვიდა და ოდნავ
დავმშვიდდი. ეტყობა ერთი ოჯახია, ცოლ-ქმარი და მათი ვაჟი.

ბარგი დააწყვეს, მოსასხამები მოიხადეს და ჩამოსხდნენ.

შევათვალე. არ უნდა იყონ ურიგო აღმამანები. შესახედავდაც კარგები არიან, ტანადი და ეშხიანი ქალი, უფრო ახოვანი მისი მეუღლე და ისეთივე ტანადობის ვაჟი, რომელიც გაჭრილ ვაშლივით ჰგავს მამას.

მატარებლის გასვლამდე არ მოგვეცა გასაუბრების საბაბი, ისინი ფანჯარაზე მიმდგარნი გამცილებლებს ესაუბრებოდნენ, ხან ხელით ანიშნებდნენ რაღაცებს, იცინოდნენ, მხიარულობდნენ.

მატარებლის გასვლის შემდეგ უფრო ბეჭითად შევათვალე ერთმანეთი. მამაკაცმა ახალი ჟურნალი შემომთავაზა, გადათვალე ერთ-სანიშნავად გაფორმებულიაო, მე მაღლობა გადავუხადე და გამოვართვი. ქალმა რაღაც უცნაურად გადმოიხედა და უნებლიეთ გაიღიმა. გაიღიმა, მაგრამ ეს ღიმილი, როგორც მე მომეჩვენა, უფრო შემკრთალისა თუ დამნაშავის გაღიმებას გავდა.

— წავიდეთ, ჩაი დავლიოთ! — შესთავაზა ცოლ-შვილს მამაკაცმა. — თქვენც წამობრძანდით.

— გმადლობთ. ახლახან გეახელით. — მოვახსენე მე.

— შენ და ბორისი წადით. მეც არა ვარ ჩაის გუნებაზე. — უთხრა ქალმა და რაღაც ხელსაქმე გაიჩინა, ვითომც მეტად საჭირო და აუცილებელი. — მოვათავებ ბარემ. დილისთვის დამჭირდება. — მოიმიზეზა მან.

მამაკაცი აღარ მოგვეძალეხა, ვაჟი გაიყოლია და გავიდა.

— ჩემი ქმარ-შვილია. — თქვა მოკლე პაუზის შემდეგ ქალმა და უფრო დაკვირვებით მომაჩერდა.

— ასეც წარმოვიდგინე, — დავუდასტურე მე.

— გვანან ერთმანეთს? — კვლავ ისეთივე დამნაშავის ღიმილით შემეკითხა ქალი.

— გაჭრილ ვაშლივით.

ქალმა ახლა უფრო კმაყოფილი ღიმილი მესრულა.

— მართლა? ზოგს ძმები ჰგონია. ასაკითაც არ ჩანან ერთმანეთს ისე დაშორებულნი.

— ყოველ შემთხვევაში ოცი-ოცდახუთი წლით უფროს-უმცროსობა შეინიშნება.

— დიას, ჩემი ვაჟი ოცდახუთი წლით უმცროსია მამაზე... მართლა, ზომ ძალიან გვანან ერთმანეთს?

— ძალიან!

— ცხვირიც ერთნაირი, ნიკაბიც, შუბლიც, ტუჩებიც. წარმოიდგინეთ თქვენ, ზოგიერთი მამა-შვილი როდი გვანან ასე ერთმანეთს.

— მართალს ბრძანებთ. მაგალითად, ჩემსა და მამაჩემს შორის ძალიან ცოტა მსგავსებაა.

— ცოცხალია?

— სამწუხაროდ არა.

— დიდი ხანია გარდაიცვალა? — თითქოს ძალიან აინტერესებს მაჩემის გარდაცვალების თარიღი და ბედით, ისე ჩამეძია.

— ათიოდე წელი იქნება.

— მართლა? ეჰ, რა მოკლეა ადამიანის სიცოცხლე! ფიქრობ, ესაა ავიდგი ფეხი, ამოვიდგი ენა, ვიწყებ ცხოვრებასო და უკვე სიბერე მოგდგომია კარს. შემდეგ ყველაფერი წასულია. რამდენიმე დღე და...

— რა გაეწყობა, ასეთია ბუნების კანონი. — ვუთხარი მე და გამეღიმა.

— ალბათ ჩემს ფილოსოფიაზე გელიმებათ. სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხი მუდამ აწუხებდა ადამიანის მოდგმას. მაშ, თქვენ მიგაჩნიათ, რომ ჩემი ქმარი და ვაჟი გვანან ერთმანეთს?

რა გადამეკიდა ეს დედაკაცი, ნუთუ მის ქმარსა და შვილზე მეტი ვერაფერ იბოვა ამ ქვეყანაზე შესადარებელი?

— განა გასაკვირია, მამა-შვილი ერთმანეთს გავდნენ? — და უნდა მეთქვა, სხვა რამეზე ვისაუბროთ, სხვა რამე თქვით-მეთქი, მაგრამ დამასწრო:

— უმცროსი ქალიშვილიც მყავს. — წამოიწყო ისევ. — ბორისზე ოთხი წლით უმცროსია მაგრამ...

— იგი თქვენი ასლი იქნება. — შევაწყვეტინე მე და გამეღიმა.

— არა, წარმოიდგინეთ, რომ არა. არც მე მყავს, არც მამას. მე რომ მისი ნამდვილი დედა არ ვიყო. ვერ ვიტყოდი, ჩემი შვილია-თქო. ჩემი მეუღლე ისეთი ეჭვიანი კაცია, პირადად რომ მშობიარობას არ დასწრებოდა, არ დაიჯერებდა. იტყოდა, ვინმემ გამოგვიცვალა სამშობიარო სახლშიო. ხომ არის ასეთი შემთხვევები?

— შესაძლებლობა გამორიცხული არაა. შეუხედავია თქვენი ქალიშვილი? — იძულებული გავხდი დავინტერესებულიყავი ვინმე უცნობის მდგომარეობით.

— შეუხედავი კი არა, ნამდვილი ანგელოზია, მაგრამ ჩვენი არაფერი სცხია. ისეთი ლამაზი და ეშხიანია, რომ...

— თქვენზე ლამაზი?

— აჰ, ქათინაურებიც გცოდნიათ. სად მე და სად სილამაზე. — ლოყები შეუფერადდა ჩემს თანამოსაუბრეს. — ჭაბუკობაში ალბათ ქალთა სქესის დიდი ყურადღებით სარგებლობდით, თუმცა, რას ვამბობ, ახლაც არ იქნებით გულნაკლული წარმატებებით.

„მეარშიყება“ გავიფიქრე მე და ამ საქმეში გამოუცდელ ყმაწვილივით ამიწითლდა ლოყები. უხერხულობა ვიგრძენი, მაგიდაზე დადებული ჟურნალი ორივე ჭელით ავიღე და გავშალე. მან ჩემი მარცხენა ხელის ორ დაზიანებულ თითს მოჰკრა თვალი და შეკრთა.

— ვლადიმერ სტეპანოვიჩ! — შესძახა მან უეცრად. ხელებზე დამწვდა, აიტაცა, გულში ჩაიკრა და აცხცახდა.

— როგორ, თქვენ მე მიცნობთ? — გაკვირვებისაგან თვალები გამიფართოვდა და ცნობისმოყვარეობით შევეჩერდი.

— გიცნობთ, ვლადიმერ სტეპანოვიჩ! გიცნობთ, თქვენ ჩემი...

მაგრამ ამ დროს კარი გაიღო, მამა-შვილი შემოვიდა და ჩვენი საუბარი შეწყდა.

— რახან ჩვენთან არ ივახშმეთ, ამ ტკბილეულს მაინც შეეჩეცით. — თქვა ქმარმა და მაგიდაზე ტკბილეული დააღაგა.

ვის უნდა ახლა ტკბილეული, ვინ არის ჭამის გუნებაზე? რამდენიმე წუთი მაინც ედროვებინათ, არ შეეწყვიტათ ჩვენი ეგზომ საინტერესო საუბარი. კარგად გამეგო მაინც ამ ქალის ვინაობა. შემეტყო საიდან მიცნობდა? მოვიწადინე საუბრის გაგრძელება, ჩვენი ნაცნობობის ისტორიის გაგება, მაგრამ ქალმა პირზე ხელის დადებით მანიშნა შეწყვეტილ საუბარს არ დაებრუნებოდი, და მეც ენა ჩავივდე.

ვინ არის ეს ქალი? საიდან მიცნობს? რატომ არ სურს მისმა ქმარმა იცოდეს ჩვენი გაცნობის ამბავი? რა საიდუმლოებას ინახავს? — სულ ამის გარშემო ტრიალებს ჩემი ფიქრი და გონება.

როცა დაწოლის დრო მოახლოვდა, ქალმა გაშალა ლოგინები. დაბლა ადგილი, რომელიც მე მეკუთვნოდა, იმ ქალის ქმარს დავუთმე და მე მალლა ავედი. მართალია, ამან ძალიან უხერხულობაში ჩააყენა ყველა, მაგრამ ჩემს დაჟინებით მოთხოვნას ანგარიში გაუწიეს და დათანხმდნენ.

ცოტა ხნით მამაკაცებმა ქალი მარტო დავტოვეთ, საშუალება მივეცით საღამური ტანსაცმელი ჩაეცვა და ჩაწოლილიყო.

რომ დაებრუნდით, ყველაფერი რიგზე იყო, ქალი ჩაწოლილი დაგვხვდა, მისმა მეუღლემ გვერდით დაიკავა ადგილი, მე და მათი ვაჟი მალლა ავედით, შუქი ჩავაქრეთ, ტანზე გავიხადეთ და ჩავწექით.

ჩავწექით. დაიძინეს. მამაკაცმა ხვრინვა ამოუშვა, ვაჟის სუნთქვაც მესმის, ეტყობა ქალსაც დაეძინა, მაგრამ მე თვალის ვერ მოვხუჭე. მაწვალეებს ამდამდეგი შეხვედრის ასეთი უცნაურობა. ვფიქრობ და ვფიქრობ:

ვინ არის ეს ქალი? სად შემხვედრია იგი?

ახალგაზრდობაში მქონია ხოლმე შეხვედრა უცნობ ქალთან, შეიძლება შემიცოდავს კიდევ. ზოგ მათგანს შემდეგშიაც შეხვედრივარ, გვიცვნია ერთმანეთი, წარსული გაგვისხსენებია, დროებითი სიყვარულიც გავგიახლებია, მაგრამ ის სულ სხვანაირი და სხვაგვარი ყოფილა.

მაგრამ ვინ არის ეს ქალი? ვფიქრობ ამაზე და არ მეძინება.

ბოლოს როგორც იქნა თვალები დავხუჭე, მაგრამ ახლა ჩემი ცხოვრების გასულ დღეებს ავედევნე, და დღევანდლობა რამდენიმე წლით უკან ჩამოვიტოვე...

და აი...

II

სამსახურში დილით ადრე მივედი. და მაინც კაბინეტის კართან, მოსაცდელი ოთახი მთხოვნელებით სავსე დამხვდა. მეტი ნაწილი ქალები იყვნენ, სამი-ოთხი ხანდაზმული მამაკაცი ერია მხოლოდ. ვიცოდი მათი შეწუხების მიზეზი და არ გამკვირვებია.

ერთ ახალგაზრდა ქალს ორი წლის გოგონა ახლავს. ბავშვი ჭირვეულობს, შინ წასვლას ითხოვს, შია, პური უნდა, რძე მონატრებია. გამხდარია, მაგრამ ჯანიანი. წავიდეთ დედიკო სახლში — ეხვეწება იგი ქალს და კაბის კალთას ექაჩება. ახლავე შვილო, ახლავე. — ამშვიდებს დედა და ჩემთან შემოსვლის რიგს ელოდება.

— შემოდით. — კაბინეტში შესვლისთანავე ვუთხარი მას. ქალმა ბავშვი ხელში აყვანილი შემოიყვანა.

დახმარებისათვის მოვიდა, შველას მთხოვს. ერთი ბავშვი სკოლაში დაუდის, მეორე ესაა თან რომ ახლავს. თვითონ მსახურობს, ქმარი მეორე წელია ომშია. შინ არავინ ყავს ბავშვის მიმხედავი.

გასაგებია. ასეთებით სავსეა ქალაქი. ყველას უნდა შველა და დახმარება. ყველა საწარმოსა და სავაჭრო ორგანიზაციას დავალებული აქვთ მაქსიმალური დახმარება აღმოუჩინონ მებრძოლთა ოჯახებს, მაგრამ ყველაზე რთული და საპასუხისმგებლო ამოცანა განათლების ორგანოებს აკისრიათ. მათ მოვალეობას შეადგენს მოსწავლე ახალგაზრდობაზე ზრუნვა, მცირეწლოვნებისა და უბატრონო ბავშვებისათვის თავშესაფრის გამოჩენა, მოვლა-მიხედვა, მარტოხელა მასწავლებლების მიშველება, სასურსათო ბარათების განაწილება და სხვა მრავალი რამ.

სწორედ ასეთ დროს მხვდა წილად ვყოფილიყავი ამ დარგის ხელმძღვანელი და მთელი ქალაქის სკოლების, საბავშვო ბავშვისა და ბაღების მზრუნველი და მიმხედავი. ამიტომ იყო ჩემი სამუშაო კაბინეტი მუდამ სავსე მთხოვნელებით. ამიტომ იყო დილა ადრიან მისული გვიან ღამით ებრუნდებოდი შინ. ხშირად მაშინაც არ მეძლეოდა საშუალება ძილისა და მოსვენების. ან გამანადგურებელ ბატალიონში უნდა წავსულიყავი სამორიგოდ, ან განგაშის დროს გამომეყვანა ცოლ-შვილი სახლიდან და თავშესაფარში შემეყვანა, მე კი გამანადგურებელი ბატალიონის შტაბისაკენ გავქცეულიყავი.

ჩემი პირადი მდივანი ქალი, რომელიც ამავე დროს მემანქანის მოვალეობასაც ასრულებდა, მეტისმეტად გადატვირთული იყო. მომსვენების მიღებასა და პასუხის გაცემას ვერ ასწრებდა, მასალებს ღამით ბეჭდავდა. ქმარი სამამულო ომის ფრონტზე იბრძოდა და იმის დარდი არ ასვენებდა საწყალ ქალს. ოთხი წლის ვაჟი თან დაყავდა სამსახურში. კუთხეში სკამზე დასვამდა, ხელში ფანქარსა და ქაღალდს მისცემდა და საბრალო ბავშვი სამუშაო დროის გასვლამდე თავს იქცევდა. ხანდახან საჭმელს თუ მოითხოვდა, დედა პურის ნატეხსა და ყველის ნატერს მისცემდა და ამშვიდებდა.

უკვე დიდი ხანია გათავდა სამუშაო საათი. მომწვივდა კიდეც, მაგრამ მოთხოვნებს მიღებაზე უარს ვერ ვეუბნები.

— როგორაა ტასო საქმე, კიდეც ბევრია? — შევეკითხე მდივან ქალს, როცა კარი შემოაღო და შემოიხედა.

— არიან. ბატონო ვლადიმერ, მაგრამ ნება მომეცით რამდენიმე წუთით დავტოვო ისინი. ბავშვს მივიყვან მეზობლისას, დავაძინებ. აქ წესიერი ადამიანები დგანან, რიგს არ დაარღვევენ, არც იხმაურებენ. მე მალე დავბრუნდები.

— თუ კი ასეა, წაბრძანდით, აქაურობას მოვუვლი როგორმე. — ვეუბნები და ახალშემოსულს ვთხოვ დაბრძანდეს.

ის ჯდება. ხანდაზმული პედაგოგი ქალია. მთელ ქალაქში ცნობილი, საპატიო ადამიანი. მისი დაზრდილი ვაჟკაცები ღღეს სამამულო ომში იბრძვიან.

— ქალბატონო მარო, თქვენ რამ შეგაწუხათ?

— ქვეყნის დარღმა და გასაჭირმა, შვილო. — მიპასუხა მოხუცმა და თვალები მოიწმინდა. — გუშინ შალვას დაღუპვის ცნობა მოვიდა. საწყალი ბიჭი სევასტოპოლის მისადგომებთან დაცემულა. მისმა ოჯახმა ჯერ არაფერი იცის. საბრალო დაროს ვინ უნდა აუწყოს ეს საშინელი ამბავი. ვინ უნდა გაუხმოს ქმრის დაღუპვა. რა ვქნა, ვერაფერი მოვიფიქრე... ოთხი ბავშვი ყავს, რა უნდა უშველოს უბედურმა დედამ.

მე ვიცოდი რომელ შალვაზედაც ამბობდა მარო და მისი დაღუპვის ამბავმა თავხარი დამცა. შალვა თობაძე ჩემი კარგი მეგობარი იყო. დიდ ხანს ერთადაც ვმსახურობდით. სიყვარულით გავაცილეთ ფრონტზე, მშვიდობით დაბრუნება ვუსურვეთ. მის მეუღლეს, რომელიც ჩვენს სისტემაში დაბალხელფასიან თანამდებობაზე მუშაობდა, საათები მივუმატეთ, უკეთესი პირობები შევუქმენით და კმაყოფილი გვყავდა, მაგრამ ახლა...

— მოდი, ჯერჯერობით ნუ გავუხელო. — მცირე ღუმილის შემდეგ ვუთხარი მე. — ვინც ეს ცნობა მოიტანა ისიც გავაფრთხილოთ, ენა არ დასძრას ამის შესახებ.

— მაგრამ წერილებს რომ ვერ მიიღებს საცოდავი, ხომ დაეჭვდება?
— შემომეკამათა მარო.

— სჯობს ეჭვობდეს, ვიდრე... ვერ გეტყვით ასეთ დროს როგორ აჯობებს. გავუმხელთ — უბედურებაა, არ გავუმხელთ — უარესი. თქვენ როგორ ფიქრობთ?

— მე? მე თქვენს პირველ მოსაზრებას ვემხრობი. — მიპასუხა მან.

— რომ ჯერჯერობით ნუ გავუმხელთ?

— საქმისთვის აჯობებს... დაე ერთხანს მაინც გვყავდეს იმედიანად.

— და მაროს გული უჩიუყდა.

— კარგი, ეგრე იყოს, თუმცა... ეჰ, რა ძნელია ადამიანს უმაღლავდე ასეთ საშინელ ამბავს და თვალეში შესცქეროდე.

ჩვენი საუბარი კარგა ხანს გაგრძელდა, მაგრამ მოსაცდელში მყოფ მთხოვნელებს საყვედური არ დაცდენიათ. მოთმინებით ისხდნენ და თავიანთ რიგს ელოდნენ.

მარო ჯერ წასული არ იყო, რომ ტასომ შემოიხედა.

— მოვედი პატივცემულო ვლადიმერ. ცოტაოდენი საჭმელიც მოგიტანეთ. მთელი დღე არაფერი გიჭამიათ. იქნებ შეისვენოთ. — მაროს შეხედა. — ქალბატონ მაროსთან ბოდიშს ვიხდი, ურიგოდ უნდა შემომეშვა, მაგრამ არ ისურვა.

— არა. შეილო, საბოდიშო რა არის. რიგის დარღვევით ყველაზე დიდ შეურაცხყოფას მიაყენებთ ადამიანებს, რომლებიც წუთებს ითვლიან აქ ლოდინით. — წამოდგა. — მაპატიეთ, რომ შეგაწუხეთ. როგორც ვთქვით, ჯერჯერობით ასე აჯობებს. — თვალები კვლავ აუცრემლიანდა. ცხვირსახოცი მოიშველია, ცრემლი მოიწმინდა, შემდეგ ხელი ჩამომართვა და გავიდა.

— რამ შეაწუხა? — დაინტერესდა ტასო.

— არაფერი. ცოტაოდენი საქმე ჰქონდა... საჭმელისთვის მადლობელი ვარ. რალა დაგიმალო, მომშივდა. — ქალაქში გახვეული ნამცხვარი გამოვართვი და გაეტეხე.

— ერთი-ორი წუთი და მოვრჩები. ბევრი მელოდება კიდე?

— არა. ორი ქალი დარჩა მხოლოდ. თქვენი განკარგულება რომ არ მქონდეს, სამუშაო საათი დიდი ხანია გასულია, დავითხოვდი ყველას.

— არა, ჩემო ტასო, არა. არა გვაქვს ამის უფლება. ჩვენი ძმები იქ ომის ქარცეცხლში ტრიალებენ და ჩვენ აქ მათი ოჯახის წევრებს მიღებაზე და დახმარების აღმოჩენაზე ვუთხრათ უარი? არა, ეს არ შეიძლება! — ამასობაში ნამცხვრის ჭამასაც მოვრჩი და ტასოს მივუბრუნდი. — შემოუშვი.

ტასო გავიდა. შებრძანდითო, ეუბნება იქ მყოფ ქალს, მაგრამ იგი უარზეა. ბარემ სულ ბოლოს შევალ, რომ უფრო დაწვრილებით მოვეუ-
თხოო ჩემი ამბავიო, პასუხობს და რიგს მეორეს უთმობს.

შემოდის ახალგაზრდა პედაგოგი. მე იგი ერთხელ მყავს ნახული და ცნობა გამიჭირდა, მაგრამ როცა თავისი სათქმელი თქვა, მივხვდი ვინც იყო და ვთხოვე დამჯდარიყო. მან უარი თქვა. მოკლედ მიაშბო რისთვისაც იყო მოსული და დახმარება აღუთქვი. ძალიან კმაყოფილი გამო-
მეთხოვა.

უკანასკნელი მთხოვნელი ქალი სრულიად უცნობი ვინმე აღმოჩნ-
და. იგი ჩვენს პატარა ქალაქში არასოდეს მენახა. ლამაზი, კარგად ჩა-
ცმულ-დახურული, მაღალი, წერწეტა, საკმაოდ ეშხიანი და სანდომიანი.

— მაპატიეთ. — შემოსვლისთანავე მითხრა მან. ბოდიში მოიხადა და
ჩემი კაბინეტი შეათვალიერა.

— დაბრძანდით. — სავარძელზე ვანიშნე.

მან კიდევ მიიხედ-მოიხედა და დაჯდა.

— რით შემიძლია გემსახუროთ? — შევათვალიერე ეს უცნობი
სტუმარი.

— თქვენ ალბათ შინ მიგეჩქარებათ. მეტად დატვირთული სამუშაო-
დღე გქონდათ და... თუ შემპირდებით, ხვალ შემოვივლი უფრო თავი-
სუფალ საათებში.

— არა მგონია ხვალ უფრო თავისუფალი აღმოვჩნდე. ბრძანეთ რაზე
შეწუხებულხართ?

ქალი შეიშმუშნა.

— ჩვენი საუბარი, — კარებისაკენ გაიხედა, — პატიოსანი სიტყვა-
უნდა მომცეთ, რომ საიდუმლოდ დარჩება.

— საიდუმლოდ?

— ჩვენს მეტს არავის ეცოდინება.

— თუ ასეა საჭირო... — ცოტა არ იყოს ჩამაფიქრა ამ უცხო ქალის
მოთხოვნამ. „მოგზავნილი ჯაშუში ხომ არ არის?“ გავივლე გულში. —
მანც რა არის ასეთი საიდუმლო, რომ თქმას ვერ ბედავთ? — ცოტა არ
იყოს ნაწყენი კილოთი მივმართე მე.

— მაპატიეთ. — კვლავ ბოდიში მოიხადა ქალმა. — მე მითხრეს, რომ
თქვენ კეთილი და გულისხმიერი ადამიანი ბრძანდებით, თორემ ამდენს
ვერ გავბედავდი. აბა უცნობ პიროვნებას როგორ გავანდობდი ასეთ სა-
იდუმლოს, ან კი როგორ შევეკარებდი... მაპატიეთ. უკეთესი იქნება წა-
ვიდე, სხვა გზით ვეძებო შევლა. — ასადგომად წამოიწია, მაგრამ შევა-
ჩერე.

— რახან მობრძანდით და ჩემთან საუბარი მოისურვეთ, ბარემ დამ-
თავრეთ რა სათქმელიცა გაქვთ. თუ მოშველებაა საჭირო, ნუ დაგერიდე-

მათ. ბრძანეთ. რაც შეეხება საიდუმლოს შენახვას, გააჩნია, თუ ასეთი რამ კეთილ საქმეს ემსახურება... — გამახსენდა მსცოვან პედაგოგ მართლმადიდებელს თან საუბარი ფრონტზე დაღუპული მეზობლის ოჯახისათვის მოსული ცნობის გაუმხელელობისა და დროებით საიდუმლოდ შენახვის შესახებ.

— უთუოდ კეთილსა და სასარგებლო საქმეს, ჩემი ოჯახის გაბედნიერებისა და მომავლის საქმეს. — მომხიარულდა ქალი. — მაპატიეთ. ალბათ გულში გელიმებათ კიდევ. რა დროს პირადი ბედნიერებისა და საკუთარი ოჯახის საკითხის წამოყენებაა წინა პლანზე, როცა ასეთი ქარიშხლიანი დღეები გვიდგასო, იტყვიო, მაგრამ მაღლობა ღმერთს გამარჯვების სასწორი ჩვენს მხარეზე იხრება და მალე დიდ ზეიმსაც გადავიხდით. ქარიშხალი ჩადგება, ადამიანები თავიანთ კერას დაუბრუნდებიან, ოჯახსა და შვილებზე იფიქრებენ და საერთო ფერხულში ჩაებმებიან.

მაინც ვერ მივალწიე მიზანს. ვერ ვატყვევინე რა სურდა და რისთვის სჭიროდა ამხელა შესავალი. უნებლიეთ საათს დავხედე და ეს მან შენიშნა.

— კიდევ პატიებას გთხოვთ, ჩემი პირადი საქმისათვის ამდენ დროს რომ გართმევთ, მაგრამ თუ გამიმართლა და სურვილი შემისრულდა... ადამიანები ყოველთვის შეხვდებიან ერთმანეთს...

— მიბრძანეთ, რაშია საქმე, რა გაწუხებთ? — ვატყობ მოთმინება მელევა ამდენ უმიზნო საუბარში.

— რა მაწუხებს? — ახლა უფრო ბეჯითად შემათვლიერა — ძალიან მრცხვენია, მაგრამ... — შეჩერდა, კარებისაკენ მიიხედა, ხომ არავინ უნდა შემოვიდეს, ან ჩვენს საუბარს ხომ არავინ ისმენსო.

— ბრძანეთ, ჩვენს გარდა აქ არავინაა. — დავარწმუნე მე.

სტუმარმა ცოტა ხანს იყუჩა. შემდეგ შემომხედა და დაიწყო.

— თქვენს ქალაქში დროებითი სტუმარი ვარ. თუ მშვილობა დარჩა და ჩემი სურვილის შესრულების იმედი მექნება, რამდენიმე თვე დავრჩები. ყოველ შემთხვევაში არა უმეტეს შვიდი-რვა თვისა. ამ ხანში უნდა მოვავარო ჩემი საქმე, რაშიც მთავარი დახმარება თქვენ უნდა გამიწიოთ...

— მე?

— დიახ, თქვენი იმედი მაქვს. მე პედაგოგი ქალი ვარ. ჩემი მეუღლე სამხედრო ინჟინერია. ლენინგრადის დაცვაში დიდი ღვაწლი მიუძღვის. მძიმედ დაჭრილი რამდენიმე თვე ჰოსპიტალში იმყოფებოდა. ახლა, მაღლობა ღმერთს, მოკეთებულია, ჯან-ღონე აქვს, უკრაინის ფრონტზე ზურგის ნაწილში იმყოფება, თავის მოვალეობას იხდის სამშობლოს წინაშე, მაგრამ... ძალიან ვწუხვარ, ასეთ დროს მის გვერდით რომ არ ვიმყოფები. ვერ წარმოიდგენთ, როგორ გავვიძინელა ერთმანეთის დაშორება. ნეტა მაინც მისი ოცნების ასრულებას შევძლებდე... თქვენზე ბევრი კარგი გამიგონია. პატიოსან და სანდო პიროვნებად, გულისხმიერ ადამიანად

გამაცნეს თქვენი თავი. თანამდებობაც ღირსეული. გაქვთ, მოვალეობაც საპატიო და კეთილშობილური. ასეთ პირობებში მყოფი თქვენგან ველი შევლასა და დახმარებას. დროებით სამუშაო უნდა მომცეთ. რუსული ენისა და ლიტერატურის სპეციალისტი ვარ.

„მადლობა ღმერთს, გავიგე რისთვისაც მოსულა“ — გავიფიქრე ნელა მესიამოვნა კიდევ, რომ ასეთი ადამიანისათვის დახმარების აღმოჩენის საშუალება მაქვს.

— ძალიან კარგი. მე შემიძლია ხვალიდანვე მოგცეთ თქვენ სამუშაო. — გულდამწვდევით ვუთხარი და პირდაპირ შევხედე.

— თავშესაფარის შოვნაშიაც უნდა მიშველოთ. — ახლა მეორე მოთხოვნილებაც წამომიყენა. — ქმარი დარწმუნებულია, რომ მე ამ ქალაქში ნათესავთან ვარ წამოსული. სინამდვილეში კი სრულიად უცნობისას ვარ დროებით შეყუდრებული.

— ბინის შესახებ რა მოგახსენოთ. — გამოვუტყდი მე. — ბინის მოცემის საშუალება არა გვაქვს, ქალაქი ზედმეტად გადატვირთულია, მაგრამ უიმედობას ნუ მიეცემით. გვყავს მარტოხელა მოხუცი პედაგოგი ქალები, რომლებსაც შეუძლიათ დაგიტონ კუთხე. თან ხომ არაეინ გახლავთ?

— არა. ჯერჯერობით მარტო ვარ, მაგრამ... აქედან კი არ უნდა დავბრუნდე მარტო. — გამიღიმა მან. — ეს ყველაფერი თქვენზეა დამოკიდებული.

— ჩემზე? მე რა შემიძლია, გარდა იმისა რაც შეგპირდით?

— ამისთვის მადლობელი ვარ. რაც შეეხება ჩემს მთავარ სათხოვარს, იმის შესრულებას თქვენ არ გავალბებ არც თანამდებობა და არც მორალი. ყველაფერი თქვენს სინდისზე და გულისხმიერებაზეა დამოკიდებული.

მეგონა გადავრჩი, ამოიხსნა ამოცანა, მაგრამ ახლა უფრო ძნელად ასახსნელი ამოცანის წინაშე აღმოვჩნდი.

— ვერაფერი გამიგია, არაფერი მესმის. — უნებლიეთ ჩავილაპარაკე მე. — მიბრძანეთ კიდევ რა გევალება? რაში გჭირდებათ ჩემი დახმარება?

ქალმა თავი დაჰხარა, ლოყები წამოუწითლდა და ჩაილაპარაკა:

— რა ბრიყვი და სულელი ვარ. — შემდეგ თავი ასწია და შემომხედდა: — ვერ გამიბედნია, მრცხვენია... — და უცებ წამოცდა. — მე ფეხმძიმედ ვარ.

— ფეხმძიმედ? მერე, რა არის აქ საძრახი? ჯერ იმსახურებთ, შემდეგ დეკრეტულში გახვალთ და... ქალის მოვალეობა დედობა არის, შვილები, კარგი ვაჟკაცები და ქალიშვილები უნდა ვუმრავლოთ სამშობლოს. — გავუღიმე მე.

— მადლობელი ვარ. — პირდაპირ შემომხედდა. — რომ ამბობდნენ.

ისეთი კეთილი და გულისხმიერი ყოფილხართ. შეიძლება ძმასავით მოვე-
ხდეთ და ჩემი საიდუმლო გაგიხილოთ?

— ისეთი საიდუმლო რა უნდა გქონდეთ, რომ ამდენი ხვეწნა გჭი-
როდეთ. მე ჩვეულებრივი ადამიანი ვარ. შეიძლება ზოგისათვის უკეთე-
ლი, სანდო და კეთილი, ზოგისათვის კი პირიქით. რაც შეეხება ჩემს თანამ-
დებობას, განსაკუთრებით დღევანდელ პირობებში, იგი მე მავალეს ვი-
ყო კეთილი, გულისხმიერი, თავმდაბალი და თუ გნებავთ მესაიდუმლეც.
ჩემთვის უკვე გასაგებია თქვენი მდგომარეობა, დროებითი სტუმარი ხართ
ჩვენი, დახმარება გჭირდებათ, სამუშაო, თავშესაფარი, გულთბილი მოპ-
ყრობა. შეძლებისდაგვარად ყველაფერს მოვავაარებთ. ალბათ მალე ომიც
დამთავრდება და ახალშეძენილი ვაჭიშვილით კმაყოფილს გაგისტუმ-
რებთ... როდისთვის ელოდებით?

— როდისთვის? — თავი დახარა ქალმა. — არაუადრეს ექვსი თვისა.
ეს თქვენზეა დამოკიდებული.

— ჩემზე?! — გაკვირვებისაგან თვალები გამიფართოვდა.

— დიახ, საიდუმლოებაც ამაშია.

— აქ რა საიდუმლოება უნდა იყოს? — უფრო გავიკვირე მე. —
ყველა ქალი დედა უნდა გახდეს თავის დროზე.

— მაგრამ მე მშობელი ვერ გავხდები, დედა და აღმზრდელი კი
უნდა შევიქნე. ეს თქვენი დახმარებით უნდა მოხდეს. თქვენ უნდა მალირ-
იკოთ მე შვილი და გამხადოთ მისი პატრონი. ეს ყველაფერი ისე უნდა
მოხდეს, რომ ჩემმა მეუღლემ არ იცოდეს. გასაგებია?

და ის საიდუმლო საქმე გამანდო, რომლის მოგვარებას ჩემი დახმა-
რებით აპირებდა.

— ქალაქში ბევრი ახალშობილი რჩება უდედმამოდ. მრავალი საჭი-
როებს პატრონსა და მომვლელს. იმათი მიშველება და პატრონობა თქვენ
გაქვთ მინდობილი. თქვენ კი ერთ-ერთ მათგანს მე ჩამაბარებთ. უთუოდ
ვაქს, უთუოდ ხუთი-ექვსი თვის შემდეგ. ასე მაქვს ნათქვამი, ასე ელო-
დება ჩემი მეუღლე. როგორც კი ვაცნობებ, მაშინვე გამოეშურება. მანამ-
დე კი ჩემს ნათესავ ქალთან ვგონივარ შეფარებული. ასეთი ნათესავი
ქალიც თქვენ უნდა მაპოვნინოთ. გასაგებია თქვენთვის ჩემი დარდი?

— დიახ, გასაგებია. — ცოტა ხნის ფიქრის შემდეგ ვუთხარი მე —
დაგეხმარებით ბავშვის შერჩევაში.

— მაგრამ ძალიან გთხოვთ, ჩვენს გარდა არავინ იცოდეს ეს საიდუ-
მლო. — ხელზე ხელი მომიკიდა და შემომხედა.

— პატიოსან სიტყვას გაძლევთ. — და ხელი ჩამოვართვი.

— აჰ, ვიბოვნე! — წამოვიდახე უნებლიეთ მთელი ღამის უძინარმა და საწოლზე გადავბრუნდი. — ის არის, ნამდვილად ის, მაშინაც ასე სიყვარულით დამიკოცნა ხელები, როცა ახალშობილი ვაჟი ჩავაბარე. საინტერესო შეხვედრაა. ეს მამაკაცი მისი ქმარია, ის ვაჟი კი, ის პატარა ბიჭუკელა, რომლის დაბადებას გადაყვა ახალგაზრდა მარტოხელა დედა. რატომ აქამდე არ მომაგონდა ეს ამბავი? რატომ მაშინვე ვერ ვიცანი ეს უცნაური ქალი, როცა სახელითა და მამის სახელით მომმართა? ახლა კი უთუოდ უნდა გავეცნო, მაგრამ საიდუმლო რომ გამომეღავენდეს? ვინ იცის, იქნებ ქმარმა დღემდე არ იცის რომ ვაჟი, რომელიც გაჭრილ ვაშლივით გავს მას, მისი შვილი არ არის? რადგან ამ ქალისაგან მალე ვოგონაც შეძენია, ეჭვი არ შეეპარებოდა გულში. როცა იგი ცოლისა და ახალშეძენილი ვაჟის წასაყვანად ჩამოფრინდა, ყველაფერი მოწესრიგებული გვქონდა. ქალს მოწმობა ჰქონდა, რომ იგი სამშობიარო სახლში მოლოგინდა (აღნიშნული იყო თვე და რიცხვი), შეეძინა ვაჟი, გაეწერა სამშობიარო სახლიდან და ცხოვრობდა „ნათესავ“ მოხუც ქალთან.

ჩვენს მიერ გაკეთებულ საქმეს წყალიც არ გადინდებოდა.

მაშინ ამ ქალის ქმარი მე არ გამიცნია. საიდუმლოს უფრო საიმედოდ შენახვის მიზნით ჩაიღინა „ახალმოლოგინებულმა“ ეს. პირადად კი გამოცხადდა ჩემთან სამსახურში, დიდი მადლობა გადამიხადა, სამსახურიდან განთავისუფლების საბუთი მიიღო და წავიდა.

ის იყო და ის, მას შემდეგ მისგან არავითარი ცნობა არ მქონია. არც არასდროს შემხვედრია. წარმოიდგინეთ, რომ მეხსიერებაშიც თანდათან გამიქრა ეს ამბავი. ეს შემთხვევა რომ არა, ალბათ მალე დავიწყებას მიეცემოდა ყველაფერი.

მთელი ღამით ამ მოგონებებში გართულს გათენების ხანს მიმეძინა, ზოლო როცა გამეღვიძა და თვალი გავახილე, კუბეში მხოლოდ მამა-შვილი ისხდნენ და გაზეთს ათვალიერებდნენ.

— ძილის მოყვარული ბრძანებულხართ. — ღიმილით შემომხედა მამა. — მთელი ღამე არ განძრეულხართ. კარგია ადამიანს რომ ასე მშვიდად სძინავს ზოლმე.

— დიახ, ძალიან მიყვარს ძილი. — ვიცრუე მე.

— სად მიბრძანდებით?

ჩვენი ქალაქი დავუსახელე.

— იქაური ბრძანდებით?

— დიახ, იქაური.

— ჩემი ვაჟიც იქაურია... — ვაჟისავენ გაიხედა მამამ. — იქ დაბადებულია.

— მართლა?

— დიახ. ომიანობის დრო იყო. ჰოსპიტლიდან რამდენიმე თვის გამოწერილი ვიყავი, მალე ისევ ფრონტზე მიწვევდა წასვლა. სწორედ ამ დროს ჩემი მეუღლე ფეხმძიმედ აღმოჩნდა. წარმოიდგინეთ თქვენ, როგორ გამახარებდა დიდი ხნის ნატერის შესრულება. მოვითათბირეთ ოჯახში და გადავწყვიტეთ, ჩვენი პირველი შვილის დაბადების აღგილი სწორედ თქვენი მშვიდობიანი ქალაქი ყოფილიყო.

— და ყველაფერი რიგზე ჩატარდა? — შევეკითხე მე, ჩემი ვარაუდის სინამდვილეში დარწმუნებულმა.

— დიახ, ყველაფერი რიგზე. რამდენიმე თვის შემდეგ ჩემმა მეუღლემ ვაჟის შეძენა მაცნობა და მეც მაშინვე გამოვეშურე, თუმცა არც ისე ადვილი იყო იმ დროს მგზავრობა.

ცოტა ხანი კიდევ წავისაუბრეთ და ქალიც შემოვიდა. მას პირი დაე-ბანა და თმას ივარცხნიდა.

— ახლა კი ერთად წავიდეთ და რესტორანში წავისაუზმოთ. — შემოგვთავაზა მამაკაცმა და წამოდგა.

— თქვენ მიბრძანდით და მე ახლავე გეახლებით. — თქვა ქალმა და სარკესთან მიმდგარმა თმის სწორება დაიწყო.

მამა-შვილი გავიდნენ.

მეც მოვრჩი საქმეს და წასასვლელად ავხაზირდი.

— წამობრძანდით, მარია პეტროვნა — თითქოს წამომცდა მე და პირი ვიბრუნე.

ქალი სწრაფად შემოტრიალდა.

— მიცანით? მოგაგონდით? — უცებ გაფითრდა. — არ დამლუპოთ! — ორივე ხელი მომხვია, გულში ჩამიკრა და აქვითინდა. — თქვენით ვარ ბედნიერი და შემინარჩუნეთ ეს ბედნიერება.

— სიტყვისათვის არასოდეს მიღალატნია და არც არასოდეს ვუღალატებ! — მტკიცედ ვუთხარი მე და ხელზე ვეამბორე.

ს ა ბ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ო

* * *

ხეები შლიან დაბამბულ თათებს
და ბრაზიანი ქარები ყეფენ...
დღეს თოვლის მეფე ასულა ტახტზე,
ყინულის მეფე.

ჩიტებს მობეზრდათ სველი ქუჩები
და მიაშურეს უცებ მავთულებს;
მათ ფაფუკ ფრთებ ქვეშ
რძიან ტუჩებით
თვლემს გაზაფხული.

იძინოს მშვიდად, ჩიტო ნიბლიავ,
მან მხოლოდ წუთით დახარა თავი;
იძინოს მშვიდად,
ის დაღლილია
ქარბუქთან დავით.

ყინვის არტახო, რაღად აწვალე
მის პაწაწინა მხრებსა და ხელებს?
თვლემს გაზაფხული — ნორჩი
ყმაწვილი
და ძილში ხედავს უთვალავ ფერებს.

ეზოში მარტის ქარი თამაშობს
 და ასუფთავებს მტვრიან ბილიკებს,
 ცვრიან ბალახებს ამბორს სთავაზობს,
 მინდვრის ყვავილებს ჩაუქილიკებს;

მერე მოხვეტავს კენჭებს პაწიებს,
 მოემატება ძალა ხელებში,
 ააშრილებს თეთრ აკაციებს,
 ააქლარუნებს ეყვანს თხმელებში...

ასე მხვდებოდა დიდი ხნის წინაც —
 დაუდგრომელი და ონავარი,
 ტყემლის ყვავილებს მაყრიდა წვიმად,
 ანცობა იყო მისთვის მთავარი.

დღეს სხვა ქარები მყვანან მეგობრად,
 ის დრო წაიღო ჟამთა დინებამ,
 ქარო, ცელქობა უკვე გეყოფა,
 დღეს იქნებ არც კი მეღიმეილება

* * *

იები თვალებს აფახულებენ
 და მიცქერიან ჩუმი ნაღველით.
 ჩემი ბავშვობის ნაფეხურებო,
 ჩემო ფიქრებო, საით წახველით?

სად გაგიმართავთ გზებზე მარულა,
 მთებს შეფენიხართ, თუ ტყეს უსიერს?
 ჩაგძინებიათ მოლზე მალულად,
 თუ ლამაზ განცდებს ღამე უთიეთ?

ისევ ჩურჩული მესმის თელების,
 ისევ შრილებს ალვა და ნუში,
 დამციმციმებენ ციცნათელები
 და ძველ იმედებს მინთებენ გულში.

მთა-მთა იარე,

ტყე-ტყე იარე,

თუ ფრთები გესხა უცხო ფრინველის?

მე შემეჩეხე, როგორც მდინარე,

მჩქეფარე, ლალი და მიმზიდველი.

გზა-გზა მაყრიდი ვარდების

ფურცლებს,

ქარი მოგვდევდა ფრთების შრიალით...

ახლა შენს გამშრალ კალაპოტს ვუცქერ,

გაკვირვებული და ნაღვლიანი.

შოთა რიყვა

მეშობე ბიჭი

ჩაის ფაბრიკას ორსართულიანი, გრძელი შენობა უკავია. პირველ სართულზე მიმღები პუნქტია.

მამუკას ახსოვს, როგორ შენდებოდა სოფელ განთიადის ჩაის ფაბრიკა.

ურბებით, გოდრებით, კალათებითაც კი მოჰქონდათ ქვები ამ მშენებლობაზე.

მისი მშობლებისა და მეზობლების ოფლი იღვრებოდა ამ სახალხო საქმეზე და ის ზეიმიც კარგად ახსოვს, როცა სოფელში ჩაის ფაბრიკის პირველი დუღუკი გაისმა!

ახლა სამი კოლმეურნეობიდან მოზიდულ ფოთოლს ამუშავებდა განთიადის ჩაის ფაბრიკა და სოფლის ცენტრში ასვლა ყველას უხაროდა: სოფლის სიმწვანეში, როგორც ზღვაში, შეჭრილიყო უზარმაზარი თეთრი ხომალდი. გადამუშავებული ჩაის მძაფრი სურნელი მთელ სოფელს გულზე ეფინა.

კოლმეურნეობის თხოვნით, ერთ წელიწადს, მამუკას მამა — გრიშაც ფაბრიკაში მუშაობდა. მაშინ ფაბრიკას მუშახელი არ ჰყოფნიდა. კირილე რუსის ოჯახი და სხვა მუშები სოფელში შემდეგ მოვიდნენ.

მამუკა სულ ნატრობდა ფაბრიკაში ემუშავნა, რადგან ჩაის ფაბრიკა უყვარდა და აი, თითქოს კიდევ აუსრულდა ნატვრა: ფაბრიკას ურმით ყოველდღე ჩაის ფოთოლს უზიდავდა და მთელ ღამეს იქ ათენებდა.

იმ საღამოს რიგში თერთმეტი ურემი დახვდა, მისი ურემი მეტორმეტე იყო.

ურმის დაცლას, ჩაის მოწონვას და ტარის გადაწონვას ნახევარი საათი მაინც მიჰქონდა და ბევრ მეურმეს ღამის გათენება უხდებოდა. რამდენადაც იმისი ხნეშესული კაცები იყვნენ, მათში მხოლოდ ერთი მამუკა ერია.

— გამარჯობა, მამუკა, როგორაა შენი საქმე? — ცენტრალური პუნქტის გამგემ, გიორგიმ, მეურმეებში მამუკა შენიშნა.

— დიდებულად, აი, ასე! — ბიჭმა გამართული ცერი უჩვენა, — მერე მოკაცვა, — რიგში მეთორმეტე ვარ, ხვალ დილით მოვაყენებ შენთან ურემს და ხელახლა მოგესალმები.

— ძალიან დიდებულად ყოფილხარ! — გაეღიმა გიორგის, — მოიცადე, იქნებ მოვახერხო რამე.

რაიმეს მოხერხება კი იმას ნიშნავდა, რომ შეიძლებოდა მამუკა როგორმე რიგგარეშე გაეშვა, ანდა, თუ საშუალება იყო, მისი ჩაი გადაუწონავად მიეღო.

— ოთხას ორმოცდახუთი კილო და რვაასი გრამი! — დაიძახა გიორგიმ და სასწორი გადაკეტა, — რომელი ბრიგადაა?

— მეცხრე! — გასცა პასუხი მეურმემ.

გიორგი წამოდგა, ცალი ხელით შეჭალარავებული წვერი მოიქექა, მეორეთი ნავთის ფარანი ასწია და ოთახის სიღრმეში მიანათა.

— აი, იმ კუთხეში დაყარეთ. აბა, სწრაფად, სასწორს ნუ გამიცდენთ!

ზეაწეული ფარნის შუქზე, ჩაის ყუთებს იქით ხელახლა გამოჩნდა ნაბღიანი მამუკა.

გიორგის გაეღიმა.

— მამუკა, ქვითარი მომეცი — უთხრა მწონავმა და დაჯდა.

მამუკამ ქვითრები გაუწოდა.

— ახლა რიგი ვისია სასწორთან?

— ჩემია! — დაიძახა ვილაცამ ჩაის ყუთებს უკან.

— შენ რომელი ხარ?

— მეშვიდე ბრიგადა.

— დაუთმე რიგი მამუკას, ბავშვია.

— ვერა, ძმაო, ვერა — იყვირა მეშვიდე ბრიგადამ, — მეჩქარება. ბავშვი ლოგინში უნდა ახლა!

— ტფუ! — ხელი ჩაიქნია მწონავმა, — კაცური კაცი მეგონე! — მერე მამუკას მიუბრუნდა, — ხომ ხედავ, რა ხალხია?

— არ მინდა, ბატონო! — იუკადრისა ბიჭმა, — როგორ გეკადრებოდა?
რად მინდა. მოვიციდი!

გიორგი ისევ წამოდგა, ფარანი ისევ შემართა და დარბაზის კუთხე-ებს სათითაოდ მიანათა.

— რას შვრები, კაცო, რას? — იყვირა მან, — ჩაიზე ფეხით დადი-ხარ? სინდისი სად დაკარგე შენ?

— აგერ, ჩაიში დავკარგე და ვეძებ! — გამოსძახა იქიდან ვილაცამ.

— როგორ გეკადრება, კაცო, ხომ იცი, რა სიმწრით მოკრეფილია-ხალხმა უნდა დალიოს მაგი!

— გაუსაღებელი არ დარჩება, ნუ გეშინია! — დაიძახა ისევ ვილაცამ და განზე გავიდა.

— ტფუ! გამოიწი, კაცო, გზა მიეცი, ხომ ხედავ, ყუთები შემო-აქვთ. თუ შეგიძლია, მოდი, ხელი მოუკიდე, რომ დგახარ სარგადანაყლა-პივით! — შეაფიცხინა ვილაცა და თავის ადგილას დაჯდა. მერე გაზეთის ქაღალდში თუთუნი გაახვია და ფარნის თავზე მოუკიდა.

— აბა, ჩქარა, დააწყვეთ ყუთები, სასწორს ნუ გამიცვივებთ! — ისევ დაიძახა გიორგიმ, — მამუკა სადა ხარ?

— ურემთან წავიდა, — დაიძახა ვილაცამ.

— იაგორა, უთმობ რიგს მამუკას თუ არა?

— რაღა ვუთმობ, კაცო? — იყვირა იაგორამ, -- ჩაი უსაშველოდ დატენილი მაქვს, ცეცხლი მეკიდება!

— ძალიან კარგია, თუ გეკიდება, — ჩაილაპარაკა მწონავმა, — დამწ-ვარი მენახო!

მერე ისევ წამოდგა და ფარანი დარბაზს მიანათა.

— რას შობი, კაცო, რას? ჩაია, ძმაო, მაგი! ფეხით რომ დადიხარ, სათივეში ხომ არა ხარ, არ გაფუჭდება?

— ბოდიში, ბატონო გიორგი!

— მამუკა, მოდი ჩემთან.

— რა იყო, გიორგი ბიძია? — გამოეხმაურა ბიჭი, — ნუ შეწუხდები, არა უშავს, მეც სხვებსავე მოვიციდი.

— რაღას მოიციდი, კაცო, უკვე ორი საათია, შენ რომ შინ ჩახვალ, კიდევ გათენდება!

— რა ვუყოთ მერე.

— ჰო, რამდენია შენი ჩაი? — ისევ იკითხა გიორგიმ და უჯრაში მა-მუკას მოტანილი ქვითარი მონახა.

— ოთხას ოცდაერთი კილო.

— რა ჰქენი, იცი? წაიყვანე ურემი, შემოუარე ფაბრიკას და მეორე შემოსასვლელში მაკარიასთან მიდი. დაუძახე, გასცალეთ შენი ყუთები და წადი... ქვითარს ხვალ დაგახვედრებ. გაიგე?

- მესმის, გიორგი ბიძია.
- ჰო, მაგას ურიგოდ უშვებ და მეათე ბრიგადამ რიგში უნდა გაათენოს, ხომ? — დაიძახა ვილაცამ.
- შენ მაგხელობას ზარმლობაზე დაძინებული იყავი. გავუშვი და იყვირე ახლა. აბა, წადი, მამუკა!
- გამდლობთ, გიორგი ბიძია. — უთხრა ბიჭმა და გამოვიდა, — ნახვამდის, ჭირვეულო მეათე ბრიგადაც!
- ჭირვეულს მოგცემ მე შენ! — იყვირა ვილაცამ, — უყურე, რას იგინება!
- მამუკამ ურემი გაიყვანა და მაკარია მონახა.
- მმმარტო ხხარ, ბბიჭო კიდეც, ხხომ? — ჰკითხა მაკარიამ.
- ჰო, ჩემო მაკარო, მარტო ვარ, მომეხმარე.
- ახხლოს მმოიყვანე უუურემი, შუე საწწყყალო!
- ურემი აქა მყავს, მაკარი ბატონო.
- ოოი, შშენს დღეს უუბედუურს!
- რატომ ვარ უბედური, მაკარია? ნუ მეტყვი მასე და არ მინდა შენი დახმარება. — შეეხვეწა ბიჭი.
- მმამამაა შშენის წწერილი თთუ მმოვიდა? — სიმწრით იკითხა მაკარიამ.
- ერთი თვეა, არ მოსულა.
- აარც შშენი ძძმის?
- არც ძმის! — უთხრა ბიჭმა, — კიდეც არ მკითხო, რამე, თორემ ამასობაში გათენდება!
- გიგიტტლერის დღდ ვვატირე მმეე!
- ნუ იზამ მაგას, მაკარია!
- რამდენ ყუთსაც ჩამოიღებდნენ ურმიდან, იმდენ რამეს ჰკითხავდა ან ეტყოდა მაკარია.
- მაკარია უცოლშვილო კაცი იყო. ძირითადად ფაბრიკაში მუშაობდა, მაგრამ სოფელში ყველასთან მიდიოდა და ყველა რაღაც საქმეს ავალებდა. მუშაობა არ ეზარებოდა და არავის არაფერზე არ გააწბილებდა. სამაგიეროდ არაყი უყვარდა და რომელ ოჯახსაც ამოიჩემებდა, სადილად და ვახშმად იქ იყო.
- სოფელში ანეკდოტები დადიოდა მაკარიაზე.
- მაკარია მენშევიკების ჯარში მსახურობდა და ერთ დღეს, როცა მორიგეობდა, სამზარეულოში ხანძარი გაჩნდა.
- მაკარია უფროსთან გაიქცა მოსახსენებლად. მაგრამ უფროსმა ვერაფერი ვერ გაიგო და, რადგან იცოდა, როცა მღეროდა, მაკარიას ენა არ ებორკებოდა, უყვირა:
- იმღერე, იმღერე და ისე მომახსენეო!

— გვაი ჩემო დღეო! — თავში ხელი მოირტყა მაკარიამ და ამღერდა:

ამხანაგო მეთაურო,
ქუხნა იწობაო...
ოი, დილა, რაშოვ დილა,
ქუხნა იწობაო...

გაიქცნენ სამზარეულოსაკენ, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. დასაწვავი უკვე დამწვარიყო.

გულკეთილი იყო მაკარია. ყველას რაღაცას გაუგონებდა, მაგრამ მეტად თავმოყვარე იყო, და თუ ვინმე დაჯაბნას და გაქილიკებას მოუწოდებდა, მისი საქმე ცუდად წავიდოდა.

— მამამაშენი რრომელ ფფრონტზეა? — ჰკითხა მაკარიამ, როცა ბოლო ყუთი ჩამოიღეს.

— მოსკოვის მისადგომებთან იბრძვის. — უთხრა მამუკამ. და რომ იცოდა, ძმის ადგილსამყოფელსაც ჰკითხავდა, დაუმატა:

— ჩემი ძმაც იქაა.

— მმოსკოვთან? — გაიკვირვა მაკარიამ, — მმოსკოვთან დიდი ბბრძოლაა, მმარა ნნუ გგეშშინია...

— ჰო, დიდი ბრძოლაა მაკარია, — ნაღვლიანად თქვა ბიჭმა. ურემზე ყუთები რომ დააწყო, მაკარიას მადლობა მოახსენა და ნახევარ ლიტრა არაყს შეჰპირდა.

მაკარიამ გაიხარა.

შუალმე გადასულია. შარავნაზე ურემი მიდის.

მამუკა წინა ყუთში ზის. ხელში სახრე უჭირავს. ხარები ზანტად მიაბიჯებენ.

— აბა, ცოტა იჩქარეთ, ჩემო ლომგულებო, — ელაპარაკება მამუკა ხარებს, — თქვენც ხომ არ გეძინებათ? რა გიყოთ, ძმებო, რა? ვიცი, დალილები ხართ, ნახევრად უჭმელ-უსმელი, მარა რა ვქნა, თქვენც კი იცით ჩემი ბრალი არ არის... ომია, ძმებო, ომი! ასე არაა, ლომია? ხომ მართალს ვამბობ, შანგულა? ჰო, რატომ გააქნიე თავი, ვტყუი თუ? რა ვქნათ, ბიჭებო... ერთი ეს ომი დამთავრდეს, ჩვენებმა გაიმარჯვონ, და მერე ვჭამოთ ბალახი, რამდენიც გვინდა. აბა, მოუჩქარეთ, მოუჩქარეთ და შინ მალე მივალთ. — ელაპარაკება ხარებს ბიჭი და თვლემს, ძილს თავს ვეფარებოდა.

— ჰო, ერთი დამთავრდეს ეს ომი და მერე ვჭამოთ პური და ბალახი და ვეძინოთ, — განაგრძობს ბიჭი თავის გასამხნეებლად, — მაშინ ამდენი შრომა იგი არ მოგვიწევს. მამაჩემი დაბრუნდება, ბიჭიკო დაბრუნდება. თქვენ არ გენატრებათ ისინი? ხომ გახსოვთ, როგორ უყვარდით თქვენს გრიშას? ხომ გახსოვთ, როგორ გიზიდავდა თივას ბიჭიკო? რა თქმა უნდა:

გახსოვთ. მერე, იცით ახლა სად იბრძვიან ისინი? მოსკოვის მისადგომებთან. იქ ებრძვიან იმ არამზადებს და წერილის გამოსაგზავნადაც არ სცალიათ. გესმით თქვენ რანაირი ბრძოლაა ახლა იმ არემარეში? ჰო, ასეა და რა ექნათ. მოუჩქარეთ, მოუჩქარეთ.

ურემი ნელა მიდის. მამუკას სძინავს. მთვარე ხან გამოიხედავს ღრუბლებიდან, ხან ღრუბლის საბანს წაიხურავს, თითქოს მასაც სცივა და ჰილი უნდა.

მამუკა უკვე ფრონტზეა. აგერ ხედავს — მამამისი და მისი ძმა მტერს ებრძვიან. სასტიკი, ხელჩართული ბრძოლაა. გრიშამ დასძლია ოთხი ფრიცის წინააღმდეგობა. ოთხივე მიწასთან გააასწორა. მაგრამ ახლა მეხუთე გამოჩნდა.

მეხუთეც სძლია.

აგერ, ბიჭიკო! დიდ განსაცდელშია. მტერი შემოსევია. ერთი დასცა, მეორესაც გაუმკლავდა, მაგრამ მესამესთან ველარაფერი გააწყო. სადაცაა დასძლევს მესამე. ბიჭიკო ყვირის:

— მამუკაა, მამუკაა! სადა ხარ, ძმაო, მომეხმარე, მიშველე!

მამუკა გადაეშვა ბრძოლაში, — დასცა ერთი გერმანელი, მეორე, მესამე... მეოთხე და მეხუთე უკუაქცია.

— ყოჩაღ, მამუკა, ვაშა! — იგრიალა ჯარმა.

გრიშამ და ბიჭიკომ მოიხედეს, მამუკა დაინახეს.

— მამუკა, შვილო! შენა ხარ, რომ გვიშველე? — იყვირა გრიშამ და მამუკასაკენ გაექანა.

— ძმაო! — აღმოხდა ბიჭიკოს.

მამუკას ეხვევიან, ჰკოცნიან.

მამუკა ძმას ეფერება, თავზე ხელს უსვამს.

— როგორა ხარ, როგორ? ხომ არ დაგჭრეს, ბიჭო?

— ნუ გეშინია, ჩვენ კარგად ვართ, შვილო! — უთხრა მამამ.

ამ დროს, თითქოს დრო იხელთესო, კვლავ წინ გამოიჭრნენ ფაშისტები, ავტომატები ააკაცანეს.

— ურჯულოებო!..

მამუკას გამოედვიდა. თვალები მოიფშვნიტა. ურემი ზანტად მიდის.

ტრახ, ტრახ, ტრახ! — ისევ გაისმა ჩაის ყუთებზე.

მამუკა შეშინდა. ნუთუ ეს სინამდვილეა?

ტრახ, ტრახ, ტრახ!

ერთი ქვა ფეხებთან ჩამოვარდა.

შარაგზა ფერდობზე გადის. გზას ქვევით მანდარინის ბაღია, ზევით სასაფლაო.

ქვებს ზევიდან ისროდნენ.

აქ ახლო-მახლო მოსახლეც არავინაა. მთვარეც კი დამალულა.

ბიჭს თმა ყალყზე დაუდგა. შეეშინდა. ნაბადი ასწია და თავზე ჩამოი-
ფარა.

ზევიდან კვლავ ისვრიან ქვას, მაგრამ სულეირი არავინ ჩანს.

ხეს თუ ეფარება ვილაცა.

— ვიცი, ვინცა ხარ, ვიცი! — იყვირა ბიჭმა, — დედას გიტირებ. ფა-
შისტო! — იყვირა, მაგრამ ხმაში ბზარი გაუჩნდა.

ხარების იმედი ჰქონდა, ისინი მასთან იყვნენ.

ქვის სროლა აღარ განმეორებულა.

ასე იარეს ნახევარ საათს.

ჩაის მიმღებ პუნქტთან ურემი შეაჩერა მამუკამ და ხარები გამოუშვა. აქ, გზისპირას, გვიმრებია, გვიმრებს იქით — პატარა მინდორი, — შეიძ-
ლება ხარმა იბალახოს. ხარები იმ მინდვრისაკენ გაიდენა და შინ წასავ-
ლელ გზას დაადგა. მაგრამ მობრუნდა. ახლა გაახსენდა: ურმის ორკაპი
მიწაზე იდო. ასე დატოვება არ შეიძლებოდა. ასე იცოდა მამამისმა: ურმის
ორკაპს ღამით მიწაზე არ დატოვებდა, რადგან შეიძლება ღორმა, ძაღ-
ლმა, ან ტურამ გაიაროს, ხარის უღელი დასუნთქოს და ხარს რაიმე ავად-
მყოფობა გაუჩნდესო.

ორკაპი ასწია და ურემი ღობესთან მიაგორა. უღლით ღობეზე შეა-
ყენა. მერე ბორბლები დაუბორკა და წავიდა.

მიდის და უტეხ... მოსახვევში სამი ნაბღიანი კაცი ჩამომჯდარა.

მთვარე კიდეც არ გამოსულა ღრუბლებიდან, რომ კარგად გაანათოს
და დაინახოს, თუ ვინ არიან ეს ნაბღიანები.

ბიჭი შედგა. თავში ათასმა აზრმა გაუბრინა.

ნუთუ ყაჩაღები, ომის დეზერტირები, ახლა აქ ჩამოვიდნენ?

მაშ სხვა ვინ უნდა იყვნენ ესენი?

მაგრამ, ვითომ, ახლა თავისი ფეხით გამოვიდნენ ქვეყნის შარაზე?

ისევ ხარებთან დაბრუნდა. ხარებთან არ ეშინია.

ხარები გვიმრებს მოფარებოდნენ.

ერთი ხარი უკვე იწვა. ჯაფით დაღლილს ბალახობაც დაზარებოდა.
მეორე ფეხზე იდგა და გრძლად შარდავდა. ბიჭის დაბრუნება არ გაკვირ-
ვებიათ, თითქოს ელოდნენ კიდეც. ისე, ერთი შეხედეს, რაიმე საკმელი
ხომ არ მოგვიტანაო. არც კი განძრეულან.

მთვარეცა გამოიხედა და ყველაფერი გაანათა.

ხარი ისევ შარდავდა. ბოთლიდან გადმოღვრილი ზეთივით გაბმუ-
ლად მოდიოდა შარდი მიწაზე და ქაფს აყენებდა.

— ამინდი შეიცვლება! — გაიფიქრა ბიჭმა, — ხარი რომ ასე შარ-
დავს, ფეხზე დგას და არ იცოხნის, წვიმა მოვა.

ასე ჰქონდა გაგონილი.

შინ წასვლა მაინც ველარ გაბედა, — გზაზე ყაჩაღები იდგნენ. სადაც იყო გათენდებოდა და იფიქრა, ერთხანს ხარებთან დავრჩები, მერე, ალბათ ყაჩაღებიც წავლენო.

ნაბადი დაწოლილ ხართან დააგო და ზედ წამოგორდა. ნაბდის კალთა გადაიხურა და დააყურა: ფეხის ხმა ხომ არ ისმისო.

ფიქრებს მიეცა.

ნუთუ ქვევს ის ნაბდიანები უშენდნენ. და ახლა გზაც გადაუღობეს? მერე, რა უნდათ, რას გაიტანენ მისგან?

მთვარემ ერთხანს ანათა, მერე, — შენზე ნაკლები ნაბადი არც მე მაქვსო, — უთხრა ბიჭს და შავი ღრუბელი გადაიხურა.

— ალბათ დედაჩემს არ სძინავს და მეღოდება. — ფიქრობდა ბიჭი.

ფეხზე მდგარი ხარი მიუახლოვდა, ჭირისუფალივით თავზე დაადგა.

ბიჭს უკვე ეძინა.

მერე ხარსაც მოსწყინდა ფეხზე დგომა და ნელ-ნელა, მოზომილად, თითქოს ფრთხილობდა, ბიჭი არ შეეაწუხო, გვერდით მიუწვა.

ახლა სამი იწვა ერთად: ორი ხარი და ერთი მოზვერი.

— წიო, წიო, წიო, ფშიტ, ფშიტ, ფშიტ! — ტკბილად უგალობდა მძინარეთ ბულბულა...

— ხიჭი, ხიჭი, ბიჭი, ბიჭი! — სადღაც სულ ახლოს იჯდა ჭრიჭინობელი.

— კრუა, კრუა, კრუა! — ხანგამოშვებით ისმოდა ტყიდან.

პატარა მინდორზე მშვიდი ძილით ეძინათ დიდი ჯაფით დაღლილ-დაქანცულებს. ვინ იცის, ახლა რა სიზმრებს ხედავდნენ!

ბიჭს დილით ადრე გამოეღვიძა. უცებ შეეშინდა: ის ნაბდიანები თავზე ადგნენ! მერე აზრზე მოვიდა და თვლებს არ დაუჭერა: ორივე ხარი ამდგარიყო და, თუმცა მშვირები იყვნენ, საბალახოდ არ წასულან, ბიჭს არ სტოვებდნენ.

თვლები მოიფშვნიტა. მშვენივრად ეძინა, მაგრამ ტანში მაინც რაღაცნაირი ცივი ჟრუანტელი უვლიდა.

ეს იყო უძილობა!

— ესე იგი არ მიმატოვეთ, ხომ? — გამოელაპარაკა ხარებს.

ხარმა თავი გააქნია, თითქოს მართლა გაიგო ბიჭის ნათქვამი.

ბუზებსაც გავიძებოდათ და უკვე შესდგომოდნენ თავიანთ საქმეს. ბიჭს გაეღიმა და წამოდგა.

— არა, საბალახოდ უნდა გასულიყავით, ბიჭებო. ასე როგორ იქნება გათენებული, უჭმელ-უსმელი ხართ. ჰაიდა!

ხარებმა თავი გააქნიეს და ზანტად დაიძრნენ, მინდვრის მწვანე მოლი აქა-იქ დაყნოსეს, მაგრამ ბალახს პირი არ დააკარეს.

— მამუკა! — მოესმა ხმა.

— დედაჩემი მეძებს. — გაიფიქრა ბიჭმა.

— მამუკა! — ახლა უფრო ხმამაღლა განმეორდა.

— აქა ვარ, დედა, აქ! — გასძახა ბიჭმა და ხარები ადგილიდან დაშორდა. — ურემი რომ დაინახე, შეშინდი, ხომ? — დაამშვიდა დედა, — აი, ახლა მოვედით სწორედ, — იცრუა ბიჭმა, — უზარმაზარი რიგი იდგა და...

— რა გიყო, შენც მოგვალა, შვილო! — ჩაილაპარაკა მარინემ, — უჭმელი, უძინარი, ერთ ღღეს წაიქცევი!

— მუხას რა წაქცევს, დედა? — თქვა სხვათა შორის, რადგან უკვე თავბრუ ეხვეოდა. ატყობდა, რაღაც ვერ იყო კარგად, ნაცემივით არაქათ-გაცლილი მიდიოდა.

— სახუმროა ეს? — ამბობდა მარინე და ხარებს წინ მიიღენიდა, — რაღაც უნდა მოგიფიქროთ.

— აი, რა ყოფილა, თურმე! — გაიკვირვა მამუკამ და შედგა, როცა „ყაჩაღების“ ადგილას დაწოლილი სამი შავი ძროხა დაინახა, — ოჰ, თქვენ შეგჭამათ მგლებმა! ახლაც არ დგებით ზედ?! ესენი არ ყოფილან?!

მაგრამ მაინც არ იყო უკმაყოფილო: ერთ ღამეს ხომ მაინც ეძინა თავის თანამებრძოლ „ძმებთან“, მიწაზე, ნაბადში გახვეულს!

მაგრამ ყურები, ყურები უწიოდა. ტანში ქრუანტელი უვლიდა.

სიცოცხლე და მამული

ხან ფშვინავს, ხან ლულუნებს
მიწა — ჩემი სავანე,
ჩემი დიდი სიცოცხლე,
ჩემი თბილი სამარე,
ჰაუ, საოცრებაა
ეს ცა — ნაზი ბისონი,
მაქვს ელამი თვალები
მისი გამოისობით.

წუთისოფლის გრძელ გზაზე
განძი, ვით შეშფოთების,
გაცრეცილი, ყვითელი,
გროვად ჰყრია ფოთლები,
თლილი ოთხი ფიცარი,
მწუხარება, წყვდიადი,
ყოვლი დასაფიცარი,
ახლობელი, დიადი,
ნელა, ჩუმად გშორდება
ისე ვით განთიადი.
რაა წუთისოფელი,
ვერ გაძღები ცქერიითა;
რომ იცინო, სულ გინდა,
განარიდო ცრემლი თვალს.
არ გიყვარდეს იქნება
შენი ზღვა და შენი მთა?!
შემოდგომა დადგება,
რთველი მოვა, რა რთველი!
თაფლი სულში დადნება,
დაგესევა მართვები,

ადულდება მაჭარი
და პატარძლის ჰკოცნის თვალს,
ვერ წაუხვალ მასპინძელს
თუ არ დაღვევ ლოცვითა,
ითრგუნება ბოროტი,
ილიმება ამური,
და ჰქუხს აღზევებული
სიცოცხლე და მამული.

ვინ ხარ შორის საფლავთა
შენ მეუფე ფიფქების?!
„ჰო, ეს მე ვარ... და ხვალ კი
ეს ლანდი შენ იქნები!“

რაა წუთისოფელი,
წამით გადასარბენი,
ვით დატოვო სამზეო
და ირჩიო გზა ბნელი.
რაა წუთისოფელი,
ტკბილში შხამის გარევა;
რომ გწყურია სიცოცხლე,
ცივი წყაროს დაღვეა;
რომ გწყურია ჩიტები, —
დილით ფრთავაშლილები,
შენი ანგელოზები,
შენი შვილთაშვილები;
რომ გწყურია ქორწილში
შენი ღვინის დაღვეა...
უცებ თვალთა ამღვრევა,

უცებ არეზდარევა...

გული მაინც იძახის:

— ყვავილობას ნუ მოშლი!
და გვჯეროდეს, სულთ ლევა
არის თითქოს რიოში.

ვინ ხარ შორის საფლავთა
შენ მეუფევე ფიფქების?!

„ჰო, ეს მე ვარ... და ხვალ კი
ეს ლანდი შენ იქნები!“

არის ყოვლთა ფურცლობა,
სუსხით აღარ შევდონდეთ.
ო, წკრიალა წუთები
მარტო მიწას შვენოდეს,
დიდ აღმართში ფერგაცლილს
კაცს არ უნდა შველოდეს?!

„ფხულში ვართ გვგონია,
რამთრისაკენ წავედით...“

ვაი, წუთისოფელო,
მოზომილო წამებით!

ფეთქავს ჩემი სიცოცხლე,
ფეთქავს გული ალალი,
და მეხვევა ალერსით
ფერთა ნაზი ალამი,
გაგრძელდეს და გაგრძელდეს
ჩემი მწვანე სავალი,
ყვავილებში ფეთქავდეს
ჩემი წმინდა სავანე.
დაითრგუნოს ბოროტი,
მოგვეახლოს ამური,
აღზევდეს და აღზევდეს
სიცოცხლე და მამული.

ყვავილები, ჩონგური, ფერიები...

დავუკარი ჩონგური და შურით თვრება ლერწამი,
დავუკარი ჩონგური და ტოროლები გალობენ...
მე რომ ბაღში შემიტყუეს, ყვავილებში მაწამეს,
დაიცადე, იმ ბაღიდან ფერიები გამოვლენ.
დაიცადე, არ გწყურია?! მოვლენ საგსე სურებით.
დაიცადე, არ გწყურია თვალთა ნაზთა ციალი?!
მოვლენ, ბიჭო, დაგათრობენ ყვავილების სურნელით,
ვერსად ნახო გვირილები ასე ნაზი, ცვრიანი!
ოჰ, რა იყო ტკბილი წუთი, როცა სული დაღვინდა,
ოჰ, რა იყო ტკბილი წამი, როს გავცემდი მიმოზებს!
ბილიკებზე დავბარბაცდი, ნუთუ მგზავრი დავდლილვარ,
აჰა, ჩემი ცხელი გული, გულს არავინ მიბოძებს?!
ჩემივე გული მესათუთა, ველარ მოვწყვეტ ზამბახებს,
ვერც დავაგდებ ობლად სადმე, ვიკვნესებ და
ვიდარდებ...

გულო, განა გააგონებ, გინდა ასჯერ გასძახე;

ზამბახებთან, გვირილებთან განა ისევ ვიდავებ?!
ვინ წამართვა ასე მალე ყვავილების მინდორი,
ისევ ის ვარ ცხელი გულით, წუთისოფლის ნაღარა.
რა ვქნა, ბიჭო, შენზე ადრე ამ გზებზე თუ ვიღოდი,
ცოტა ფიფქი შემეპარა, გული ჯერ რამ დაღალა.
წუთისოფელს მივყიყინებ, რომ მიფრინავს მალი-მალ,
ღვინოც, წყალიც, ყვავილებიც ასე როგორ გატკბილდა!
ახლა ვიცი რაა რთველი, ახლა უფრო ბრალი ვარ,
ყველაფერი გამინაზდა, სული შფოთავს ნატვრითა.
დავუკარი ჩონგური და შურით თვრება ლერწამი,
დავუკარი ჩონგური და ტოროლები გალობენ...
მე რომ ბაღში შემიტყუეს, ყვავილებში მაწამეს,
იმ ბაღიდან ფერიები, ბიჭო, შენთვის გამოვლენ!

ჭ ა დ ა რ ი

შენი ლამაზი ტოტებით
მე სიყვარული ვიპოვე.
შენი გაშლილი ტოტებით
ბავშვობა გამოვიგლოვე.

შენი ჩურჩულის წყალობით
ბედნიერება ვიპოვე.
ბევრჯერ დაგტოვე მადლობით
მაგრამ ვერ ჩამოგიტოვე.

სად არ ვიყავი, სად არა,
ყველგან თან მახლდი ალაღი,
ჩემი მამულის პატარა
ტოტებშრიალა ჭადარი.

ერთმანეთს მოვეფერებით
ყველა სიამის მოთავე,
ორთავე ბედნიერები,
შეყვარებული ორთავე.

* * *

რადგან მოხვედი
და გაახილე თვალები მშვიდი,
და როგორც წესი
ცხოვრებაში ქარიშხლებს ხვდები...

შენ უნდა იყო
ძალზე დიდი, საოცრად დიდი,
რომ სხვებმა შენით
გადაზომონ განვლილი წლები.

ზ ღ ვ ა

შენი ცისფერი ტალღების გამო,
შენი ლივლივა ტალღების გამო,
შენი ძლიერი ხმაურის გამო,
შენი მაღალი სურვილის გამო,
მიყვარხარ ზღვაო.

გ ა ზ ა ფ ნ უ ლ ი

ამოიწვერა ისევ სამყურა
და გაახილა იამ თვალები,
ცამ ცერისტოლა წვიმა მასხურა
და წვიმას მაინც არ ვემალები.

ვით ქალიშვილი წითელ კაბაში
გამოცქრიალდა მოლზე ატამი.
ქრელი მკლავების თამაშ-თამაშით
ტყემალს მიაფრენს ქარი თამამი.

დაუჭარგია აბრილს მთა-ბარი
ვარდ-ყვავილებით, როგორც საბანი,
და გაზაფხულის ეშხით დამტკბარი
ბულბულს ეძახის იასამანი.

ფოთლებში წვიმა ჩუმად საუბრობს,
წვიმის წვეთები თეთრად ანათებს...
ამ უშენობას ნეტავ რა ვუყო
და ასე კენტად ვიყო სანამდე.

ბალში ტრიალებს სურნელი ვარდთა
და მესმის ლალი შრიალი ღელის,
მზე სანაპიროს სხივებით ქარგავს,
მიმოზებს არხევს ნიავი ნელი.

და ბილიკ-ბილიკ ჩაირბენ დაბლა
და აღმოჩნდები პირისპირ ზღვასთან.
სად გაგონილა სიბერე, დაღლა
ამ უბერებელ ბუნების კართან.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ჯემალ ხოშიაძე

მისხალეო სმხლო

დავიბადე მთებში მიყუჟულ პატარა, ოცკომლიან სოფელში. მზრდინენ წვიმის მომლოდინე მთასავით პირქუში, ლოდით ჩუმი მამა და ჟამთასვლისაგან წელში მოხრილი, ქარში გამომშრალი ჩამიჩივით სახედამკნარი ბებია. დედა რომ მომკვდარა, ორი წლისა ვყოფილვარ. მისი სახე იმ ერთადერთი სურათიდან შემორჩა ჩემს მეხსიერებას, რომელსაც ბებიას ზანდუკში, სიძველისაგან გაყვითლებულ სურათების ალბომში წავაწყდი. შემოდგომის წვიმასავით ნაღვლიანი თვალები ჰქონდა სურათში დედას და მიღიმოდა წყნარად, კეთილად, ჩუმად.

— რამ მოკლა? — ვკითხე ერთხელ ბებიას.

— ჯვარი აქაურობას, ნენა, ცუდი ავადმყოფობა შეეყარა რაცხა, მამაშენს სად არ ყავდა, რომელ ექიმს არ აჩვენა, მაინც არაფერმა უშველა და ტანჯვაში ამოხდა სული... რა ქალი იყო დალოცვილი: ტკბილი, წყნარი, ბუბუნა, ანაგებათ რომ ერთ საწყენს არ იტყოდა. ღმერთმა გაანათლოს მისი სული სადაც არის. სიკვდილის წინ ლოგინთან დაგისვა, ნენა, ლაპარაკის თავიც არ ქონდა, გიყურებდა და ტიროდა. მერე ცრემლით სავსე თვალები მომპყრო ნენა და შენი თავი მე ჩამაბარა. ღმერთმა გაანათლოს მისი სული სადაც არის...

მე ვიცი სადაც არის დედა. იგი ჩვენი სოფლის სასაფლაოზე მარხია ბაბუაჩემსა და ჩემს ოთხ ბიძას შორის. წევს დედა წყნარად და ახლა ისიც კი სულერთია მისთვის, მე რომ ვარსებობ ამ ქვეყანაზე.

... მამა ადრე დილით რომ გავიდოდა სახლიდან, მზის ჩასვლის შემდეგ, ბინდბუნდში ბრუნდებოდა, ჭრილით შემოაღებდა კარს, შემოვიდოდა უხეში, ქუსლებმოქცეული ჩექმების ბრახუნით, დაღლილი და დაქანცული, თმაგაჩეჩილი, მოშვებული წვერით, რომელიც ცხენის მოთე-

ლილ ფაფარს მიაგავდა. შემოვიდოდა და მოიტანდა მიწისა და ოფლის სუნს, დაჟღერებოდა სკამზე, დააწყობდა მაგიდაზე ხელებს და პირქუში მზერით მიაშტერდებოდა ერთ ამოჩემებულ წერტილს. ბოლოს შემომაჯახებოდა მზერას, დაამთქნარებდა და ცალყბად, უგემურად მკითხავდა:

— ძროხები აბალახე?

— კი, მამა.

— წყალი დააღვინე? ახორში შედენე?

— კი, კი, მამა.

— წიგნი ისწავლე?

— ვისწავლე.

— კაი აბა.

ასე მთავრდებოდა ჩვენი საუბარი, დიდხანს იჯდა მამა მღუშარედ, მერე აუტყდებოდა მთქნარება, აღებდა პირს, ამთქნარებდა ხმამაღლა, ბოლოს მოერეოდა თვლემა და მოყვებოდა თავის კანტურს. საქმეში ვართული, აფუსფუსებული ბებია შემოცუხცუხდებოდა ოთახში, აღვიძებდა ნახევრად მძინარეს და ტკბილად ეტყოდა:

— აღექი ნენა, წყალი გადაისხი ტანზე, ივახშმე და დაწექი, რატომ იმწარებ თავს?

უკმაყოფილო ბუზღუნით, ბანცალით წამოდგებოდა მამა, დაიბანდა, ჩაიცვამდა და მაგიდას მიუჯდებოდა, ძილგატეხილი მაღიანად მიაძლებოდა ვახშამს, ძალუმად იქნევდა ყბებს, აყოლებდა ღვინოს და სურდომეჩრილივით ქსიტინებდა დროგამოშვებით. ბებია მისი ხათრით იჯდა მაგიდასთან, მლოცველივით აცმატუნებდა ტუჩებს და ჩიტის ასაკენკს კმარობდა.

— შენ არ გინდა ჭამა, ბიჭო? — მკითხავდა მამა და დააბოყინებდა.

— მეე? ვჭამე უკვე.

— აბა რას აქანდურებ მაგ გაბურძგვნილ თავს მიმავალ აბრეშუმივით. თუ ჭამე, მოუსვი ლოგინში.

უსიტყვოდ ვდგებოდი, ვიხდიდი ტანზე და ვწვებოდი.

ამ ბოლო დროს მამამ რატომღაც გული აიყარა სოფელზე, ამრეზილი იყო, ბარისაკენ ეჭირა თვალი.

— მეტი არ შემიძლია დედა, — თქვა ერთხელ სამუშაოდან დაბრუნებულმა, — აქ ვერაფერს ვაკეთებ, ხომ ხედავ, ხელზე ტყავი მაქვს გადამშპარი, რაც მე ვმუშაობ, იმაზე მეტი არ შეიძლება, მაინც არაფერი გამოდის. იცლება სოფელი, იცლება, ორმოცდაათი კომლი იყო უწინ, ახლა კი ხედავ რაც დარჩა, იყრებიან, იჭირვებენ, ბედავენ, მიდიან და ბარში სახლდებიან... მიწა მწირია. თოვლს დადებს და აღარ აიღებს. დათვებით ვართ ჩაკეტილი ამ ცივ მთებში და ყველაფერი ზურგით უნდა ამოზიდო რაიონიდან მეკურტნის ჯორივით. სხვები თუ ბედავენ, ჩვენც გავბედოთ, დედა, სხვები თუ იჭირვებენ, ჩვენც გავიჭირვოთ, ავიყაროთ.

დავსახლდეთ ბარში. დავრგავთ მანდარინს, მოვაშენებთ ჩაის... სამოსახლო უკვე არჩეული მაქვს, ამას წინებებზე რომ ვიყავი წასული, მაშინ შევიარე ერთ კოლმეურნეობაში და...

— სადაა ნენა მაი სოფელი? — იკითხა ბებია.
მამამ დაუსახელა.

ბებია დიდხანს დუმდა, დანაოჭებულ სახეზე ისევამა გალეულ, დაძარღვულ ხელს და პირმოკუმული დუმდა, თუ ფიქრობდა ვერ მიხვდებოდა კაცი.

— რაც შენ თქვი, ყველაფერი კაია ნენა, მარა საფლავებს რა ვუყოთ?
— რომელ საფლავებს? — გაუკვირდა მამას.

— მამაშენის, შენი ძმების, ცოლის, ჩვენი ნათესავეების... ვინც იქ მარხია, იქ, — ბებია მხელი სასაფლაოს მიმართულებით გაიშვირა და დაუმატა: — ვინც იქ მარხია, იმათ საფლავებს, ნენა.

ეტყობა, მამა მიუხვდა, რასაც ფიქრობდა ბებია, ქეჩო მოიფხანა და მიუგო:

— საფლავებს რა უნდა ვუყოთ, დედა, თან ხომ არ წავიღებთ, სადაც არის იქ დარჩება.

— ამბობ, იქ დარჩებაო, მერე? — ჰკითხა ბებია გოროზად.
— რა, მერე?

— რა მერე და ვინ მოუვლის იმათ, ვინ?

— ვისაც უნდა მოუაროს, — გაცხარდა მამა, — საფიქრალი და სადარდელი მაკლია და მკვდარიც მადარდე ახლა.

— მკვდრებს ცოცხლებზე უფრო ჭირდება დაფასება და ყურადღება, ნენა, აბა რაფერ გგონია შენ?

მამას არაფერი უთქვამს, ბოდმიანად ჩაადუჟა ბუხარში და მუგუზების ტკაც-ტკუტს მიუგდო ყური.

— მე უკვე ბებერი ვარ შეილო, — დაიწყა ბებია, — ორი დღის სიცოცხლე თუ დამრჩენია და ერთი მითხარი როგორ უნდა მოვესწრო მეორე მოსახლობას? — შენ ახალგაზრდა ხარ ნენა და არ იცი ამდენი, როდის დავსახლდებით, როდის დავკარდებით, იმ სოფელში როგორ ჩავალწევთ. უღლეურ ხბოსავით ებანდალობ, გზაში მოკვდები ნენა, უპატრონოდ მოკვდები გზაში, შენი სირცხვილი იქნება. აქაურობის დარდი მომკლავს. რაფერ მივატოვო ნაკვდავ-ნაჯახირალი და რაფერ წავიდე. — მხრები აუთრთოლდა და სატირლად მოემზადა.

— დამიწყე ახლა შენებუარად, — გაბრაზდა მამა, — რაფერ მივატოვო, რაფერ წავიდე, რაფერ და კაი ლამაზად, სხვები თუ ტოვებენ, ჩვენც დავტოვოთ და ის იქნება, არ უნდა ახლა ამას ბევრი ლაპარაკი.

დიდხანს იღავეს იმ სალამოს ბებია და მამამ. ბევრი იჭოჭმანა ბები-

ამ. ბოლოს მაიხც თავისი გაიტანა მამამ და გადაწყდა: ჩვენ ვტოვებდით სოფელს, ამ მთებს, ჩავიდოდით ბარში და იქ დავსახლდებოდით.

მეორე დღეს ბებია უკანასკნელად წავიდა სასაფლაოზე მახლობლების გამოსამშვიდობებლად, ყველა საფლავი მოილოცა, ყველას საფლავზე იტირა, დააწვეთა ცრემლი, სახლში მობრუნებულმა ანთო ხატთან სანთელი, მუხლი მოიყარა, ხელები აღაპყრო და მკვდრებიცა და ცოცხლებიც შეავედრა უფალს.

ბებია ყოველ დილა-სადამოს ანთებდა სანთელს, იჩოქებდა, აღაპყრობდა ხატთან ხელებს და შეჰღაღადებდა ღმერთს, რომელიც ერთხელაც არ უნახავს, მაგრამ მისი ღრმა რწმენით, ფარიც იყო და მახვილიც. საცოდავი სანახავი იყო გამხდარი, გაღუული, სიბერისაგან წელში მოხრილი და იადონის ბუმბულივით სახეგაყვითლებული ბებია ანთებული სანთლისა და ლამპის მბჟუტავ შუქზე.

— ღმერთი არ არის! — გვეუბნებოდა მასწავლებელი სკოლაში.

— ღმერთი არ არის! — მარწმუნებდა მამა.

— ღმერთი არის, ბებია, დაილოცა მისი სამართალი, — ჩამჩიჩინებდა ბებია.

მამა ხშირად საყვედურობდა მას: — ნუ ლოცულობ, დედა, გადაადე მაგ ეშმაკის მოგონილი ხატია თუ ჯანდაბა. რას იტყვის ხალხი — ჯიბეში მანდატი უდევს, კომუნისტია, დედამისს კი ღმერთი წამს და ხატთან ლოცულობსო.

ბებია აინუნშიაც არ ადებდა მის შეგონებას, მაინც თავისას აკეთებდა, კერპობდა და დაჟინებით იდგა ოთახში თაფლის სანთლისა და საკმევლის გამაბრუებელი სურნელი. თავი ტაძარში ეგონებოდა კაცს.

— მე არ მიდევს ნენა ჯიბეში მანდატი, — იტყოდა იგი, — არ მიდევს და ვლოცულობ, შენ გწამს და გიდევს, მეც მწამს ღმერთი და ვლოცულობ.

მამა გაბრაზებული მოკუშავდა ტუჩებს და გამოსცრიდა პირქუშად:

— არ იქნება შენი გაზრდა, არა!

— ხი-ხი, — ჩაიცინებდა ბებია, — რალა ღროს ჩემი გაზრდაა ნენა, სამარეში მიდგას ცალი ფეხი.

* * *

მამამ მეზობლები დაიხმარა. ოდა და სამზადი დაშალეს, ფიცრები, კრამიტები და საოჯახო ნივთები ურემზე დავტვირთეთ, პირუტყვი ურმის კოფოზე გამოვავით და დავადექით გრძელ და კლაკნილ გზას ბარისაკენ. წამოსვლისას ჩაშავებული თითებით მოპოტნა ეზოში ერთი მუკა მიწა ბებიამ, ხურდა ფულივით გამოსკვნა ცხვირსახოცის ყურში და უბეში ჩაიდო.

— რად გინდა მაგი მიწა, ბებია? — ვკითხე მე.

— რომ მოგვკვდები ნენა, ჩემი ეზოს მიწა დამაყარეთ გულზე.

მთელმა სოფელმა გამოგვაცილა: — დასახლდით, დაკარდით, ჩამოვალთ და გნახავთო. — გვეუბნებოდნენ და გვამხნევებდნენ. სოფლის ბოლოს რომ გავადგინეთ, ბებია შეჩერდა, ერთ ადგილზე გახევდა, დიდხანს, დიდხანს გასცქეროდა სოფელს თვალეზმით მტკრებული და დაპაღუპით ჩამოსდიოდა ცრემლი დამკვანარ ლოყებზე. ბოლოს უხმოდ შემობრუნდა და ცუხცუხით დაგვეწია.

ჩავიარეთ უკანასკნელი მოსახვევიც და თვალს მიეფარა სოფელი. ნელა, მონოტონური ჭრიალით მიიზღაზნებოდნენ ურმები მტკრიან გზაზე და დინჯად ადგამდნენ ნაბიჯებს ჩალისფერი, თვალეზბრიალა ხარები.

სამი ღამე გზაში გავათიეთ, მეოთხე დღეს შიმშილით შეწუხებული დათვებივით ჩამოვიხვეწეთ ბარში. იმ დღეს პირველად დავინახე ზღვა. მშვიდად, ტბასავით მდორედ იდგა და ჩვენი სოფლის სათიბივით ბიბინებდა. იმ დღეს პირველად დავინახე მანდარინი, ჩაის ბუჩქები, პალმა და მაგნოლია. შევედით ზღვის პირას, ფერდობზე შეფენილ სოფელში, მამა ორდობეში შეუძღვა ურემს, შეუყვია აღმართს, აივაკა და ბოლოს, მელოტის თავივით მოტიტვლებულ ადგილას შეეჩერდით.

— ესეც ჩვენი სამოსახლო, — თქვა მამამ, — აქ ვიცხოვრებთ.

ბებია მ ნაღვლიანი მზერა მიმოავლო იქაურობას და ჩაიჩურჩულა:

— აქანე რა გვაცხოვრებს ნენა, ამ ცარიელ ადგილზე რაფერ ვიცხოვრებთ?

— ნუ გეშინია დედა, — მიუგო არხეინად მამამ, — დღეს არ არის, ხვალ ყველაფერი იქნება, ყველაფერი.

მეურმეებმაც დააწყნარეს ბებია — იმდენი აქ რომ იმუშაოს კაცმა, იქ რომ მუშაობდა, ჩემო ბიცოლა, ქარვასლას ამოასხამს, ქარვასლას. დალოცვილი მიწა ყოფილა, დალოცვილი, გასათხოვარი გოგოს ლოყებივით დაუღაჟებს ყველაფერი.

— ღმერთმა გისმინოს, ნენა, ღმერთმა, — ჩაილაპარაკა ბებიამ და კვლავ მოყვა ტუჩების ცმაცუნს, ვერ მივხვდი: ისევ ლოცულობდა თუ ჩურჩულით გამოთქვამდა უკმაყოფილებას.

ურმები დასცალეს, ხარები გამოხსნეს, ბებიამ საუზმე გაშალა და ყველანი სახელდახელო სუფრას მივუსხედით.

— გამარჯობა თქვენი! — მოგვესმა ამ დროს ვიღაცის ომახიანი დაძახილი. გავიხედეთ და აღმართში, ჩვენსკენ მომავალი უზარმაზარი კაცი დავინახეთ. თავზე ყაბალახი მოეხვია, ხელში გრძელტარიანი წალდი ეჭირა და ნელი, ოდნავი რწევით გვიახლოვდებოდა.

— გაგიმარჯოს! — გავეპასუხეთ ჩვენ.

ყაბალახიანი მოგვიახლოვდა, დაკვირვებით მოგვაპყრო დიდრონი, თა-
ფლისფერი თვალები, კოტიტა საჩვენებელი თითით მოიქექა გრძელი ყე-
ხიანი ცხვირი და იკითხა:

— თქვენ ხართ ახალი მეზობლები, ხომ?

— მე ვარ, ბიძია, — გაეპასუხა მამა, წამოდგა, ხელი ჩამოართვა
და მიიპატიჟა: — ღარიბული სუფრაა მარა კეთილი გულით....

უცნობმა ხელისგული წაღლის ტარს დააბჯინა — კეთილი იყოს შენი
შემომატება ჩვენს კუთხეში ბიძია, კეთილი. მე ეგერ ვცხოვრობ ე! — ხე-
ლი გაიშვირა და მოშორებით მდგარი, კრამიტით დახურული ოდა დაგვა-
ნახა.

— კარის მეზობლები ვყოფილვართ, — გაუხარდა მამას.

— აბა არაა?! — აროხროხდა უცნობი, გაიცინა და ოკრო-ბოკრო კბი-
ლები გამოაჩინა: — მეზობლებიც ვიქნებით, ყველაფერი ვიქნებით,
ყველაფერი...

უცებ შეჩერდა, ზემოდან დააცქერდა ჩვენს ცარიელ სუფრას, წამით
რალაცაზე ჩაფიქრდა, მერე თვალები აუციმციმდა, დიდი ტორი ფოცხი-
ვით ჩამოისვა სახეზე და ჰკითხა მამას:

— დღეიდან მეზობლებად ვითვლებით, არა?

— აბა არა? — დაეთანხმა მამა, — ვითვლებით...

— ჰოდა, თუ კი ვითვლებით და შენც ასე მიგაჩნია ჩემო ბიძია, ქა-
ლიან კაი და კეთილი, ადექი ახლა, წამოუძეხი ამ შენს ხალხს და წამო-
ით ჩემთან, ოჯახი უნდა გაგაცნოთ, ოჯახი.

— ასე ადრე როგორ შეგაწუხოთ, — იუარა მამამ.

— მაგი არ გამაგონო თუ კაცი ხარ და რაც გინდა იგი მიყავი. თუ
მთელი მეზობლად, უნდა წამოხვიდე, თუ არ მთელი, მითხარი შე კაცო,
მოგიხდი ბოდიშს და ქე წავალ ჩემს გზაზე.

— მე მაგი არ მითქვამს, ჩემო ბიძია.

— ჰოდა, თუ არ გითქვამს, ადექით და წამოდით ახლა, რავა პრანჭია
ქალივით იდებ თავპატიყს, ბიჭო, ჰა!

— ნუ ვაწყენინებთ ამ ადამიანს, — მიუბრუნდა მეურმეებს მამა, —
წავიდეთ.

— მეწყინება და მეტი არა! თქვენს ბარობაზე არ გავივლი მერე,
თქვენს ბარობაზე.

— ხარები აქ დავტოვოთ? — შეყოყმანდნენ მეურმეები.

— თუ გინდათ თან წამოიყვანეთ და მანდარინის ბაღში შევუშვათ, —
გაიცინა უცნობმა, — ნუ გეშინიათ, თქვენს ხარებს არაკაცი არ მოიპარავს.

გაგულდექით გზას. უცნობმა თუშური ქუდივით დამამხო ხელისგული
თავზე და მკითხა:

— რა გქვია ბიძია შენ?

— დათო, — ვთქვი და ავხედე.

— აჰა! — განგებისად გაიკვირვა მან, — კაი ერთი თუ კაცი ხარ, მა-
რთლა დათო გქვია?

— ძქვია.

— კაი დაგემართოს აბა ჩემო დათო ბიძია და დიდი, დიდი ბიჭი გა-
იზარდე, შენ აბა ახლა ერთი ეს მითხარი — რამდენი წლისა ხარ?

ვუთხარი.

— ვაუჟაცი ყოფილხარ და იგია. მარა ერთი ვერ მოგიწონე: რავე ხა-
ფანგში გაბმულ თავგევით წრიბინებ, ვაუჟაცურად გამეცი პასუხი, ვაუჟა-
ცურად — ჩხირივით სუსტ მკლავში ჩამავლო ხელი და ნაკლულ გულდასა-
ვით შემაჯანჯლარა: — მე ისმაილა გეუბნები მაგას და დაიჯერე ერთხელ
და სამუდამოდ.

— მჯერა, — ვთქვი მე.

— ჰოდა, თუ გჯერა, მაგას რაღა ჯობია.

ამასობაში მივადექით მწვანეში ჩაფლულ ეზოს, ისმაილამ შეაღო კიშ-
კარი და ომახიანად დასჭყვილა: — ფიქრიე, ფიქრიე-მეთქი! გამომხედე
ქალო გარეთ!

— გაწუხებთ... — დაიწყო მამამ.

— მაწუხებთ? — ისევ აქაჩა წარბი ისმაილმა, — მაწუხებ არა ნია-
ხური, ჯერ არ შევწუხებულვარ და რომ შევწუხდები, მერე გეტყვი შევ-
წუხდი-მეთქი. მე, ჩემო ბიძია, ისმაილას მეძახიან და რასაც ვიტყვი ისე
უნდა გაკეთდეს. დაპატიჟება რომ არ მდომებოდა, დაგიძახებდი? მითხარი
ერთი, დაგიძახებდი?

— არ დამიძახებდი. — დამშვიდა მამამ.

— ჰოდა, რადგანაც დაგიძახე, მდომებია ესე იგი.

— რა ვიცი...

— ეე, რავე მეზარება ეს ღინჭილა ხალხი... ფიქრიე, ფიქრიე-მეთქი!
სა ჯანდაბაში და სკვარამში გადაიკარგა ნეტაი ი, დედაკაცი, ა? ხომ არ
მოიტაცეს და ხომ არ გამანთავისუფლეს ნეტაი?

ჭრიალით გაიღო ოთახის კარი და აივანზე შუახნობას მიტანებული,
დაბალი, ლოყებალაყლებული, მსუქანი, სახემოცინარი ქალი გამოვიდა,
თავზე გადაკონილი თეთრი ცახოცის სწორებით. ამდენი კაცი რომ დაგვი-
ნახა, შეცბა.

— როგორც იქნა გვეღირსა და გამობრძანდა დედუფალი, რამდენს
მაძახებ ქალო, ამახია ყბაი და იგია, — უსაყვედურა ისმაილამ, — ალბათ
სარკესთან იჯექი და ითხუზნიდი ფერუმპარილით ლოყებს.

— კი მცალია შენს ხელში სარკესთან დასაჯდომად, კი.

— უხუ-ხუ! — აჭიხვინდა ისმაილა და ტაში შემოკრა, — ხეს გაახ-
მობ იმფერი ენა გაქ, ხეს... აბა არიქა ქალო, დაფაცურდი, ერთი დუჟინი

სტუმარი მოგაყენე კარებზე და მეტად არ გიხარია? რავე უქმელ სკვინჩ-სავით იბუზები, აბა დატრიალდი ერთი, შენებურად, ბორბალივით და შეგეგებე სტუმრებს.

ფიქრიე შუა ეზოში მოგვეგება და გაღიმებული სახით მოგვესალმა, აივანზე აგვიწვია და სკამები მოგვართვა.

— ჰო, მასე ქალო, მასე! არ გამომაჭენო ამ დუნიაზე და მოჯღუნული არ შეხედე სტუმრებს. დაფაცურდი ახლა შენებურად: — მიკალ-მოკალი, მიზილ-მოზილე, შეწვი-შემოწვი, მოხარშე, გამოაცხვე და მოგვართვი, თვარა დაიხოცა ხალხი შიმშილით და იგია.

— კი ადამიანო, კი, ახლავე წავალ და ყველაფერს გავაკეთებ, რათ მინდა ამდენი ლაპარაკი.

— გახსენებ ძიავე, გახსენებ ემიავ, ჩემი თქმა რომ არ გინდა, მაი კი ვიცი შე, ოქრო ქალი რომ იყავი, იმიზა მოგიყვანე... ზაირა სახლშია?

— კი.

— ჰოდა მოიხმარიე, წელზე ჩამოიბი ბაწრით, ყოლიფერი ასწავლე, აუხსენი და გააკეთებინე, თვარა რომ გათხოვდება, არაფერი არ ეცოდინება, დაიბნევა დაცხვილ ბრინჯივით და დედ-მამის სულს ამოგვიგინებს ქმარი.

ფიქრიე გავიდა, ისმაილამ კი ცას ახედა და ამინდზე ჩამოაგდო საუბარი.

* * *

მეორე დილიდანვე დატრიალდნენ ისმაილა, ბიჭები და მამა. ჯერ ფუნდამენტი გათხარეს, მოზიდეს ხრეში, სილა, კირი და ცემენტი. ბრიკეტები ისმაილამ დავგიტმო და გაიმართა მშენებლობა. ბეზის გული მოეცა, ცოტა გამზიარულდა, შუბლი გახსნა, როგორც შეეძლო დატრიალდა, ფიქრიესა და ზაირას წამოეხმარა სადილის მომზადებაში.

ისმაილა განკარგულებას სცემდა, ყველას გვაქებებდა, წუთითაც არ მოუხრია მუხლი, არც მან დაისვენა და არც ჩვენ დავვასვენა. მამა კი ისევ უბოდიშებდა და უბოდიშებდა.

— რას გეტყვი ბიძია, იცი? არ გამაყუჭო თვარა, შენ არ იცი ჩემი ამბავი, არა. შენ უკეთესია, იმაზე იფიქრე ბაბა, იმდენი საქმე რომ გაქვს გასაკეთებელი და თავის მოსაფხანად არ გცალია.

ჩინებული ღურგალი და კალატოზი აღმოჩნდა ისმაილა. ჯერ პირველი სართული აიყვანეს, მოასარტყელეს, მეორე სართული დააშენეს, გადახურეს. ბოლოს სამზადიე დადგეს და ხელისგულივით მოტიტვლებულ, შე მოუღობავ ეზოში გაიმართა მოსახლობა.

— ახლა ცოტათი კი გავხარ მოსახლეს გიორგი ბიძია, — აროხრობ-

და ისმაილა, — როცა ეზოს ტყრუშულა ღობე შემოავლეს, ხის ჰიშკარი შეკიდეს და მეზობლებთან გადასასვლელი ალაგეც გააქეთეს.

— ჯერ სადაა, ისმაილ ბიძია, სად.

— სადაა და აგერაა, ა! აბა ყოლიფერი ერთად გინდა ბიძია? ამფერი ხართ ახალგაზრდები, ამფერი.

* * *

მამამ კოლმეურნეობაში დაიწყო მუშაობა, მე სკოლაში განვაგრძე სწავლა. სალამობით ხან ისმაილა გვეწვეოდა, ხანაც ჩვენ ვესტუმრებოდით მას და ვსაუბრობდით, უფრო სწორად, ისინი საუბრობდნენ, მე კი როგორც ყველაზე პატარა, ვდუმდი და მხოლოდ მაშინ ამოვიღებდი ხმას, რაიმეს თუ შემეკითხებოდნენ. ვიჯექი ჩემთვის კუთხეში და ხანდახან ვაპარებდი მზერას ზაირასაკენ, რომელსაც ხელები კალთაში ჩაეწყო და ჩემსავით წყნარად უდგებდა ყურს უფროსებს. ზაირა ჩემზე რამდენიმე წლით თუ იქნებოდა უფროსი, საშუალო სკოლა უკვე დაემთავრებინა და ახლა კოლმეურნეობაში მუშაობდა — ჩაის ფოთოლს კრეფდა.

მახსოვს, ერთხელ, საუბრისას, ბებიამ ღმერთი ახსენა.

— რაიო, გწამს ღმერთი ბიცოლა, თუ? — ყური ცქვიტა ისმაილამ.

— უღმერთო ხომ არ ვარ აბა, შვილო? — გაიკვირვა ბებიამ. — ღმერთიც მწამს და ხატიც, დაილოცა მისი სახსენებელი.

— ღმერთი არაა, ბიცოლა, — ჩაიცინა ისმაილამ, — არაა ღმერთი.

— გაჩერდი ნენა, რას ჩივი, არ გიკანონოს, — შეშინებულმა ბებიამ პირჯვარი გადაისახა.

ისმაილამ გადაიხარხარა. დიდხანს იცინოდა როხროხით. სიცილისაგან უზარმაზარი სხეული უთრთოდა, მერე მუშტით მოიწმინდა თვალებზე მომდგარი ცრემლი და თქვა:

— შენ იცოცხლე ჩემო ბიცოლა ასი წელი, რავა შენ მე მაღიანად გამაცინე ღღეს, ასე კაი ხანია აღარ მიცინია... შენ გინახავს ბიცოლა ღმერთი? რაფერია იგი, კაცია თუ ქალი?

— მე რაფერ ვნახავდი ნენა, უხილავია ღმერთი.

— მოიცა, ბიცოლა, მოიცა, — შეაჩერა იგი ისმაილამ, — უხილავია, ხომ? უხორცოა, ხომ? არც სუნთქავს, ხომ?

— არ სუნთქავს... — მიუგო ბებიამ ყოყმანით.

— თუ უხორცოა და არ სუნთქავს, თუ უხილავია და ვერ ვხედავთ, მაშინ, გამოდის რომ არც არსებულა და ისაა, ამას რა დიდი გამოცნობა უნდა!

— მასე ნუ ჩივი ნენა, გიკანონებს ღმერთი.

— ხა-ხა-ხა — ისევ გადაბუიროდა ისმაილა, — მიკანონებს ხომ? ეხ, ჩემო ბიცოლა, არ მეშინია მე უხორცო, უსულო და უხილავი ღმერთის,

მე ხორციელი, სულიერი, ხილული და ბოროტი კაცის მეშინია... შენ გწამს, დათოია, ღმერთი? — მომიბრუნდა იგი, — რაღა ჩაწეულ ღამესათვის ვით ბუუტავ შე კაცო, გეძინება? მიპასუხე, გწამს?

— მე?

— ხო, შენ აბა მე?!

— არა! — ვუთხარი მტკიცედ.

— გამიფუჭეს ბალანა ამ უღმერთოებმა, გამიფუჭეს, — აბუზლუნდა ბებია.

— შენი შვილიშვილი, ჩემო ბიცოლა, კაცური კაცი გამოვა, — დაამშვიდა ისმაილამ, — თვალეში ვატყობ, თვალეში, სასმელი წყალივით სუფთა გული აქვს. შენ ჩემო დათოია ბიძია, სინდისი გქონდეს, პატიოსანი იყავი, არ მოიბარო და კაცი არ დაჩაგრო, ალალი შრომით მოიპოვე შენი ლუკმა და სხვისი ნუ გინდა. ბებიაშენი კაი ქალია, შენი დედაცაა და ბებიაც, ყველაფერია შენთვის, მარა ამ ღმერთისა და ლოცვის საკითხში ნუ დაუჯერებ, ნუ.

— დაანებე თავი მაგ ბალანას, რას გადაეკიდე, კაცო? — გამომესარჩლა ფიქრიე ბიცოლა.

— რაო, შენც ხომ არ გწამს ღმერთი ჩემო ქვაზე დახატულო ანგელოზო?

— შენს ხელში ღმერთიც კაი ხანია დავიწყებული მაქვს და ალაჰიც, — აწუწუნდა ფიქრიე, — შენ მომკალი, შენ ჩამომახმე და მომინელე მე!

— რას არ გაიგონებს კაცის ყური, რას, — ხელეები გაშალა ისმაილამ, — კი გავხარ მონელებულს და ჩამომხმარს, კი, სადღოე ცხენს წელი მოწყდება შენი ზიდვით. შე ქალო, რაც ზედმეტი ქონი დეიდევი, მას მერე გამიდიდგულდი რაცხა. ისე, კაცმა რომ თქვას, ვინმეზე ხომ არ გიჭირავს თვალი, ჰა?! ნუ მოგერიდება, მითხარი, მითხარი, ვინ მამაძაღლს ეწყინება.

— მაი თვალი დაგვესო შენ.

ისმაილა მოგონილი სერიოზულობით მომიბრუნდა და მითხრა: — შოდი და ენდე ახლა შენ ქალს... მე და შენ, ჩემო დათოია ბიძია, ერთი კაი საქმე უნდა გამოვაკვარახჭინოთ.

— რა საქმე?

— რა საქმე და... შემეჭამა ამ ქალმა, ჰოდა, ვერ შევრთავდით ვითომ ვინმეს და ვერ მოვატყუებდით?

— ტყუილის თქმა რომ არ შეიძლება? — ვიკითხე გულუბრყვილოდ და ჰოი, ძიავე, ამას რომ ამბავი მოყვა: ისმაილამ ლამის ჭერი არ ჩამოიღო.

— შენც ასე ფიქრობ დათოია ბიძია, შენც? — თუ არ მოვატყუე ვინმე ისთე არაკაცი არ წეიყვანს მაგ ბიცოლაშენს, ხომ?... შენ მართალი ხარ, ხომ იცი, დარჩეს ისევ ჩვენთან, თვარა შარის თავი გვაქვს კაცო ახლა ჩვენ? ვინცხა იქნება უბედური, გაუშრობს სისხლს, ნელ ცეცხლზე

მეწვავს, კერიას გაუცივებს და მერე ოჯახკეტიანი დედაბუდიანად ამოგვწვავს და ამოგვბუვავს.

— მატლები დაგესია მაგ ენაზე, მატლები, — სიცილნარევი სიმკაცრით უთხრა, ფიქრიემ. — რავა შენ არ იცი რას ბუუტურობ, თლათ გაბეჩდი ამხელა კაცი და იგია.

ისმაილას არაფერი ესმოდა, ყურებზე ხელები აეფარებინა და ხარხარებდა. ბოლოს დაწყნარდა, ჯიბიდან თამბაქოთი დატენილი ქისა ამოიღო, მამას გაუწოდა, გაახვიეს და გააბოლეს.

— ეხ, ასეა ბაბა ცხოვრება ასე. წუთია ეს დალოცვილი, ერთი დამთქნარებაა და მეტი არაფერი. სანამ ხარ, უნდა მოიხმარო, უნდა გამოიყენო, არცერთი წუთი არ უნდა დაკარგო, სიცილის დროს უნდა იცინო და იმხიარულო, გაერთო, აბა ყოველთვის მუშაობა, ფიქრი და სერიოზულობა კი არ ვარგა... თვარა, დრო რომ მოვა ბაბა, ჩამოგიქროლებს სიკვდილი მოწყურებულ ჯაჯასავით, მოგადგება კარზე გადავიწყებულ მევალესავით და გინდაც არ ყოფილხარ მერე ამ ქვეყანაზე, გაიჭიმები ერთს ყინვაში დატიებულ სარეცხივით, დაკრიჭავ კბილებს ღობეზე ჩამოცმული ცხენის თავივით და გათავდა საქმე... ხასანა რომ იყო, მურადას მამა, გახსოვს ქალო იგი შენ? — მიუბრუნდა ის ფიქრიეს.

— ბეჩი ხასანაი რომ იყო? რაფერ არ მახსოვს, შენსავით უღარდელი და შერევილი იყო საცოდავი, იცინოდა, მღეროდა და ქეიფობდა...

— ბეჩი და დელი შენ ხარ. რამ გააბეჩა ქალო? ზოული კაცი იყო, შრომაც უყვარდა და ღვინიც, რომ იცინოდა, იმიზე იყო ბეჩი? ყოველ ახალ წელს შეიკრიბებოდნენ ხასანასთან დროული, თეთრწვერა ბერიკაცები და გამართავდნენ ქეიფს. ქეიფი და მოღზენა იმას ქვიოდა. იგინი რომ მრავალყამიერს შემოსძახებდნენ, ვის გაახსენდებოდა მაშინ სიკვდილი და სიძაბუნე. ფოლადივით რეკდა მათი ხმა, ცა ჩამოქონდათ დაბლა... კრიჭაში ედგნენ სიკვდილს. ბოლოს მაინც აჯობა სიკვდილმა. ცელმოსმულ ბალახივით მოსხება ყველა. ასეთა ბაბა და რა გინდა რომ ქნას კაცმა. ვშრომობთ, ვჭამთ, ვმღერით, ვტირით, ვწვალობთ, გვცემა, ვითმენთ, ვიტანჯებით, გვიხარია და მივედივართ ბოლოს, ვტოვებთ შვილებს, ვუტოვებთ ყველაფერს, მარტო ოთხი ღერი ფიცარია ჩვენი სამუდამო საგზალი... იცი, ჩემო გიორგი ბიძია. რა მიხარია? — მე და ჩემს ქალს უქმად არ გვიცხოვრია, რაცხა ხომ გავაკეთეთ მაინც, რაცხა მოვაფოჩიხეთ, დავსახლდით, დავკარდით, მოვაშენეთ, გავიჩინეთ, დავზარდეთ ოთხი შვილი... ახლა რაღა დაგვრჩა? ეხ, იმდენი დაგვრჩა, რომ... ჯერ ოთხივე დასაოჯახებელია. მერე შვილების გაზრდაში უნდა წავეხმაროთ, თვარა, რას გაზრდიან ბაღნებს აი ბაღნები. მერე კიდევ რაი? რაი და მერე შვილიშვილები უნდა დავაოჯახოთ, იმათი შვილები წამოგვესწრება ამასობაში და... დი-

დღუ! რამდენი საქმე დაგვრჩენია ქალო, თურმე, რამდენი, შენ კი იცხი...
დავიღალეო, მეტი არ შემიძლიაო, არა, არა, ჯერ ადრეა ქალო დალა,
ჯერ ადრეა სიკვდილზე ფიქრი, ადრე... — დაამთქნარა და იკითხა: — რა
დროა თუ იცით?

— თორმეტია უკვე — მიუგო ზაირამ.

— რა დრო გასულა ამ ჩემს ლაქლაქში, ხედავთ! მუშა კაცი ახლა
დაწოლილი უნდა იყოს, რომ დილით ვერც ერთმა ჩიტმა ვერ მოას-
წროს ადგომა. აბა, აბა, ჰაიდა, დაიფერთხეთ ახლა და დასაძინებლად წა-
დით, დროა, დრო...

* * *

ერთ დღეს წავედით სათევზაოდ. ნავი ნაპირთან ხავსით დაფარულ
ლოდებში ჰქონდა დამალული ისმაილას.

— რომ მოგპარონ? — ვკითხე მე.

— ჩვენს სოფელში ქურდი არაა, ჩემო დათოია, გადამთიელი კი ჩე-
მი ნავის წასაღებად არ მოვა.

ბურლაკებივით მივათრიეთ ნავი ნაპირთან. ისმაილამ ნავში ჩამსვა,
ფეხზე გაიხადა, შარვლის ტოტები აიკეცა, წყალში შედგაფუნდა, ნავი
ზღვაში შეაცურა, მერე ნავში ამოფორთხდა, თვალი გაუსწორა ამომავალ
მზეს და დასკყივლა: — ეჰეი, ჰეეე! გამარჯობა, გამარჯობა, მზეო! აბა
ახლა კი წინ დათოია ბიძია, წინ წავიდეთ, იქ სადაც თევზებია, სადაც მე-
ღუშებია, სადაც თოლიებია...

ნაპირი უკვე აღარ მოსჩანდა, როცა ისმაილამ ნავი შეაჩერა, ფეხები
გაჩაჩხა და თევზაობას შეუდგა. თანდათანობით ივსებოდა საგანგებოდ
წამოღებული ვედრო ნანადირევით და სხმარტალებდნენ ვერცხლისფერი
თევზები. მერე დაიღალა ისმაილა, ხმამაღლა დაამთქნარა, ანკესი გამო-
მიწოდა, ამიხსნა, როგორ უნდა დამეჭირა თევზი და თვალები მილულა.
კარგახანს ეძინა, ბოლოს ღრუბლებიდან თავდაღწეულ მზესავით გამოაჭ-
ყიტა თვალი, მაძლარივით დაამთქნარა და მკითხა:

— რა ქენი დათოია ბიძია, დაიჭირე რამე?

— ვერა.

— შენ რა გითხარი მე, რატომ მერე, რატომ?

ვერაფერი მოვახერხე და ჩავილაპარაკე: — ისე ზვრინავდი, რომ
თევზი დაფრთხა.

რამდენიმე წამს თვალებში მომშტერებოდა შეცბუნებული, მერე
ხელები ნავის კიდეც ჩასჭიდა და ბნელაშეყრილივით გადაბჟირდა: — და-
ვაფრთხე ხოლო? — მკითხა ცრემლების წმენდით, არა შენ კი გაიხარე
ჩემო დათოია ბიძია და რამდენიც გინდოდეს იცოცხლე იმდენი... ეს რა
მითხარი კაცო, რა?! ისეთ ზვრინავდი თევზი დაფრთხაო...

შუადღე რომ მოახლოვდა, გავშალეთ პურმარილი ნავში. ისმაილა ორმოცი დღის ნათმენივით დაეტაკა საჰმელს, იყრიდა პირში ყველაფერს, ღროგამოშვებით წყალივით აყოლებდა სახლიდან წამოღებულ არაყს და როხროხოვდა.

— შენ არ მოსინჯავ დათოია ბიძია, პაწას? — მკითხა, როცა ბოთლში თითქმის აღარაფერი დარჩა.

— არ მინდა, — ვუთხარი მე.

— მართალი ხარ. ჯერ შენთვის ადრეა არაყი. ღვინო კიდევ შეიძლება ხანდახან, თვარა ისეთ ღვინოც არ შეიძლება ჯერე შენთვის... — ბოთლში წვეთი არ დაუტოვებია, ხელის ზურგით მოიწმინდა სველი ტუჩები და თქვა: — აი არაყი ქალს მოვპარე სახლში, ზღვაზე რომ მივდივარ, ყოველთვის მიმაღავს, არ დათვრეს და ზღვაში არ დაიხრჩოსო. ამფერია სიყვარული, დათოია. სისხლს ვუშრობ კაცო, სისხლს, მას კი მაინც ვუყვარვარ. მე, ჩემო ბიძია მაგარი, ძალიან მაგარი, ბებერი ტყავი მაქვს, გამძლე ვარ, გამძლე. აი ყლუბი დაათრობს ისმაილას? მეტი არაა ჩემი მტერი.

— რას დაგათრობს მაგი, — დავუკარი კვერი.

— ვერა, ხომ! კი ხარ ჩემი ყაიდის კაცი და გენაცვალე ყიაში. ახლა ერთი აგი მითხარი შენ, არ იბანავებ? ცურვა ხომ უნდა ისწავლო.

— მეშინია! — გამოვუტყდი მე.

— ჰი-ჰიი! — ჩაიცინა მან, — ეშინია! ჩემთან, ჩემო დათოია, შენ არაფრის არ უნდა გეშინოდეს. — ამ სიტყვებზე ხელი საყელოში ჩამავლო, ფუთასავით ამწია და ტანსაცმლიანად გადამავდო წყალში.

— ე, თუ გეშინია, იყავი ახლა მაქ.

— ვიხრჩობი! — ვიყვირე მე.

— ნუ მაცოდებ თავს, იხრჩობი არა ნიახური... თუ იხრჩობი, თავწაჭრილ ქათამივით რომ ფართხალებ, ჩემო დათოია, ხელი გაანძრიე, ბაბა, ხელი და არ დაიხრჩობი.

მეტი რა გზა მქონდა, გავანძრიე ხელი, არ მომიწონა და დამიყვირა: — ამფერი განძრევა შევარცხვინე მე, შევარცხვინე: რაია ბიჭო მაი, ნათხოვარივით რომ აქნევ მაგ ხელებს, კაცურად მოუსვი, კაცურად, აი ასეთე, აი ასეთე!

ბოლოს, ჩემი წვალეებით გული რომ იჯერა, ნავში ამომათრია. შემცივდა და ციებაშეყრილივით ავაკაწკაწე კბილები.

— დედუფალივით რომ დეითქვი სული, დათოია ბიძია, ადექი, ტანზე გვიძვრე და გაწურე, — მითხრა მან. — თვარა შეგცივდება მასთე, რაცხა უბედურება დაგემართება და ჩემი ბრალი იქნება მერე.

ტანსაცმელი გავიძვრე და გაწურვას შევუდექი.

— მოიტა აგერ, — ხელიდან გამომტაცა, — ქალივით რომ ეფერები, მასთე გაიწურება მაი?

თოკივით დავრიხა და იმდენი წურა და წურა, რომ ჩავიცვო მშრალი მეგონა.

მზე რომ გადაიხარა, ნაპირისაკენ ავიღეთ გეზი. მოულოდნელად ისმაილამ ნიჩბებს უშვა ხელი და საცოდავად დაიღმიჭა: — გლახათაა ჩემი საქმე, ბიძია, ცუდად გავხდი რაცხა, ნაპირამდე თუ მივალწევ, არ ვიცი. მოკიდე ერთი ამ ნიჩბებს ხელი და სინჯე — ნავის კიდეზე ზურგით გადაწვა და თვალები მილულა. შევხედე, შეშინებული ჩავაფრინდი ნიჩბებს და როგორც შემეძლო მოვუსვი და მოვუსვი.

— მიდი ჩემო დათოია ბიძია, მიდი! — მამხნევებდა იგი და ყრუდ კვნესოდა.

კარგა ხანს ვეჯახირე, ბოლოს ისე დავიღალე რომ მეტი აღარ შემეძლო. ნიჩბებს ხელი ვუშვი და ტირილი მომინდა.

— გეყოფა აწი, — მითხრა მოულოდნელად მან და ნიჩბებს ხელი დაავლო.

— კარგად ხარ უკვე? — გამიკვირდა მე.

— როდის ვიყავი გლახად?

— აბა... წელან რომ...

— ჰოო, — ჩაიცინა მან, — წელან იბსზა გავხდი გლახად, ჩემო დათოია ბიძია, რომ ასეთე იყო საჭირო... პაწა ხომ ისწავლე ნავის წაყვანა? კი შეგაშინე, მარა არაფერია — გაიზრდები და დაგავიწყდება, შიშით ნაწწავლი საქმე კი არასოდეს არ დაგავიწყდება, არასოდეს... ხვალ რომ წამოვალთ...

— კიდევ გახდები ავად, — შევაწყვეტინე მე.

მისმა ჭიხვინმა იქაურობა გააყრუა: — რა ენამოსწრებული ხარ, რა ენამოსწრებული... კი, კი, გავხდები, სანამ არ ისწავლი ნავის წაყვანას, ყოველთვის გავხდები ავად, — დამამიგდა მან.

ნაპირზე გავედით, ნავი დავაბინავეთ. ისმაილამ თევზით სავსე ვედრო აიღო და გავუღდექით გზას. გზაში ისმაილა სულ ღიღინებდა და ღიღინებდა.

ამასობაში ისმაილას ეზოს მივადექით.

— კარში გამოდი ქალო, კარში! — დასჭყივლა ისმაილამ.

— ჩავივარდა ალისქარი მაგ ყორყში, — მიაწყევლა ჭიშკართან მორბენილმა ფიქრიემ, — არ გამისტკლიცა ფირფიში კაცო?! არავა თავგაპობილივით ბლავი შე დაწყევლილო, რა დაგემართა?

— თევზი მოვიტანე ქალო, თევზი და არ დამეძახა აბა? გაანაწილე ახლა აგი და ნახევარი ჩვენს დათოიას გაატანე სახლში, ბებიაშის ნედლი თევზი უყვარს.

— კი კაცო, კი, — ჩაილაპარაკა ფიქრიემ. — შემომხედა და იკითხა: — რას გიგავს მაგი ტანსაცმელი ბიცოლა?

— ჰე, ჰე, — ჩაიცინა ისმაილამ და თავი შეიფხანა, — რას უნდა უგავდეს ვითომ? ზღვაში ჩავარდა.

— დიდუ! — შეიცხადა ფიქრიემ, — მერე შენ სად იყავი კაცო? რომ დამხრჩვალყო, სად მიდიოდი მერე?

— რა დაახრჩობდა ქალო. მე გადავავდე, მე. ცურვა უნდა ისწავლოს, ცურვა.

— დაზაფრე ბაღანა ხომ? დელი ხარ, დელი... არ წაყვე აწი მაგას ჩემო ბიცოლა თვარა ფათერაკს შეგამთხვევს, ფათერაკს.

— კი, კი, დაგიჯერებს ერთბაშად, ღოსტები ვართ მე და დათოიე, ღოსტები. ჰო, წაილე ახლა თევზი ჩემო ბიძია და წადი სახლში, დაისვენე — იქვე, ეზოში ხის მორზე ჩამოჯდა და თამბაქო გააბოლა.

* * *

ზაირა სახლიდან გაიპარა... მთელი სოფელი გადაჩხრიკეს ისმაილამ და ბიჭებმა, მაგრამ მის კვალს ვერსად მიაგნეს. ბოლოს მაგიდის ყუთში ზაირას წერილი ნახეს. „დიდი ხანია ერთი ბიჭი მიყვარს. ვიცოდი, ნებით არ გამატანდით და გავიპარეო“ — ეწერა შიგ.

ფიქრიემ სახე დაიხოკა, ბიჭები აბობოქრდნენ, დადევნება გადაწყვიტეს. ბოლოს ისმაილამ დააშოშმინა ყველა.

— გეყოფათ! — დაიღრიალა მან, — არ უნდა ახლა ამას ამდენი დავიდარაბა და ტირილ-წიოკი. წავიდა არა? თავზე ფეხი დაგვაბიჯა და წავიდა, არა? არც ერთი არაფრად ჩავგავდო და ქუჩის გოგოსავით გაეკიდა ვინცხას, არა? ისმაილას აქვს სიკეთე იმდენი, რამდენიც ბოლოს მან ინანოს. ვნახოთ ერთი რა მოგებულები დარჩება, ვნახოთ!

— შვილია კაცო, შვილი. როგორ ხარ ამდერი უღარდელი? — მოიტორა ფიქრიემ, — მოძებნა არ უნდა, თავის შეწუხება არ უნდა?

— შვილი რომაა, მეც ქე ვიცი, მარა რა ვქნათ ახლა, შევაწუხოთ ღუნია? მილიცია დავაყენოთ ფეხზე? არა, ამას ვერ ვიზამ, ვერა. არ იტყვიან — ბიძია, ამხელა კაცმა ერთ გაწრიბულ ყაზილარს ვერ მოუარეო? მითხარი ერთი, არ იტყვიან?!

* * *

— შე ზარმაცო, ახლა აიზლაზნე ლოგინიდან წელმოწყვეტილივით, ხომ? — ერთბაშად მიფრთხობს ლოგინიდან აყოლილ ძილს ცივი წყალი და ისმაილას მოძახილი.

თავს ვიღებ და ვიხედები. ჭიშკართან ურემი მოუყენებია ისმაილას და თავად ეზოში შემოსულა უკვე. ახლა მახსენდება; დღეს ტყიდან შეშა უნდა ჩამოეზიდათ ისმაილასა და მამას.

— მობრძანდი, ისმაილ ბიძია, — ვეუბნები და პირს ვიმშრალებ.

— მე კაი ხახია მოვბრძანდი ჩემო დათოია და ბაღში ვბოდილობ
აგერ... კაი ყაზახი ხარ, კაი, მარა ერთი ვერ მოგიწონე — ოჯახის ბურჯი
რომ შუადღეზე გაიღვიძებს, რა ქვია ასეთ კაცს?

— ზარმაცი. — ვუხსნი მე.

— ხი, ხი, კაია რომ ხვდები მაინც. მამაშენი სადაა ბიძია?

— მამა? სოფელში წავიდა უთენიაზე.

— სოფელში? — ნიკაპი შეიფხანა მან, — რომელ სოფელში, ბიძია?

— უწინ რომ ვცხოვრობდით. ძროხა უნდა ჩამოიყვანოს.

— ხოო... კაი დაგემართოს. მარა შეშაზე ვინ წამყვება კაცო, მე? —
იკითხა მან და ოთახიდან გამოსულ ბებიას მიესალმა.

— მე წამოგყვები.

— შენ, დათოია ბიძია? მაგი მოგიწონე. წავიდეთ აბა. წავიდეთ, გვა-
გვიანდება კაცო, გვაგვიანდება.

თავზე ქუდი ჩამოვიფხატე და გავყევი.

— ჭკვიანად იყავი ნენა, ისმაილს დაუჯერე, ისმაილს, — დამადევ-
ნა ბებიამ.

შევუდექით აღმართს. მოქუფრული, საწვიმრად გამზადებული ცა
გადმოშობოდა თავზე სოფელს.

— ზამთარში რომ კაცს შესცივდება და კატასავით მოიბუზება, —
იმაზე გლახა საყურებელი არაფერია ჩემო დათოია, — მეუბნება ისმაილა
და წკებლასავით მსუბუქად ატრიალებს ხელში მძიმე ნაჯახს.

— სწორია, — ვეთანხმები და დაპობილ შეშას ურემზე ვაწყობ.

— ზოგიერთი იმფერი ზარმაცია, ჩემო დათოია, იმფერი ზარმაცი,
რომ მეტი არ შეიძლება. მთელ ზაფხულს გორაობს და კოტრიალებს
ჩრდილში, რომ წამოთოვს და ძვლები გაუცივდება, მერე გაახსენდება
შეშა რომაა საჭირო და მერე დაყლიბავს თვალებს, მარა, სად ნახავს?
ხოდა, ჯერ ღობეს მიაღება, ღობე რომ ჩაადნება ხელში, გადავა ახორ-
ზე, ჯერ ერთ ფიცარს ააგლეჯს, მერე მეორეს...

დავტვირთეთ ურემი, გამოვეშურეთ სოფლისაკენ და მოიხსნა კიდეც
პირი ცამ. ისმაილამ ურმის კოფოზე დაკეცილი ჯვალოს ტომარა აიღო და
გაშალა, ლაბადასავით წამომახურა თავზე.

— შენ არ გინდა? — ვკითხე მე.

— მე არა ჩემო დათოია, არ მინდა. მე, ძველი ვარ, ძველი, წვიმაც
ბევრჯერ გამოვცადე და ქარიც, მივეჩვიე უკვე.

წვიმა კი მოდიოდა და მოდიოდა, ქარდაბერილ ფოთლებივით შრი-
ალებდა და ჩალისფერ ხარებს ცხელი ოხშივარი ასდიოდა გავაზე.

— თუ ასე იწვიმა დღეს, კიდეც წავალთ ტყეში? — ვკითხე წვიმით
თავმოებზრებულმა გალუმბულ ისმაილას.

— წავალთო?! — წარბი აზიდა მან, — წამოვალთ ჩემო ბიძია და

მეტი არა? წვიმა შეგვაშინებს ჩვენ? არა ვართ ყარამანყანთელები თუ
რაი. ჩვენ ჩვენი საქმე ვაკეთოთ, წვიმამ კი იწვიოს, რას იტყვი შენ?
— იწვიოს რა... — ვთქვი ნაძალადევი სიმშვიდით და სველი სახე
მოვიწმინდე. აღმაცერად გადმომხედა ისმაილამ, იჭვით მომაპყრო მხერა
და აროხროხდა.

— იმდენი რა გითხარი დათოია მე შენ. თოქუნთი და ზარმაცი რომ
ხარ, და ახლა ბუხართან ჯდომას რომ არაფერი გირჩევნია, იმდენი ქე
ვიცი მე. — საურმე გზიდან გადაუხვია და ორლობეში შეუძღვა ურემს.

— სად მივდივართ? — გამიკვირდა მე, — გზა ხომ არ აგებნა ისმა-
ილ ბიძია?

— აგებნა არა, ნიახური... ისმაილას, ჩემო დათოია, არაფერი არ ეშ-
ლება და ებნევა... იცი რა გამახსენდა გზაში?

— რა?

— რაო კაცო და ჩვენს გარდა სხვებსაც სჭირდება შეშა და უნდა
მივუტანოთ.

— თუ სჭირდება, ადგეს და ჩვენსავით მოიტანოს.

— რომ ვერ მოიტანს საქმეც მაგაშია ჩემო ბიძია, თვარა რომ შეე-
ძლოს, მაგაზე გავიცხელებდი თავს? უმიანას იცნობ შენ?

— ვიცნობ, — ვთქვი და გამახსენდა სოფლის განაპირას მიფერდე-
ბულ ქონში მცხოვრები უშვილძირო, წელში მოხრილი და სახედანაოჭე-
ბული დედაბერი, რომელსაც არცერთი კბილი არ ჰქონდა, მუშაობა სად
შეეძლო უმიანს. მეზობლები თუ გაუმართავდნენ სამადლოდ ხელს. გან-
საკუთრებით მაინც ისმაილა წყალობდა. ხშირად შეუვლიდა, მოიკითხავდა,
გამხსენებდა, უბარავდა, უთოხნიდა, უმარგლიდა, უტეხავდა და უფქვა-
ვდა. ახლა უკვე ვიცოდი, რომ ნამდვილად არ შეშლია ისმაილას გზა.

— კიდევ კაი რომ მიხვდი, — ჩაიციხა მან, — მიმაქვს ძიავე, მიმაქვს,
ცოდვაა საცოდავი დედაბერი, ექნება შეშა და გაითბობს ზამთარში. ბე-
ბერ ძვლებს. მიუჯდება კერიას და დაგვლოცავს — ამის მომტანმა ისა-
როს და იმრავლოსო. ჩვენ, კაცმა რომ თქვას, მისი ლოცვა, არაფრად არ
გვჭირდება, მარა მადლია, მადლი.

მივაღებთ უმიანას ეზოს, გადმოვცალეთ შეშა და ისევ შევუყენეთ
ურემი აღმართს...

* * *

ზაირამ წერილი მოიწერა: ჩემზე არ იღარდოთ, კარგად ვარ, კარგ
ოჯახში მოვხვდი, ძალიან მენატრებით, თუ მაპატიებთ და არ მომიძუ-
ლებთ, კარგი იქნებაო.

ფიქრიე ცრემლად დაიღვარა.

— გაჩუმდი ქალო, ნუ იწირპლები გლახასავით! — შეუწყრა ისმაი-
ლა, — ხომ გაიგე ამბავი, დაითქვი ახლა სული, რა გაქვს სატირალი?

შუბლშეჭმუნხნილმა და წარბშეკრულმა სამჯერ გადაიკითხა წერილი
და, როცა მისამართს ვერ მიაგნო, სამჯერ გადააფურთხა და... სათევზაოდ
წამიყვანა.

— ჩვენ, ჩემო დათოია ბიძია, — მითხრა მან, — ჯერ კიდევ ძველი
ხალხი გვქვია, ძველი შეხედულებისა ვართ და სხვანაირად ვუყურებთ და
ვუდგებით საქმეს, ახალგაზრდები კიდევ სხვანაირად. ეშმაკმა იცის ვინაა
მართალი და მტყუანი. მარა ერთი კი ვიცი მე: გოგო რომ ხარ, კაბა გაც-
ვია და ნამუსი გაქვს დასაცავი, თავი უნდა დაიჭირო, თავი, და ქუჩიდან
არ უნდა გაეცილო კაცს უპატრონოსავით. მე იმაში ვამტყუნებ ჩემს
შვილს, რომ არ შეგვეკითხა, არაფრად ჩაგვაგდო არცერთი, გაიშვირა
ფეხი და გაიქცა, თვარა, გოგოს გათხოვების დრო რომ მოვა, შენ დააკა-
ვებ მას?

ერთხანს დაფიქრდა და მერე განაგრძო:

— დიდებული რამეა სიცოცხლე დათოია, ბიძია, დიდებული. დიდ-
ებულია ეს მთები, ეს ამწვანებული გორები, ეს ზღვა და ყველაფერი...
განსაკუთრებით დიდებული მაინც მზეა ბიძია, მზე. რა გვეშველებოდა,
მზე რომ არ ამოდრიოდეს, არ გვათბობდეს, არ ამწიფებდეს, არ ატკბობდეს.
შენ, ჩემო ბიძია, ძალვანი ხარ ჯერ და დიდი გზა გიღევს წინ. გაიზრდები
და მერე ბევრს გაიგებ და მიხვდები. შენ გეყვარება, შენ იწუხებ, გეტ-
კინება, მშობიარე ქალივით გეტკინება, შეგხვდება ცხოვრებაში ქალი.
შეიყვარე იგი, ჩემო ბიძია. მაგრად, გულით შეიყვარე და მასაც მოსთ-
ხოვე სიყვარული და ერთგულება. ცხოვრებაში ყველაფერი ხდება ჩემო
დათოია, და თუ მოხდება ისე, რომ მაინც გიღალატებს ნუ აპატიებ. შენ
გექნება ცხოვრებაში მიზანი და ეცდები მიაღწიო მას, ნუ გააკეთებ იმას,
რაც გულით არ გინდა. აი ცხოვრება, ჩემო ბიძია, ძალიან მოკლეა, ერთი
სიზმარია, ერთი დამთქნარებაა, მაღიანი დამთქნარება. და ეცადე ვალა
არ წაიყოლიო ვინმესი. იქ, იმ ქვეყანაში ისე უნდა წახვიდე, სესხი არ
უნდა დატოვო აქ, მისხალი სესხი არ უნდა დაგრჩეს. მე აგერ ვარ ჩემო
ბიძია, თუ რამე დაგჭირდება, დამავალე, დამსაქმე და გაგიკეთებ, გულით
გაგიკეთებ, აი უღვაში მომპარსონ მაშინ, სახეში მომადფურთხოს ყველამ,
თუ ვტყუოდე და მე შენ შვილებში გამომერჩეოდე, შვილებში.

— ვიცი, — ვთქვი მე, — ვიცი ისმაილ ბიძია.

მზე დასავლეთისაკენ გადახრილა და საცაა ჩავა, ლურჯი ცა, მოკაპ-
კამე ზღვა მზიან ღღეს გვპირდება ხვალ. ვზივართ ზღვის პირას ორივენი
დინჯად აბოლებს ისმაილა „ძიგარას“ და ლაპარაკობს.

— სიძე თუ კაცური კაცი ღარჩა ჩემო ბიძია, ჩამოვიყვან აქ, დავა-
სახლებ ჩემს გვერდით და მამობას გაუფწევ, თუ არა და, დავაქრავ ზურ-

ვზე მის ქალსა და ბაღანას, გავუღებ ჭიშკარს. და გადავდენი გადაღმა სა-
ბაღახოდ გასადენ ხარივით.

ვუსმენ, ვუქნევ თავს თანხმობის ნიშნად და ვფიქრობ ჩემთვის.

ზაირას ქმარი ნამდვილად კარგი ადამიანი იქნება. ვიცი, გაუმართ-
ლებს ზაირას. მას ეყოლება ვაჟი, პირველი შვილი. ისმაილას ძალიან
ეყვარება შვილიშვილი და პირიქით. წინასწარ არ შემიძლია განვსაზღვრო
მომავალი და ვთქვა, თუ ვისი სიყვარული იქნება უფრო დიდი და ყოვ-
ლის მომცველი. ჩვენ ყოველთვის ერთად ვიქნებით მე და ისმაილა. თან
წავიყვანთ ანცსა და დაუდეგარ ბიჭს შეშის მოსატანად, სათევზაოდ, ვას-
წავლით მცნობას, რგვას, თოხნას და მარგვლას, ჩვენ ერთად დავიკაპიწებთ,
ერთად გავკაფავთ ეკალს და ბარდს, გავტეხავთ ყამირს, რომ ყმაწვილს
საშუალება ექნეს. როცა ეს საჭირო დარჩება, გვერდით დაისახლოს
შვილი და გაუყოს მჭადი და საჭამადი. მე და ისმაილა ვასწავლით ნიჩ-
ბის მოსმას, ნავის სამშვიდობოზე გაყვანას, ლურჯი ცის, მზისა და ვენა-
ხის სიყვარულს.

ხანდახან დავისვამ მუხლებზე თამაშით დაღლილ, გაოფლილ ბიჭს,
ჩავენდავ თვალებში, რომელიც ზაირას თვალებს მომაგონებს, გადავუს-
ვამ თავზე ხელს და ვეტყვი ჩურჩულთ:

გაიზარდე, იხარე ჩემო კარგო. მე შენ ვენახში გამოტარებულ მა-
რილივით წაგადგები.

* * *

არ ვუშინდები განსაცდელს, ბედს ვერკინები მუღამ,
შიში იგივე ჯავრია, ჯავრს კი გაძლება უნდა.
არარაობის მეზობლად დაგინახივართ განა?
რა ქვეყანაშიც ვშობილვარ, მეც იმ ქვეყანას ვგავარ.
მაქვს უმდიდრესი სამშობლო, სხვა რაღა მინდა მეტი,
თქვენ ხომ არ შეგეშინდებათ, თავს რომ ვუწოდო
ღმერთი?

პატარა შოვი

მთები და მთები
და ამ მთებს შორის, —
ამაყად მოსჩანს
პატარა შოვი.

რა გამაჩერებს ნეტავი უბრად,
როცა მომესმის გრძნეული ხმები!
ცად აზიდულა მყინვარი ბუბა
და მის სიმღერებს ბანს აძლევს ხევი.
ღმერთმა დალოცოს მისი ქართული,
მისი ყოველი მართალი ბგერა,
მე სიყვარული ჩემი მამულის
ამ ულამაზეს ბუნებით მჯერა.
წუხელ მთებს შორის კლდის ზედაპირზე
მთვარე აღმოხდა ისეთნაირად,

გეგონებოდა, რომ თვითონ ღამეს
ხელში ეჭირა ოქროს ღაირა.
ტყე შრილებდა ამოდ და ნელა,
სიო სიცოცხლეს ხალისს ჰმატებდა
და ყვავილებში ციცინათელა
უცნაურ თრთოლვით ღამეს ათევდა.
იქნებ ეს ჰგავდა პოეტის თრთოლვას,
იქცა ჯადოსნურ წვად და ალერსად
და ნიკორწმინდას გალაკტიონმა
ეს სიყვარული მიუძღვნა ლექსად.

...მთები და მთები,
და ამ მთებს შორის, —
ამაყად მოსჩანს პატარა შოვი.

სანატორია

თეთრად ჭათქათებს
გუმბათები სანატორიის,
და ხეივანში
ჩაძირულა პატარა ეზო,
ყველა ბილიკი
ზღვისკენ მიდის ხეივნებს შორის,
გაჰყურებს მზეს და
გსურს ღიმილი ამომზეო.
მაგრამ უეცრად გამოჩნდება
უფეხო კაცი,
მაგრამ უეცრად გამოჩნდება
უხელო კაცი,
გამოჩნდება და
გამჭოლავად გაგივლის გულში ;
ქარიშხლიანი წარსული მკაცრი.
არის ყიჟინა, ღიმილი
და წუხილიც არის.
და ამ წუხილით

მოღიმართა გულიც ღონდება,
სადღაც რომ ისევ
აღარ ცხრება ომის ხანძარი,
ხის ყავარჯნები,
ხის ხელები
კვლავ მეორდება.

ანჟორ დავითაძე

ნ ა მ მ ა რ ი

სადურსა სად წაიყვან...

მიიღია კიდევ ერთი დღე. ორივე მხარე გააფთრებით უტევს ერთმანეთს. ალიონიდან გვიანობამდე არ ცხრება ზარბაზნების გრიალი. იმ ჯოჯოხეთურ ხმაურში მაინც გამოირჩევა და სმენას ძალუმად ეტანება კვნესა, დაჭრილი კაცის კვნესა, ფეხმოგლეჯილი თუ თვალდათხრილი კაცის კვნესა, ერთმანეთში ირევა რუჯისა და იოდის სუნი, შედედებული ლეკვრტით ითხვრება თეთრი ხალათი, გაპოზილ ტუჩებს კვლავ დასთამაშებს სიცოცხლის ციალი, რასმე ჩურჩულებენ ბამბით დასველებული ტუჩები.

მიიღია სისხლით სველი ერთი დღეც.

ის იყო უკანასკნელი დაჭრილი სააქაოს მოახედა, რომ ასეულის მეთაურთან გამოიძახეს.

— დაქანცული ჩანხართ, ექიმო, მაგრამ სხვა გზა არა გვაქვს, სოფელ ტროსტიანკში მძიმედ დაჭრილები გელოდებათ, სხვა გზა არა გვაქვს.

ეს მეთაურის ბრძანება იყო, მაგრამ შიგ იმდენი ადამიანური მუდარა გამოსჭვივოდა, რომ...

— მზად ვარ მეთაურო! — იყო პასუხი.

— წაიყვანეთ ორი სანიტარი...

შუალამე გადასული იყო, საკმე რომ მოათავეს. განთიადზე უნდა გასდგომოდნენ გზას, მაგრამ მათ სურვილს აღსრულება არ ეწერა.

1941 წლის ათ ოქტომბერს მტერმა ადრიანად დაიწყო შეტევა. ყველაფერი ერთმანეთში აირია და 457-ე საინჟინრო-სასანგრო ბატალიონის სამედიცინო სამსახურის უფროსს ექიმ ალექსანდრე ივანეს ძე არველაძეს მეტი არაფერი ახსოვს...

მძიმე და უსიხარულო იყო ალექსანდრე არველაძის ბავშვობა.

ალექსანდრეს მამა, მთისძირელი ივანე, პირსგადარჩენილ სიმინდს, ცოტაოდენ ლობიოს და ღვინოს ჩაიტანდა ვანსა და ქუთაისში, გაყიდა, მიდგებოდა, მოდგებოდა და ასე არჩენდა ოჯახს წლიდან წლამდე.

გადიოდა დრო, ფერისცვალება ცხოვრებასაც ემჩნეოდა, სულ სხვაგვარი გაზაფხულები და დარები დგებოდა, ალექსანდრეს სულშიც ფაჩუნობდა იმედი.

ალექსანდრემაც ჩაალაგა წიგნები ჩანთაში და გაუდგა სკოლის გზას. არ იუხერხულა პატარებთან ერთად მერხზე ჯდომა, წვერულვაშაბიბინებულმა დაამთავრა ქუთაისის № 2 საშუალო სკოლა და სტიპენდიის მოიმედემ მოსკოვისაკენ გასწია.

1941 წლის 20 ივნისს ორი მნიშვნელოვანი დღე დაუდგა ალექსანდრეს: დაამთავრა მოსკოვის მესამე სამედიცინო ინსტიტუტის სამკურნალო ფაკულტეტი და შეუსრულდა ოცდაათი წელი.

ოცდაორი ივნისის ავბედითი დილა...

ქვეყანამ პირქუში საომარი მაზარა მოისხა.

საქართველოსაკენ მომავალმა ალექსანდრემ 6 ფერშლისა და 12 საინტრის თანხლებით პირი სმოლენსკისაკენ იბრუნა, სამშობლო სწორედ იქ ეძახდა.

ნაადრევი შემოდგომის სუსხიანი ალიონიდან ახალთოვლობამდე არაფერი ახსოვს; როცა პირველად გაახილა თვალი, საკმაოდ თბილი ღუმელის თავზე იწვა. ხატაში ბინდბუნდი იდგა, შინ არავინ იყო.

თვალები მილულა და ყრუ ტკივილების გასაყუჩებლად კბილს კბილი დააჭირა, თან ცდილობდა, გამოეცნო სად იყო და რა მოხდა, მაგრამ თითქმის არაფერი ახსოვდა. მეხსიერებაში ნაწყვეტ-ნაწყვეტად იყო შემორჩენილი პირველი აფეთქება. დაჭრილების ქოხთან, ფორანში გაბმული ცხენების ველური ჭიხვინი და შეტევაზე გადმოსული ტანკების გამჭოლავი, ყურთასმენის დამხშობი ღრჭიალი.

კარმა გაიჭრიალა, მწოლიარემ თვალი გაახილა.

— სადა ვარ?

— შენთანებთან...

ახალგაზრდა გამხდარი ქალი ღუმელთან მივიდა, ავადმყოფს სასთუმალი გაუსწორა.

— გულწასული გიპოვნეს ამ თხუთმეტი დღის წინ, თქვენი თანმხლებნი დაიხოცნენ, თქვენ კი, მადლობა ღმერთს, გადარჩით. ისე კი სულ გაბოდებდათ, მაგრამ ვერაფერი გავიგეთ, რუსულად მხოლოდ დედას ახსენებდით!

„ალბათ მამას ვეძახდი უდედოდ გაზრდილი ბიჭი, ამათ რა იცინა, რომ“...

— სად ვიმყოფები, ჩვენები სად არიან?

— ამ სოფელს ბელოკოტლოვო ჰქვია, ჩვენებმა უკან დაიხიეს, დღე
ფელი გერმანელებს უჭირავთ, მაგრამ ამჟამად აქ მარტო პოლიციელები
არ არიან.

ავადმყოფს ჭირის ოფლმა დაასხა. მტრის ზურგში ყოფნა სიკვდილზე
ნაკლები არ არის. დღეს არ არიან, ხვალ მოვლენ. პოლიციელები უარე-
სიც კი არიან. რამე უნდა იღონოს მდგომარეობის გამოსასწორებლად.
მაგრამ რა? რა შეუძლია დამტვრეულ-დაბეგვილ სხეულს, უჭმელობით
გამოფიტულ ორგანიზმს? რას მოიფიქრებს კონტუზირებული თავი?

მეორე დღეს ვილაყები მოვიდნენ და წაიყვანეს ისე, რომ სახლის
პატრონს ვეღარც დაემშვიდობა, არც მისი სახელი და გვარი იცოდა.
მოვა დრო და ყველაფერს გაიგებო, უთხრეს.

დიდხანს დაატარებდნენ დაჭრილს სოფლიდან სოფელში. ბოლოს იგი
პოჩინკის რაიონულ ცენტრში მოხვდა.

მტერს განსაკუთრებული ყნოსვა აქვს. ყოველ შემთხვევაში შენ ასე
გეჩვენება და ამიტომ გაორკეცებულად ფხიზლობ.

ფხიზლობდა ალექსანდრე არველაძე. მართალია, კარგად ექცევიან,
მაგრამ რომ არ იცის ვინ არიან? შემდეგ გაიგებო, ეუბნებიან, ეს „შემ-
დეგ“ როდის იქნება, არავინ იცის, რა უნდა ქნას, მარხილში ჯდომის თა-
ვიც არა აქვს და აბა სად შეუძლია გაქცევაზე იფიქროს. ანდა სად უნდა
გაიქცე, ამ თოვლის უდაბნოს არც კიდე უჩანს და არც ზღვარი.

ქალაქში შემოსვლა გაუხარდა ალექსანდრეს — ადრე, სექტემბერში,
შემთხვევით გაიგო, რომ პოჩინკის ცენტრში გამართულ დროებითს ლაზა-
რეთში ვილაც მამაცაშვილი მსახურობსო. მაშინ გაცნობა ვერ მოახერ-
ხა, მაგრამ ახლა იმედი მიეცა, იქნებ ვინმემ იცოდეს მისი ასავალ-დასა-
ვალი და როგორმე შემახვედროსო.

ორმოცდაერთის ორ ნოემბერს ალექსანდრე არველაძემ მამაცაშვი-
ლის კვალს მიაგნო — იგი აქვე, პოჩინკის პოლიკლინიკაში მუშაობდა
ექიმ-სტომატოლოგად.

სტომატოლოგის პატარა კაბინეტში ბევრი ყბაშეხვეული შედიოდა
და რაღაც საეჭვო სისწრაფით ბრუნდებოდა უკან. ალექსანდრეს, რომე-
ლიც მეზობელ ოთახში იყო, ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ ჰენრიხ მამაცაშვი-
ლთან შემსვლელები მისი პაციენტები იყვნენ, მაგრამ ის კი რატომღაც
უკვირდა, ქალაქში გერმანელები ბოგინობენ და ამ კაცს ასეთი თავისუფ-
ლება საიდან აქვსო.

— დედაჩემი ხომ გერმანელია — ვიქტორია მეცლერი, — ლიმილით
მუბნებოდა გაცნობის შემდეგ ალექსანდრეს მამაცაშვილი, — სახელიც
გერმანული მაქვს, ცოტა გერმანულიც ვიცი და ფრიცს მეტი რა უნდა,

იცის მისიანის დაფასება, — ჰენრიხმა ორაზროვნად ჩაუკრა თვალი მის საუბრეს.

იმ დღეს ბევრი აქეთურ-იქითური ითქვა, მაგრამ კარგად ვერ მოიფიქრეს, ალექსანდრე როგორ მოქცეულიყო.

— ექიმი ხარ, — ეუბნებოდა ჰენრიხი, — თქვენი სამსახური ყველას სჭირდება და ყველგან გამოსადეგი ხარო, მაგრამ...

მოსაუბრე ჭოჭმანობდა, რაღაცას მალავდა. ალექსანდრე გრძნობდა, რომ ყველაფერს გულწრფელად არ ეუბნებოდნენ.

— რა „მაგრამ?“ — ჰკითხა ჰენრიხს გამომწვევად.

— ისეთი არაფერი, საოკუპაციო ხელისუფლებას უნდა შევეუბნოდე, — ეს არის და ეს.

არველაძეს სისხლი აემღვრა და უნდოდა ყელში სწვდენოდა ტან-მორჩილ ნახევრად გერმანელს, მაგრამ მიუხვდა ჰენრიხი და ღიმილით განზე გადავა.

— სუუ, — ტუჩებზე თითი მიიღო, როცა შენიშნა სტუმარი აფეთქებას აპირებდა, — კარებთან ხალხი ირევა, ზედმეტი ხმაური და... ხომ იცი, თანაც ისეთი რა გითხარი, შე კაცო; მამაჩემი, ძველი რკინიგზელი, იტყოდა, გინდ კუპრში შპალები მოგიხარშავს და გინდ რელსი ჩამოგისხამს, სულ ერთია, მაინც რკინიგზა კეთდება.

— შენ რომ ფაშისტებს ემსახურო, ამით ვისი რკინიგზა გაკეთდება?

— რათა, კაცო, — მოუქცია თბილისურად, — ხომ გითხარი, აქ გერმანელებს კი არა, ადგილობრივ მოსახლეობას ვუწევთ სამსახურს-მეთქი.

— უჰ, რა გულმოწყალენი არიან ეგ შენი ფრიცები, სულ იმის დარღში არიან, ვინძლო ვანიას თავი არ წამოსტკივდესო!

— არა, ცხადია, მარტო მაგისტრის თავს არვინ იმტვრევს, მაგრამ აქ ქვეყნის საწარმოები აქვთ, ხალხიც ბლომად ყავთ დასაქმებული და მუშახელს უფროთხილდებიან, მათი ჰოსპიტლები კი მათსავე ავადმყოფებსაც ვერ აუღის.

— ეგ ხომ იგივე მტრის სამსახურია.

— არა, ეს ხალხის სამსახური უფროა! ჩემზე კარგად, ე, შენი მეზობელი აგისხნის, ხონელია, გიორგი კაკაურიძე, — ჰენრიხმა ოთახში ახალშემოსული ცალთვალა ვაჟკაცისაკენ მიაბრუნა სახე, — ფრიცებმა კაი დღე არ დააყარეს, მაგრამ მათ მაინც მოუტირდა.

ჰენრიხიც და გიორგიც იღიმებოდნენ.

არველაძემ იგრძნო, რომ ყველაფერი ისე არ არის, როგორც თავიდან ფიქრობდა, მაგრამ რა ხდებოდა, ვერ მიმხვდარიყო.

— თქვენ ორივე სამხედრო მოსამსახურეები ხარო, ექიმი და ფარმაცევტი, როგორ შესძელით, რომ...

— ჰო, ეს საკითხავია, — შეაწყვეტინა კაკაურიძემ, — ჩვენ გვაქვს ინვალიდობის დამამტკიცებელი საბუთები, — მან თვალზე ახვეულ შავ ნაჭერზე მოისვა ხელი, — ჰენრიხს თორმეტგოჯა ნაწლავის წყლული და ღვიძლის ტკივილი აწუხებს. ეს არმიაში სამსახურისაგან გვათავისუფლებს: რაც შეეხება სამსახურს, საბუთები ღალატდებენ, რომ აქვე, მეზობელ რაიონში ვმსახურობდით, არ გვაინტერესებს პოლიტიკა და ყოველნაირ ვითარებაში ჰიპოკრატეს ფიცის ერთგულნი ვრჩებით, გაიგე? — გაიცინა გიორგიმ და მხარზე ხელი დაადო ალექსანდრეს.

— კი, მაგრამ, ეს „მოღალატე“ საბუთები ან მე სად ვიშოვო, ან თქვენ საიდან გამოგიჩნდათ?

— ოო, ეს სულ სხვა საქმეა. ისე კი იმერელ კაცს მაგის გამოცნობა არ უნდა გაგიჭირდეს, ბიჭო, ნაცნობობაც ბევრ რამეს ნიშნავს.

— ეს ხომ რიონის ვოგზალი არაა, შე კაცო, ნაცნობმა გამყოლმა უფასოდ ჩაგიყვანოს სამტრედიაში. — გაეცინა ალექსანდრესაც.

კიდევ ორი-სამი დღე იმალებოდა ალექსანდრე და რწმუნდებოდა, რომ მისი ახალგაცნობილი ადამიანები რაღაცა იმაზე მეტს აკეთებდნენ, რაც გარედან ჩანდა. აბა, რა უნდა იყოს იმაზე უკეთესი, მტრის ზურგში დარჩენილ ადამიანებს უმკურნალო. იქ ხომ ძირითადად უმწეო მოხუცები, ხეიბრები, ბავშვები და ქალები არიან! მამაცაშვილი და კაკაურიძე ვიწრო სპეციალობით არ იფარგლებიან — ყოველნაირად ეხმარებიან ხალხს, მაგრამ...

ექვსის ჭია ღრღნიდა ალექსანდრეს, თავის კოლეგებს ასე თავისუფლად რომ ხედავდა...

მობოდიშების გარეშე, ოთხ ნოემბერს, შუალამისას, ჰენრიხმა და გიორგიმ გააღვიძეს ალექსანდრე.

— აქვე, ახლოს, სოფელში ავადმყოფია. სასწრაფო ქირურგიულთა ჩარევას საჭირო — უთხრეს გადაჭრით.

ყველაფერმა კარგად ჩაიარა.

— ვინ იყო ავადმყოფი? — სხვათაშორის იკითხა ალექსანდრემ.

— არ ვიცი...

— აბა როგორ მოხდა, რომ... — და ალექსანდრეც გაჩუმდა.

მთელი სისწრაფით მისრიალებდა მარხილი. ღამის მდუმარებას მართო ხელნების ჭრიალი არღვევდა.

ჰენრიხი ღუშდა.

ღილით ალექსანდრე სტომატოლოგიურ კაბინეტში შევიდა და ტახტზე ჩამოჯდა. იმავე დროს კარი ვიღაც ყბაახვეულმა კაცმა დაუკითხავად შემოაღო, საერთო სალამი თქვა და ჰენრიხს თვალით რაღაც ანიშნა.

— ექიმია, ივანე დიმიტრის ძე, აქვე მეზობლად მუშაობდა ომამდე და აქვე დარჩა.

— ამჟამად რას აკეთებთ, ექიმო? — მიუბრუნდა ალექსანდრეს.

— ამჟამად?... არაფერს. — ალექსანდრეს აბრაზებდა შემკითხველის თვითდაჯერებული, ოდნავ ქედმაღლური ტონი, — საქმე, ალბათ, გამოჩნდება.

— ჰმ, რა დროს გამოჩენაზეა ლაპარაკი. ძმობილო, განა საქმე თავსაყარი არ არის?

— ივანე დიმიტრის ძე მოლჩანოვი ჩვენი ბურგომისტრია, — უთხრა ჰენრიხმა ალექსანდრეს, თან პაციენტს გამოხრულ კბილს უმუშავებდა. — ადრე ბელოკოტლოვოს საშუალო სკოლის დირექტორი იყო.

— სადაური ხართ, რუსი არ უნდა იყოთ?

— ქართველი ვარ.

— სანდო ხალხია ქართველები, იმუშავებთ ჩვენთან? თორემ ასე არ ივარგებს. მოვა დრო, ჩაგვიდებენ კისერში ხელს და ჰაიდა!

საღამოს ჰენრიხთან ერთი სანდომიანი ქალიშვილი მოვიდა. ვერა ერქვა. თეთრი ხელი ყბაზე სათუთად შემოედო, კბილი სტკიოდა. ალექსანდრემ შეატყო, რომ ფართოშუბლიანი, თვალბსევდიანი ქალი სულ სხვა მიზეზით იყო მოსული.

მეორე დილას ჰენრიხმა ალექსანდრეს სიხარულით უამბო, წუხელ მოსკოვში საზეიმო სხდომა გაიმართა, მოხსენებით თვით სტალინი გამოვიდა, და წითელ არმიას ახალი მიზნები დაუსახაო.

ახალი წლის დასაწყისში ალექსანდრე არველაძე პოჩინკიდან მურიჯინოში გადავიდა, ხოლო 1942 წლის მაისში ბელოკოტლოვოს ამბულატორიაში, მოლჩანოვმა მის თანაშემწედ ტატიანა ნიკოლოზის ასული ნოსოვა გაგზავნა, რომელიც იატაკქვეშელებსა და პარტიზანებს შორის მეკავშირეც იყო.

ალექსანდრე არველაძის ამბულატორიამ შორს გაითქვა სახელი, ასობით ავადმყოფი მოდიოდა დახმარების მისაღებად. მაგრამ ამბულატორია მედიკამენტების ნაკლებობას განიცდიდა. მართალია, გერმანელებს საოცრად ეშინოდათ ინფექციური დაავადებებისა და აუცილებელ მედიკამენტებს აძლევდნენ ამბულატორიებს, რის ხარჯვაზე თვით ბურგომისტრს უნდა დაეწესებინა კონტროლი, მაგრამ ეს სულაც არ იყო საკმარისი. და აი საქმეში ჩაერივნენ ექთანი ტანია ნოსოვა, იატაკქვეშა ახალგაზრდული ჯგუფის მეთაური მოლჩანოვის ქალიშვილი ლილი, მოლჩანოვის რძალი ასია იგნატენკოვა, მასწავლებელი ვერა ტიმოშენკოვა, ასია დელიუგინა, ასია დენისენკოვა, ვერა დოლოგოვა. ამბულატორიაში ჩნდება სამამულო და ნაალაფარი მედიკამენტები. უფრო და უფრო იზრდება ავადმყოფთა რაოდენობა, უფრო ხშირად მიჰყავთ დოქტორი ალექსანდრე სადასტაქროდ „წვერულვანმოშვებული ნათესავების“ დასახმარებლად.

— 1943 წლის იანვარში მურიგინოში ვიყავი, — გაიხსენა ალექსან-

დრემ, — ნამდვილი რუსული ზამთარი იდგა, უეცრად ოთახში მოლჩანოვა და ანასტასია იგნატენკოვა შემოვიდნენ. მეუბნებიან, მოვოდან ნათესავი გვესტუმრა, გზაში ხელფეხი მოყინვია, დაჭრილიცაა და წამლები გვინდაო. მე ვიცოდი რაშიც იყო საქმე, მაგრამ გამოკითხვა არ დამიწყია, გავატანე მარლა, ბანდი, რივანოლი, იოდი. ეს იყო მაშინ ჩვენი ავლა-დიდება. შემდეგ ეს ამბავი ჰენრიხს მოვუყევი და საყვედურიც ვთქვი, რატომ თვითონ არ დამიძახეს ავადმყოფთან-მეთქი. ერთმანეთი შეძლების მიხედვით უნდა დავზოგოთო. მითხრა. ეს მოლჩანოვის აზრი იყო.

კაბინეტში ვიჯექი, კარები გაიღო და ვილაცა თვალახვეული უცნობი შემოვიდა. მას მოლჩანოვი და ჰენრიხი შემოჰყვნენ. მე მუშაობას შევუდექი, მოლჩანოვმა და მამაცაშვილმა ერთმანეთში გააბეს საუბარი.

— კრაპივოში გერმანელები, ალბათ, დამსჯელებს გაგზავნიან, — დაფიქრებით თქვა მოლჩანოვმა, — ეჭვი აქვთ, პარტიზანებს ეხმარებიანო, შეიძლება ტყუილ-უბრალოდ დააწიოკონ ხალხი.

— არც მათ დადგებათ კარგი დღე, — ვთქვი მე, — კრაპივოში ათობით ტიფიანი მიწვეს, ვილაცა აიკიდებს ამ სენს, — ვლპარაკობდი და თან თვალს ვუხვევდი პაციენტს.

— ტიფიანები?! — წამოიჭრა მოლჩანოვი, თვალებში სიხარულის ნაპერწკლები უელავდა, — ახლავე დაწერეთ განცხადება და მოაწერეთ ხელი, რომ სოფელში ტიფია, ჩინებულია, არა, არკაშკა (თვალდაზიანებული პარტიზანთა მეთაური არკადი სენცოვი იყო, რომელსაც „არკაშკას“ ეძახდნენ).

ტიფისა კი გერმანელებს პარტიზანებსა და თვით სიკვდილზე უფრო ეშინოდათ და სათოფედ არ ეკარებოდნენ. შემდეგში კი ასეთი განცხადებები ექიმ ალექსანდრე არველადის ხელმოწერით სწორედ იქ ჩნდებოდა, სადაც გერმანელთა შესვლა იყო მოსალოდნელი.

სტალინგრადის ამბები ვერასდგან შეიტყო ალექსანდრემ. ვერა ტიმონენკოვას მოლჩანოვის რაზმში სწორედ ინფორმაციის გავრცელება ევალებოდა. მაგრამ დიდი სიხარული დიდმა უბედურებამ ჩააშხამა. — ფაშისტებმა აღმოაჩინეს მოლჩანოვის ჯგუფი და 1943 წლის 28 თებერვალს დააპატიმრეს და დახვრიტეს. ალექსანდრე, ჰენრიხი, გიორგი და ჯგუფის სხვა გადარჩენილი წევრები მტერს განერიდნენ და იმავე წლის სექტემბერში სმოლენსკის განმათავისუფლებლებს შეუერთდნენ.

— ჰენრიხ მამაცაშვილი 1944 წლის 17 ივლისს დაიღუპა. გიორგი პაქაურიძე მშვიდობით დაბრუნდა და ამჟამად წულუკიძეში ცხოვრობს. სხვები ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეებში მიმოიფანტნენ.

მე კი ომი რუმინეთში დავამთავრე და დემობილიზაციის შემდეგ, 1945 წლის 14 ნოემბრიდან 1950 წლამდე ვიმუშავე სმოლენსკის მეორე

საქალაქო პოლიკლინიკაში პროფესორ ნეკრასოვთან, — დაამთავრა ალექსანდრემ.

გმირს არ ივიწყებენ. იქ, სადაც ომის მძიმე წლებში უანგაროდ ეხმარებოდა მტრისაგან გადათქერილ ადამიანებს, პოჩინკის № 2 სკოლის მუზეუმში თვალსაჩინო ადგილას არის მოთავსებული სამედიცინო ინსტრუმენტები, რომლითაც ექიმი არველაძე სარგებლობდა ომის მძიმე დღეებში. პოჩინკელებმა ალექსანდრე არველაძე და ვერა ტიმოშენკოვა გამარჯვების ზეიმზე მიიწვიეს 1969 წლის მაისში. რაიონულმა გაზეთმა „სელსკაია ნოვ“ არაერთი წერილი უძღვნა პარტიზანთა მამაც მკურნალს...

აჭარის რესპუბლიკურ საავადმყოფოში ამანათი მოვიდა — წიგნები, ჟურნალები, გაზეთები, საფრანგეთის ქალაქ გრენობლის ღირსშესანიშნაობათა ფერადი ფოტოილუსტრაციები და ორი წერილი.

„მე ვარ ის ახალგაზრდა ფრანგი, რომელსაც თქვენ, პატივცემულო ბატონო ალექსანდრე, თქვენს თანაშემწესთან, ქალბატონ მზევინარ გუნიასთან ერთად აღმოუჩინეთ უფასო ქირურგიული დახმარება თბომავალ „ანსევილზე“ მიღებული ჭრილობის განსაკურნებლად. სიხარულით მინდა შეგატყობინოთ, რომ ჭრილობა თქვენი მადლიანი მარჯვენის წყალობით ისე განიკურნა, რომ კვალიც არ დარჩენილა. დიდ მადლობას გწირავთ, დასტაქარო, პირადად თქვენ და თქვენს ყველა თანამშრომელს, მზიურ ბათუმში ჩემთვის გაწეული ადამიანური დახმარებისათვის“.

ამ გულთბილ სტრიქონებს ხელს აწერს მიშელ ბერტნიე, გრენობლის უნივერსიტეტის გეოგრაფია-ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტი, „განკუთვნილი გეოგრაფია-ისტორიის პროფესორის კარიერისათვის“.

მეორე წერილი ამავე უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციის პრეზიდენტს პროფესორ დომინიკ პეტს ეკუთვნის. იგი ქართველ ექიმს მადლობას უხდის მიშელ ბერტნიესათვის აღმოჩენილი დახმარებისათვის და მეუღლითურთ ეპატიჟება გრენობლში.

როცა ამ ნარკვევის დაწერა გადავწყვიტე, ბატონ ალექსანდრეს ვეწვიე და ფრანგების თავაზიანი მიწვევა შევახსენე.

— ვნახოთ, დროის საკითხია, საქმე შინაც თავსაყრელი გვაქვს. ყოველ შემთხვევაში, ახლა მთებში თოვლი აღნება თუ არა, ხულოში უნდა გავემგზავრო.

წაუკითხეთ ნაწილებს

გიორგი საღუჟაძე

თმა კითხულობს

ასის ვიყო, ასსაც გავძლებ
შენით, იავ გასაშლელო.
აბა კიდევ ჩამომარცვლე:
— სა-ქარ-თვე-ლო!
სა-ქარ-თვე-ლო!

შენ სიცოცხლის წყაროს მასმევ,
შენ მაყვარებ მზეს და ვენახს.
აბა კიდევ ჩამომარცვლე:
— დე-და-ენა, ;
დე-და-ენა.

შენ მითენებ ზვალის დიდ დღეს.
ყაყაჩოთა ვხედავ შრიალს.
ერთხელ კიდევ წამიკითხე:
— აი ია,
აი ია.

დიდ მინდორზე ზვალ იწვიმებს,
რომ ახაროს ყანა ნამმა.
შენ კი ტკბილად დაიძინე,
იავნანა, ვარდონანა!

მ დ რ წ ყ მ ი

ლამბაქზე რომ აწყვია,
თეა გოგოს მარწყვია.
ერთი, ორი, სამი, ოთხი...
უნდა ჭამოს სადამოთი...
თვალა,
თვალა,

ვერ დათვალა,
თვლა არ არის ადვილი.
— არც დავთვლი და,
არც დავიცდი —
ყველას შევჭამ ამ დილით.

ბ უ ტ ე - ბ უ ტ ე

— ბუტე-ბუტე
გაგებუტე —
არ გაჩუქებ ჩიტის ბუდეს.
გაგებუტე
ყველას,
ყველას:
დათოს,
ნატოს,
თამროს,
ლელას.
— თეა, ხმას თუ არვის გასცემ
და თუ ასე გაჩუმდები,

ვილას უნდა ესაუბრო?
დამუნჯდები!
— ბუტე - ბუტე
ბუტე - ბუტე,
არვის აღარ გაგებუტე.
შეგურიგდი
ყველას,
ყველას:
დათოს,
ნატოს,
თამროს,
ლელას!

ბ რ ბ დ ბ ნ ი

მწიფობისთვე შემოსულა,
დათაფლულა, მზეა.
ჭრელაჭრულით შემოსილა
რაც კი ბაღში ხეა.
ხილი,
ხილი,
ხილი,
ხილი!

ბაღი ქარში დეღავს.
მღერის თამრო,
მღერის თეა —
ოდელია დელა!
თეა ამბობს:
— თამრიკო,
ოდი, ხილი გავიყოთ.
არადანი მე!

- არჩევანი მე!
- შავი ბალი მე!
- ალუბალი მე!
- ეს ატამი მე!
- ეს ჭერამი მე!
- შაქარვაშლი მე!
- დიდი კომში მე!
- შავქლიავი მე!

— შავყურძენა მე!...
თეა უცებ ატირდა,
ცრემლი აუბრწყინდა —
არადანი არ მინდა,
არჩევანი მინდა!
გაეცინა თამრიკოს:
არ იტირო, დაიკო —
შენი იყოს არჩევანი,
ხელმეორედ დავიწყით.

„რიგოკა“
პუბლიცისტიკა

აკაკი შონია

მთრთოლვარე სიმი

კითხულობთ ნანა გვარიშვილის ახლახან გამოსულ ლექსთა კრებულს და გგონიათ, რომ მისი ყოველი ტაეპი ვერხვის ფოთოლივით თრთის და ციმციმებს, მტვერს არ იკარებს, წვიმის წვეთებს არ იჩერებს, ზღვიდან მონაქროლ სიოსთან შაირობს.

მაგრამ, როცა „ვერხვის ფოთლებს სიოც აღარ ათამაშებს“, პოეტი სწუხს, ვერ იტანს სამარისებურ სიჩუმეს, უმოძრაობას და უმოქმედობას, უხმობს ქარებს, თხლიშინა წვიმასა და ფაფარაყრილ ზღვის ტალღებს, უხმობს ქარიშხალს, რომ გამხმარი ტოტი არ ამძიმებდეს და არ აუშნოებდეს სიცოცხლის ხეს.

დიდი რევოლუციური ქარიშხლები და რადიკალური გარდაქმნები რომ არა, არც ნანა გვარიშვილის პოეზია იქნებოდა. ეს პოეზია სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისაგან, ისლამის რელიგიური ბორკილებისაგან განთავისუფლებული აჭარელი ქალის პოეტური ბიოგრაფიაა, იმ დედის პოეტური

აღსარებაა, რომელმაც უმძიმესი ისტორიული განსაცდელის ქაშის თავის შვილებს შეუნარჩუნა მშობლიური ენა, შეუნარჩუნა ქართული სული და ასე მოიყვანა ისინი ჩვენს დრომდე.

აჭარელი დიღო დედავ,
ნისლში მანდილს ვხედავ.
შენ იხსენი ბულბულთ სტევნა —
ტკბილი დედა ენა.
შენს დარწმუნლ აკვნებიდან
მოდის ჩემი ლექსი.
მთების იქით,
ნისლის იქით
შენი ნანა მესმის.

(„აჭარელი დიღო დედავ“)

პოეტი ქალის თვალში ჯერაც არ წაშლილა მოჩადრული აჭარის, სამხრეთ საქართველოს მწარე წარსულის სურათები. ისლამა — მაჰმადის სარწმუნოებრივმა მოძღვრებამ პირზე შავი რიდე ჩამოაფარა და ღიმილი გაუქრო ქალს — ბუნების უმშვენიერეს ქმნილებას. იგი მიაკუთვნა იმათ რიცხვს, რომლებიც, „ყურანის“ სიტყვებით, „უნდებიან მხოლოდ

ჩაცმა-დახურვაზე ფიქრს და უნა-
ყოფო დავას“. მაჰმადი ამ ქვეყ-
ნად მხოლოდ ოთხ ქალს, შათ
შორის თავის ერთ-ერთ ცოლს ხა-
ტიჯეს და თავის ქალიშვილს —
ფატმას, სცნობდა სრულფასოვან
ადამიანად, დანარჩენს კი მონური
მორჩილებისათვის გაჩენილად
თვლიდა და ადვილად იმეტებდა
დასაღუპავად.

ხალხური თქმულებით, გამაჰმა-
დიანების წინააღმდეგ მებრძოლ
აჭარელ მოხუცს თურქმა დამპყ-
რობლებმა ქალიშვილი ქვევრში
ჩაუქოლეს. ეს თქმულება დაედო
საფუძვლად ნანა გვარიშვილის
ლექს „ბალადა ქვევრზე“, რომე-
ლშიც წარსული მხოლოდ ფონა-
დაა გამოყენებული დღევანდელ-
ობის, საბჭოური ყოფის უფრო
მკაფიოდ წარმოსაჩენად. ასევე
კონტრასტებზეა აგებული „ბალა-
და შავშეთელი ქალის თავშალზე“,
ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ აქ
დაპირისპირებულია თანამედრო-
ვე თურქეთის შავშეთისა და გა-
ნახლებული აჭარის ცხოვრების
სურათები. აცრემლებულ შავშე-
თელთან გაღმიდან ქარს მოაქვს
თავისუფალ ქალთა ხმები და მის
სახეზედაც აღიბეჭდება „ლიმილის
ცისარტყელა“.

სადაც არ არის თავისუფალი
დედა, იქ არც თავისუფალი სამ-
შობლოა.

არც ნამდვილი გრძნობაა სიყვა-
რულისა.

არც ოჯახური ბედნიერებაა.

არც სილალე შვილებისა.

ამ რწმენითაა შთაგონებული

ნანა გვარიშვილის პოეზია, რომ-
ლის თავისებურება მნიშვნელო-
ვანწილად განაპირობა აჭარის
ბედუუდმართმა წარსულმა. „სა-
მასი წლის ოხვრა“, „სამასი ვარ-
დთა ზრობა“ ამა თუ იმ ფორმით
ხშირად იჩენს თავს პოეტის შემო-
ქმედებაში. იგი დღესაც აფრთხი-
ლებს აჭარელ ქალს:

ხუჭუჭ დალაღს მოახურე
შუქციმიკიმა მზის მანდილი,
მზეს შეხედე, მოგაცილოს
სამასი წლის ჩადრის ჩრდილა.
(„მზის მანდილით“)

დღეს ჩადრი აღარ არის, მაგ-
რამ მისი აჩრდილი მაინც არ აქ-
ლევს პოეტს მოსვენებას.

ხშირად გვსმენია საყვედური —
რა გაუთავებელი გახდაო იმ სამა-
სი წლის ამბები. ჯერ ერთი, წარ-
სულზე წერას არავენ გვიშლის,
ოღონდ საქმე ის არის, როგორ
ვწერთ, რა პოზიციიდან; მეორეც,
ის სამასი წელი სადმე ზანდუქში
ჩარჩენილი, ძალადაკარგული ძვე-
ლი თამასუქი როდია, იგი ხშირ-
ად გვახსენებს თავს უსიამო დანა-
შრევებით. როგორც ყველა რელ-
იგია, ისლამიც შხამსამსალაა და
დღესაც გვწამლავს, გვებრძვის,
ეძებს ღრიჭოს ჩვენი ხალხის
მთლიანობაში, ერთიანობაში. სა-
ქართველოს მტრები სარწმუნოე-
ბის დროშით მოდიოდნენ ჩვენი
მხარის ასაკლებად, თავიანთი ექს-
პანსიონისტური პოლიტიკის გან-
სახორციელებლად. და ეს დროშა

დღესაც არ არის ძირს დახრილი. ამიტომაც ეჭიდებიან აჭარის მწერლები წარსულის თემას.

ვისაც წარსული აქვს, სვებდნიერი თუ ავბედითი, მისთვის წარსულის შესწავლა, მასზე წერადროის დაკარგვა არ არის.

ნანა გვარიშვილისათვის აჭარის წარსული ის საფანელია, რომლითაც დღევანდელ ყოფას განსხვავებულად, თავისებურად ხატავს. მას თავისი სათქმელი აქვს, სხვებზე უკეთ ესმის აჭარელი დედების კვნესა, ჩადრში გახვეული ღილი წუხილი, და ეს წარსული დანახულია აქედან, თანამედროვეობის სიმაღლიდან, შეპირისპირებულია დღევანდლობასთან, ახალი ცხოვრების სიყვარულითა და უკეთესი მერმისის რწმენითაა შთაგონებული. მისი ლექსების ლირიკული გმირი, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში თვით ავტორია, ბედნიერად თვლის თავს, რომ ფეხი აიდგა „დალოცვილ მიწაზე“, იარა „დალოცვილი გზებით“ და არც ეშმაკის კუდი დასჭირვებია და არც ანგელოზის ფრთები. იგი ჯერ ისევ ბავშვი იყო, როცა აჭარელმა დედებმა ჩადრი საჯაროდ აიხადეს და დასწვეს. მეხსიერებაში შემონახული ეს საოცარი სურათი შემდგომ პოეზიის კუთვნილება გახდა: „ჰეი, დედებო, ნაპერწკლებს მაყრის თქვენი ჩადრების ჰიაკოკონა!“ სწორედ ამ ცეცხლის შუქმა გაუნათა პოეტს მომავლის გზები.

პირველი აჭარელი ქალი, რომელმაც ჩადრი ცეცხლის ალს მიწის-
ცა, იყო ნამდვილი გმირი, და ნანა გვარიშვილიც ბოლომდე მისი ერთგული, მისი ტრფიალი დარჩა, ქართულ პოეზიაში შემოიყვანა ქალი, რომელმაც ალაპი გამოიწვია, „ღმერთთან დუელს“ არ შეუშინდა. თუ გავისვენებთ, რომ ისლამის სარწმუნოების შემქმნელმა მაჰმადმა თავისი თავი პოეზიის მტრად გამოაცხადა (ამას მისთვის ხელი არ შეუშლია, „ყურანში“ ჩაეყარა არაბი პოეტებისათასობით სტრიქონი), ნანაც თავისებური დუელანტია; იგი აჭარელი ქალებიდან პირველი და დღემდე ერთადერთია, პოეტური შემოქმედების ფართო სარბიელზე რომ გამოვიდა და აგერ სამი ათეული წელიწადია უანგაროდ ემსახურება სამშობლოს.

ახალ კრებულში ბოლოდროინდელ ლექსებთან ერთად შესულია ადრინდელი საუკეთესო ლექსები, რომლებშიც ახალი ყოფის ფონზე ასახულია ბუნების დიდი ფენომენის — სიცოცხლის სიხარული. ამ ლექსებიდან თავისი იდეურობითა და ემოციური ძალით გამოირჩევა „ქორწილი აჭარაში“. აქ აღწერილი კი არა, ისეა ყველაფერი განცდილი, რომ ვისაც ერთხელაც არ უნახავს ქართული ლხინ-ქორწილი, ისიც ერწმუნება ავტორს. რა იქნებოდა პოეზია და საერთოდ მწერლობა, რომ ასეთი გაგება, ნდობა არ იყოს მკითხველისა მწერლისადმი!

ქორწილი ჩვენში ხომ დიდი ზე-
იმია, უსაზღვრო ბედნიერებაა და
პოეტი ამ საზეიმო ფერხულში
ბუნებასაც აბამს.

იღიბება იის კვირტი,
გულზე იყრის ფერებს ლურჯ ცის,
სიო ყვავილს უაღერსებს,
ფურცელ-ფურცელ კოკორს უხსნის.
დასალოცი დაილოცოს,
შემოდგომას ვინ დაუცდის.
სიყვარულმა აყვავება
გაზაფხულზე უფრო იცის.

აქ ჩვენ საქმე არა გვაქვს აკვა-
ნში დაწინდულთა უბრალო ფიზი-
კურ შეერთებასთან. რუსთაველმა
თქვა „სიყვარული აღგვამალღებ-
სო“ და პოეტი უმღერის სწორედ
ამ ამაღლებულ სიყვარულს, უზა-
დო გრძნობით გალღებული ახა-
ლგაზრდების ზეიმს და თვითონაც
გადაეშვება სიხარულის მორევში.

მექორწილევ, ხელი მომეც,
თქვენებური არ ვარ განა?
ჰე, მედოლევ, დაჰკარ, დაჰკარ,
დაუკარი განდაგანა!

ნანა გვარიშვილი ამ ქორწილი-
სა და საერთოდ ამ ცხოვრების
შორიდან მაყურებელი, გულგრი-
ლი მოწმე არ არის, უშუალო მო-
ნაწილეა და თავისი პოეტური შე-
მოქმედებით გარკვეულ ემოციურ
ელფერსაც ჰმატებს მას.

„ქორწილი აჭარაში“ წარსულ-
ზეც მიგვანიშნებს. ჩვენებური
ლხინ-ქორწილის ცეცხლოვან რი-

ტმში — ლოდნულად შეიჭრება
სევდა, ლექსის ლირიკული გმირის
მობოდიშება — „ჩემს ქორ-
წილში ვერ გალხინეთ, ვერ დამ-
ლოცეთ გულით მაშინ“ — საფიქ-
რალს უჩენს მკითხველს: ახალი
ყოფის გზაზე გამოსულმა ქალიშ-
ვილმა ალბათ დაარღვია „შარი-
თი“, გაარღვია ჩამორჩენილი ად-
ამიანების მიერ ცხვირით შემო-
ხაზული წრე, სიყვარულს მიენდო
და ამიტომ დაულოცავი წავიდა
მამის სახლიდან.

ახალ კრებულში ძალიან ცოტაა
შესული ლექსები ცნობილი ციკ-
ლებიდან „ჩადრების ჭიკაოკონა“,
„უჩადრონი“, „აჭარელი ქალიშ-
ვილები“, რომლებიც აღმოცენე-
ბულია მშობლიურ ნიადაგზე. ამ
ლექსებიდან თავისი მაღალი სოც-
იალური ჟღერადობით და კოლო-
რიტით განსაკუთრებით გამოირჩე-
ვა „სანიშნო საათი“. პოეტი დღე-
ვანდელი დღის სიმადლიდან წარ-
სულის სიღრმეში ჩადის და ამო-
აქვს... შირინ-აღას საათი. ქირით
დროებით გაცემულ ამ ოქროსძეწ-
კვიან საათს ქორწინების დღეს
გულზე დაჰკიდებდნენ მდებიოთა
პატარძალს. როგორც კი ცერემო-
ნიალი დამთავრდებოდა, ჩამოხ-
სნიდნენ და უბრუნებდნენ პატ-
რონს, რომ ახლა სხვისთვის მიე-
ქირავებინა. ასე კარდაკარ, ოჯახი-
დან ოჯახში დაჰქონდათ შირინ-
აღას საათი — ჩადროსანთა გულ-
საკლავი სამკაული. იგი დროს არ

უჩვენებდა, მაგრამ უკუღმართი
დროის დაღს კი აჩვენებდა ქალის
— მომავალი დედის სათუთ
გულს.

დღეს ახალგაზრდობამ შეიძლე-
ბა არც კი დაიჯეროს ეს ამბავი და
პოეტის ფანტაზიის ნაყოფად ჩათ-
ვალოს, მით უმეტეს, რომ ირგვ-
ლივსაკმაოდ ბევრს ხედავს ძვირ-
ფასი თვლებიანი ოქროს ბეჭდე-
ბით თითებ დაჩოროჩნილ, სამკაუ-
ლებით გულმკერდ „მოკირ-
წყულ“ ქალს. ამიტომ ურიგო
არ იქნება, მუზეუმში ჩადრის გვე-
რდით იდოს „შირინ-ალას საათი“,
როგორც წარსული უბადრუკი,
ბეჩავი ცხოვრების სიმბოლო.

ძველ ამბებსა და პოეტი ქალის
ადრინდელ ლექსებს რომ ვიხსე-
ნებთ, იქნებ ზედმეტად მოეჩვენ-
ნოთ ვინმეებს, მაგრამ მათ შეიძ-
ლება ვუპასუხოთ დიდი გოეთეს
სიტყვებით: ვიდრე ადამიანები
იმეორებენ შეცდომას, ჩვენ უნდა
ვიმეოროთ ჭეშმარიტება, რა განდ-
მკაცრიც იყოს ის. ნანა გვარიშვი-
ლის ბევრი ძველი (ეს სიტყვა აქ
პირობითია) ლექსი დღესაც ინარ-
ჩუნებს შემტევ ხასიათს, რომ
არაფერი ვთქვათ მათ ესთეტიკურ
ღირებულებაზე.

რაც შეეხება ბოლოდროინდელ
ლექსებს, მათი ლირიკული გმირი
ისევ ის არის ვინც „ცას ვევედრე-
ბა: მაჩუქე ჩიტის ჰანგები ყვე-
ლა, თავს შემოვავლო ჩემს მხარეს
შვიდფერი ცისარტყელა“. მაგრამ
ახლა მას უფრო მეტი საზრუნავა

აქვს საკუთარი თავისა და ოჯანის,
მთელი სამშობლოს მიმართ, მეტი
ფიქრი და დარდი აწუხებს. ლექ-
სი არ მალავს ჭაღარისა და ნაო-
ჭების მოძალებას („შეხედე ჩემს
თმებს და დაიჯერე, რომ სიყმაწ-
ვილე უკვე წავიდა“), ღვება უკან
მოხედვის დრო, მოგონებიდან
ამოდის ყმაწვილი ქალის მესაიდ-
უმლე, ტანწერწეტი, ცერებზე შე-
მღგარი, მორცხვი... ხე, რომელ-
საც თელას ეძახდა, მაგრამ თუ-
მე არ ყოფილა თელა.

მას მუდამ ჩიტები ესეოდნენ,
ჩიტები კი არა — ჩემი ფიქრების
ღები.

მას ლამაზი ფოთლები ჰქონდა,
ფოთლები კი არა — ჩემი იმედები.
და ტოტებში შეკავებული ცის სივრცე
მე მპირდებოდა მთელ ქვეყანას,
მისი ფოთლების ჩუმი ქარი როცა
უბერავდა

ჩემი ოცნების ყანას, —
ვიტრუნებოდი და წამწამი
სველდებოდა ნელნელა,
ჩიტებთან კი არ მინდოდა ცრემლების
გამხელა

და ვიმალებოდი...
უსაზღვროდ მიყვარდა თელა,
ჰო, მაგრამ რომ არ იყო თელა?
„(თელა)“

ადამიანი ბევრ რამეს უფრო
მოგვიანებით აღიქვამს და გაიაზ-
რებს სწორად, ნამდვილ სახელ-
საც მოგვიანებით არქმევს. ქალის
არსებაში, ისე როგორც ყურძნის
მტევანში, მარტო ტკობის კი
არა, თრობის ყინიც არის, მაგ-
რამ ასაკს თავისი გააქვს („... შემ-
ზარავია გულში გაივლო ორმოცი

წელი“) და რაც უფრო იზღუდება და ითრგუნება ეს ჟინი, მით უფრო მეტია ნერვიულობა, აღარ ისმის ლექსის ლირიკული გმირის ლაღი კისკისი, ჰქრება ბრიალა ფერები და იწყება ამაღელვებელი ჩივილი უფრო საკუთარი თავისადმი, ვიდრე ცხოვრებისადმი: „გაწევილ თმებში ქვითინებს წვიმა“, „სულში ნალექი ქარები ჰქრიან“, „სასოება ქვიშაზე თევზივით გდია“. ერთობ მუქი საღებავეებით შესრულებული სურათებია, მაგრამ სწორი არ იქნებოდა მათი გადამეტებული განვრცობა-განზოგადება, წმინდა ინტიმურ სფეროდან სხვა სფეროში გადატანა. ნანა გვარიშვილი თავის ლირიკულ გმირს თითქოს სავანეებოდ ურჩევს ისეთ მომენტებს, როცა მის სულში ვნებათა ღელვა მძაფრად ვლინდება და ქალური თავმოყვარეობა ჩინჩხალს ჰყრის.

ათასი კოცნა ვაგროვე შენთვის.
არ შემარჩინეს ტუჩზე არცერთი...
და ვწყევლი ქარებს,
ვწყევლი ქალურად,
როგორ მომპარეს ჯადოქართულად
ის რაც ბაგეზე მქონდა ფართულად.
(„როგორ მომპარეს!“)

სწყევლის ქარებს და მაინც გარბის ქარში, რომ მის უხილავ ფაფარს ჩააფრინდეს, ან და აქეთ უხმობს მას, რომ მარტოობის სიჩუმეს მოუღოს ბოლო. ეს წანაღმდეგობრივი ბუნება ადამიანური ხასიათისა უფრო მეტი მხატვრული ძალით ვლინდება ნანა გვა-

რიშვილის ლექსების ერთ საკმაოდ დიდ ციკლში, რომლისთვისაც პირობითად შეიძლება გვეწოდებინა „მონოლოგები წვიმაში“.

მხოლოდ ბათუმელს თუ შეუძლია ამდენი წეროს წვიმაზე და ასე მიენდოს მის სტიქიას: „მოდით გამწუწუთ წვიმებო... სულში ჩამოდით თქრიალით“, მხოლოდ ჩვენმა ზეცამ იცის „ამდენი წყლის წყალობა“ და ასეთი უცნაური მეტამორფოზები „მუხლამდე წყალში ჩადგა ქალაქი, მერე ანაზღად აივსო მზითა“. ეს შესანიშნავი „მონოლოგები“ იქნებ ბავშვობის, კოკისპირულ წვიმაში თამაშის მოგონებათა ანასხლეტია, ან იქნებ მოწყურებული ყვავილების ჟინია გამხელილი.

ნანა გვარიშვილი საგნებთან და მოვლენებთან ბუნებრივ, ემოციური მიმართებაში ავლენს ლირიკული გმირის ხასიათს, მის სულიერ მდგომარეობას, ყველაზე უფრო მაინც ქარსა და წვიმას, ზღვასა და თოლიებს იყენებს საფანელად. აკი თვითონ ამბობს: „მე ვიშვი ზღვაში როგორც თოლია... ზღვა იყო ჩემი ლურჯი აკვანი“, და ამ აკვანს თურმე არწევდა ქარი და წვიმა. პოეტს უყვარს მშობლიური ზღვის ნაპიროები, ვაჟკაცური პროფესიის ადამიანები — მეზღვაურები და ამ გრძნობას ავლენს ახალ კრებულში შესულ საკმაოდ ბევრ ლექსში.

მას ემარჯვება ზღვის სურათების
ხატვა და ზოგან გასაოცარ ფერ-
წერულ ეფექტს აღწევს.

სიბნელემ ზღვაში გასცურა ნავით,
სინათლე დარჩათ მარტო ნაპირებს,
ისე გადმოდგა ჩრდილი ჩინარას,
თითქოს თევზების ჭერას აპირებს.
(„დაისი ზღვაზე“)

ბუნების სურათების ასეთი გა-
ცოცხლება, ამგვარი შუქ-ჩრდილე-
ბი კიდევ უფრო საინტერესოს
ხდის ნანა გვარიშვილის პოეზიას.
საამისოდ იგი იყენებს ჩვეულებ-
რივ სიტყვებს: „ფეხშიშველა ნა-
კადული ჩუმად სადღაც მიიჩქა-
რის“; „პატარა პალმებს კისერში
ესხმით ცივი, ჩხრიალა ნაკადულ-
ები“; „განაბულა ძეწნის თმებში
ცელქი ქარი“ და სხვ. ამ მეტა-
ფორულ სტრიქონებში და საერ-
თოდ მთელს წიგნში პოეტი არ-
სად არ იჩენს უბრალო, ნიადაგ
სახმარი სიტყვებისადმი უდიერ
დამოკიდებულებას. მის ლექსიკას
თუ დავუკვირდებით, ადვილად
შევამჩნევთ, რომ არ მიმართავს
ახალ, მეტწილად სამეცნიერო-
ტექნიკური რევოლუციის მეოხე-
ბით შემოსულ სიტყვებს, ლექსი-
კონებიდან ამოკენკილ უცნაურო-
ბებს.

ჩვენ ვცხოვრობთ ატომურ საუ-
კუნეში, როცა ადამიანებმა მთვა-
რე დალაშქრეს, ქირურგები გუ-
ლის გადანერგვას აწარმოებენ,
თვითმფრინავები ისეთ სიჩქარეს
ანვითარებენ, რომ ბგერას უსწ-
რებენ, ხოლო ელექტროგამომთვ-
ლელი მანქანები აზროვნებენ ად-

ამიანის მსგავსად და მალე ლექსე-
ლების თხზვასაც დაიწყებენ. ამ-
ბეების კიდევან არ შეიძლება
იდგეს პოეტი. არც ნანა გვარიშ-
ვილი ეთიშება ამ თემებს, მაგრამ
ერიდება ლირიკული ლექსების
„ტექნიკურ აღჭურვას“, ახალ თე-
მებს ხორცს ასხამს ტრადიციული
სიტყვებით და ახალ ჟღერადობას
აძლევს მათ. ამ მხრივ დამახასია-
თებელია ვალენტინა ტერეშკოვა-
სადმი მიძღვნილი ლექსი „ცის
ასულს“. აქ ერთგულად არაა ნახ-
მარი სიტყვა კოსმონავტი და მი-
ძღვნაც რომ არ იყოს, მაინც აღ-
ვიქვამდით ვარსკვლავეთში გაჭ-
რილი პირველი ქალის სიდიადეს.

დღღოფალი ხარ ცხრაფრა ზეცის,
შენით თავდება ყველა ზღაპარი.
მთვარის ნიაგი გამოიტაცე,
გააღე ყველა ოცნების კარი.

ეს თემა კიდევ უფრო ახლობე-
ლი, ინტიმური გახდა ქართველი
მკითხველისათვის, როცა ის პოე-
ტმა ფაქიზად, მოკრძალებით და-
უჟავშირა ბრმა შემთხვევის გამო
ზეცაში გაუჩინარებული ხელოვა-
ნის ნატო ვაჩნაძის სახელს.

ჩვენი იგავო, ჩუმად მითხარი:
როცა დაბრძანდი დღღოფლად ცაზე,
იქ, ვარსკვლავებში ხომ არ გინახავს
ჩვენი ლამაზი ნატო ვაჩნაძე.

დრომ და ლექსმა „ცის ასულს“
შეუცვალა ძველი შინაარსი, შემო-
აცილა ღვთაებრივი სილამაზის
გარსამოსი და უფრო რეალური,
კონკრეტული აზრი მისცა, კოსმო-
ნავტი ქალის სინონიმად აქცია.

დრო ცვლის არა მარტო ცალკეული სიტყვების კონკრეტულ შინაარსს, არამედ მათი გამოყენების კოეფიციენტსაც. ამას წინათ პარიზის გაზეთმცოდნეობის ინსტიტუტმა გამოაქვეყნა ასეთი ცნობა: 1871 წელს ფრანგულ პრესაში ყველაზე უფრო ხშირად ხმარობდნენ სიტყვებს — სიყვარული, ვნება, ქალი, გული და ა. შ. 1971 წლის სტატისტიკამ კი აღნიშნა სხვა სიტყვები და სხვა რიგი — ავტომობილი, სიჩქარე, ქალი, ომი, მთვარე, ნარკოტიკები, ატომი, პოლიტიკა, სიყვარული... ერთი საუკუნის მანძილზე სიტყვა სიყვარულმა ჟურნალ-გაზეთებში პირველიდან მეცხრე ადგილზე გადაინაცვლა, პირველი ადგილი ავტომობილს დაუთმო.

ეს ფაქტი მეტნაკლებად დამაჯანსიანებელია სხვა ქვეყნებისთვისაც და აქ მოვიტანეთ იმის საილუსტრაციოდ, თუ რა გავლენას ახდენს დრო, საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა ფაქტორები, მათ შორის სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია, ადამიანთა მეტყველებაზე, კერძოდ, ლექსიკაზე.

ამ მხრივ ნანა გვარიშვილის ლირიკა ერთობ უკარება და აზიზია. ისევე როგორც მისი სანუკვარი, მთრთოლვარე ვერხვის ფოთლები, სტრიქონებიც არ იკარებენ „დროის მტვერს“. ლირიკული პოეზიის ენა ჭირვეულია და ამიტომაც ესათუთება მას პოეტი,

ცივ სიტყვებს აშორებს, ტაყებზე არ აპრიალებს, რომ სიტყვა დაუკარგოს. მართალიც არის — თანამედროვე პოეზია ზოგჯერ აგებს კიდეც ლექსის მომეტებული ტექნიკური სრულყოფით.

ზოგი ერთფეროვნების შიშით საკუთარ თავს გაურბის, სხვის სათქმელს, უცნობ თემებს ეპოტინება და ნამდვილი პოეზიის მიღმა რჩება. ნანა არ ესწრაფვის მოჩვენებით ნოვატორობასა და მრავალფეროვნებას, დღესაც მტკიცედ დგას იმ ნიადაგზე, რომელიც თავიდანვე ასაზრდოებდა მის პოეზიას, დღესაც საკუთარი შინაგანი ბუნებიდან და ცხოვრებიდან გამომდინარე, იმთავითვე შესისხლხორცებული თემების ერთგული რჩება. მის ლექსებში შეზავებული და ამეტყველებულია ჩვენი მთისა და ბარის, ზღვისა და ცის, ჩაის ხავერდის, ციტრუსოვანთა ბაღების, ზვრების, ტყეების მომხიბლავი ფერები, მხატვრულად ხორცშესხმულია როგორც წარსულის, ისე ჩვენი დროის მოწინავე ადამიანების, ბრძოლისა და შრომის გმირების სახეები.

ეს ლექსები მიმართულია იმისკენ, ვინც ქმნის, ვისაც შეუძლია მათი წაკითხვა-მოსმენა, და არა იმისკენ, ვინც ჩაეფლო საკუთარ ქონში, დაივიწყა სულიერი ცხოვრება და იავნანასა და სულთათნას ვერ არჩევს ერთმანეთისაგან.

ნანა გვარიშვილის პოეზიისთვის იმთავითვე უცხო იყო ლოზუნგები და დითირამებები. იგი უმღეროდა გულითა და მარჯვენით მართალ ადამიანებს, სამშობლოს ერთგულ შვილებს, რომლებსაც მუდამ შენობით მიმართავდა ლექსში და ჭირსა თუ ლხინში მხარდამხარ მიჰყვებოდა, მათ ბედსა და უბედობას იზიარებდა.

ასეთი სულიერი სიახლოვე აქვს პოეტს არა მარტო ადამიანებთან, არამედ ბუნებასთანაც და ზოგჯერ იმპერატიული ფორმით უხმობს მის ძალებს: „მოვიდეს ქარი და შლეგი წვიმა!“ ხან უსაყვედურებს, ხანაც ეალერსება და ბუნების კართან ნამდვილ შევებას გრძნობს.

ლექსი, მით უმეტეს ლირიკული, ძნელად ექვემდებარება ლოგიკურ ანალიზს, უფრო მეტს გვაგრძნობინებს, ვიდრე გვეუბნება, ზოგჯერ გარეგნულად მშვიდია, მაგრამ შინაგან მღელვარებას მაინც ავლენს.

„ჩემი ბებოს თავშალს მოვიხურავ,
უცხოა, არ თქვით სოფლის გზებო“
(„ხალელებო“)

ეს სტრიქონები სულაც არ არის გავარვარებული, თვალს არ სჭრის, გულს და გონებას კი იტაცებს, მშობლიური სოფლისადმი სიყვარულის ღადარს აჩაღებს, „ბებოს თავშალს“ ისეთსავე პატივსა და ღირსებას სდებს, როგორც სოფლის პატიოსნებას. ასე უბრალოსა და კონკრეტულში

გვაგრძნობინებს პოეტი დიდსა და მნიშვნელოვანს.

შემთხვევითი არ არის, რომ წვანა გვარიშვილი მიმართავს ბალადას, როგორც მძაფრი ადამიანური გრძნობების გამომხატველ ლირიკულ-ეპიკურ ჟანრს, მაგრამ უპირატესობას მაინც მინიატურას აკუთვნებს, ლირიკოსია და უნდა, საგნები და მოვლენები ნახოს დიდი პლანით კი არა, რაც შეიძლება ახლოს, გულთან მიტანალი. მას წვიმის წვეთები და ტალღა უფრო იტაცებს, ვიდრე ნიაღვარი და ზღვა, იღებს მთელს ყველაზე უფრო დამახასიათებელ, მთელს არსებაში გაინტიმურებულ ნაწილს და გვაძლევს ლირიკული გმირის შინაგანი ცხოვრების დასრულებულ სურათებს. მისი ლირიკა ღრმად პირადულია და იმავე დროს საზოგადოებრივი, სამოქალაქო, ყველასათვის გასაგები ადამიანური ვნებებითა და ემოციებით აღსავსე.

ნანა გვარიშვილი გულმოდგინედ სწავლობდა ქართული საბჭოთა პოეზიის დიდოსტატებისაგან, რომელთა შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ გალაკტიონ ტაბიძე. აკი თვითონ ამბობს ნანა: „გულზე ჩქერად დამეცა ტალღა გრძნობის იორის, სტრიქონ-სტრიქონ მოვიხმე ლექსი გალაკტიონის“. ასე გავიდა სწავლის, ტრფობის, ოჯახზე და შვილებზე ზრუნვის, სამწერლო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სამი ათეული წელი. და მაინც იგრძნობა მის ახალ ლექსთა კრებულში სიცოცხ-

ლის ვნებიანი სიყვარული, ქალუ-
რი სინატიფე და რიდი.

თოლიების ფრთები მხურავს,
არკი გავითელო,
უსახელო ყვავილი ვარ,
ზღვასთან ვამკობ მდელს.
საქართველოს ლურჯი ზეცა
გულზე მადევს ხატად,
პატარა ვარ, არცკი ვღირვარ
სადმე დასახატად.

(„უსახელო ყვავილი“)

ეს ლექსი თავიდან ბოლომდე

ვითარდება როგორც მეტაფორა
და საოცარი უბრალოებითა და
უშუალოებით გვაგრძნობინებს შე-
მოქმედის მოკრძალებასა და თავმ-
დაბლობას, მამულისადმი უებრო
სიყვარულს. ის, ვისაც საქართვე-
ლოს ლურჯი ზეცა გულზე ხატ-
ადევს, თვითონ ნანაა, გვარიშვი-
ლი, აღიარებული ქართველი პოე-
ტი ქალი.

დოკ. 3. ნაჰვლიშვილი

ლირიკული ლექსის შესახებ

მხატვრული ლიტერატურის ძირითად ჟანრებად აღიარებულია: ლირიკა, ეპოსი და დრამა. კერძოდ, ლირიკული ჟანრი მრავალგზის გამხდარა უაღრესად სუბიექტური მსჯელობის საგანი. საკმარისია გავიხსენოთ ფორმალისტური სკოლის მიმდევართა შეხედულებები, რომელთა მიხედვით ლირიკულ ნაწარმოებს არ შესწევს უნარი სრულყოფილად ასახოს მოვლენები, ობიექტურად წარმოდგინოს რეალური ყოფიერება. მათი აზრით, ლირიკისათვის დამახასიათებელია უკიდურესი ინდივიდუალიზმი, საკუთარი „მე“-ს დაყენება შემოქმედების ცენტრში. ამ დებულებას ერთგვარად ამაგრებს თანამედროვე ლიტმცოდნეობაში შემორჩენილი ლირიკის თავისებურებათა

არსის ცალმხრივი წარმოდგენა, — რომ ლირიკას არ ძალუძს წარმოსახოს ადამიანის ცხოვრების ხანგრძლივი ისტორია, აჩვენოს მოქმედება განვითარებაში, რომ იგი უმთავრესად გულთან, გრძნობებთანაა დაკავშირებული და სხვა.

მართალია, პოეტი უმთავრესად თავისი ლირიკული „მე“-ს თვალსაზრისიდან აფასებს მოვლენებს, იგი თვით გვევლინება ნაწარმოების ერთ-ერთ მთავარ მოქმედ პირად, მაგრამ ეს ფაქტი ხელს არ უშლის ცხოვრების მართალ სახეებში წარმოდგენას. პირიქით, მრავალფეროვანი გრძნობებიდან გამომდინარე ლირიკოსი ნაირფერად იძლევა თავისი კონცეფციის მხატვრულ რეალიზაციას და ნათლად წარმოდგენს მოვლენათა ობიექტურ ხასიათს. ლირიკული ჟანრისათვის დამახასიათებელმა

ამ ობიექტურმა კანონმა აიძულა რუსული დეკადენტიზმის ერთ-ერთი ძლიერი წარმომადგენელი, სიმბოლისტი ვალერი ბრიუსოვი, თავისი მრწამსის წინააღმდეგ ეღიარებინა: „ყოველ ლირიკულ ლექსში ყოველ ნამდვილ პოეტს გამოხატული ჰყავს ახალი „მე“. (ვ. ბრიუსოვი, რჩეული თხზულებანი ორ ტომად, ტ. II, გვ. 543. 1955 წ.). ხსენებული დებულება ლახვარს სცემს იმ მცდარ შეხედულებებს, რომელთა მიხედვით უზომოდ დავიწროებულია „ლირიკული გმირის“ დიაპაზონი და იგი გაიგივებულია ავტორის პიროვნებასთან.¹ მსგავსი აზრები, რომლებიც გვხვდება კრიტიკულ ლიტერატურაში, ამცირებს პოეზიის როლსა და მნიშვნელობას.

გოეთე ეკერმანთან საუბარში თავისი პოეტური ნაწარმოებების გამო ამბობდა: „ყველა ჩემი ლექსი დაწერილია შემთხვევის გამო, ყველა ისინი სინამდვილის ანარეკლია და ღრმად აქვს გადგმული ფესვი მასში. ჰაერიდან აღებული ლექსები მე არარაობად მიმაჩნია“. ეს სრულებითაც არ უარყოფს სუბიექტური ფაქტორის ერთ-ერთ წამყვან როლს ხელოვნებაში; ხელოვნური ნაწარმოები სხვა არაფერია, თუ არა „სუბიექტის აზროვნებაში გადატეხილი

ობიექტური სამყარო“. განა ეპიკოსი მწერლები თავისუფალნი არიან სუბიექტური თვალთახედვისაგან! გადავხედოთ მსოფლიოში ცნობილ ეპიკოსთა შემოქმედებას; არცერთი მათგანი არ ასულა დიდ სიმაღლეზე ისე, რომ საკუთარი ფანტაზია არ აემოძრებინა ძალუმად და ცხოვრების მართალი სურათები საკუთარი მსოფლშეგრძნების ცხოველმყოფელი შუქით არ გაეცისკროვნებია. ეპიკურ ტილოებში გვხვდება მოქმედი პირები, რომლებიც თუ საკსებით არა, ძირითადად მაინც უახლოვდებიან მწერლის პიროვნულ თვისებებს, ახლოსაა მასი ცხოვრების ისტორიასთან. გოეთემ თავისი ბიოგრაფიული, სუბიექტური პოზიციებიდან გამოკვეთა ჰეშმარიტად გენიალური სახეები „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებაში“, „ფაუსტში“ და სხვა ნაწარმოებებში და ამ გარემოებას არ შეუშლია მისთვის ხელი, მრავალმხრივ და ობიექტურად აესახა მე-18 საუკუნის გერმანიის მშფოთვარე ცხოვრება.

მარქსისტული ლიტმცოდნობა ხელოვნების ნაწარმოებში სუბიექტურისა და ობიექტურის უბრალო შეერთებას, შერწყმას არ მიიჩნევს მართებულად. იგი გულისხმობს სუბიექტის მიერ ობიექტური სინამდვილის შეცნობას დიალექტიკურ ერთიანობაში, მათ განუწყვეტელ კავშირში, როდესაც

¹ იხ. პოეტ ვ. სოლოუხინის წერილი „პოეზია და დრო“, „ლიტერატურა და გაზეთი“, 17 ივლისი, 1958 წ.

სუბიექტი აღიქვამს ობიექტურ გარემოს მართებული, სწორი პოზიციიდან, როდესაც სუბიექტი არ წყდება ობიექტურ კანონზომიერებას და დასკვნებს მასზე დაყრდნობით აკეთებს. სუბიექტის აზრები ერთ რომელიმე მოვლენაში კი არ მჟღავნდება, არამედ მთელი ლიტერატურული ქმნილება გამსჭვალული მისი თვალთახედვით. იგი ვლინდება ნაწარმოების მთლიან არქიტექტონიკაში, საუქეტსა თუ მხატვრულ სახეებში, ფორმასა და შინაარსში. ამდენად მხატვრული ნაწარმოებისათვის სუბიექტური იდეალები განუყოფელია ობიექტური მოვლენებისაგან და დიალექტიკურ მთლიანობაშია.

ყოველ ეპოქას აქვს ცხოვრების განმსაზღვრელი, ძირითადი, წამყვანი ტენდენციები, რომელიც მოქმედებს მწერლის ფანტაზიაზე, სუბიექტურ მოსაზრებებზე და აყენებს მას გარკვეულ კალაპოტში; ეს ტენდენციები აოკებენ პოეტურ ფანტაზიას და გარკვეულ მიმართულებას აძლევენ მას. ასე რომ არ იყოს, მწერალი სუბიექტივიზმის ტყვეობაში აღმოჩნდებოდა.² მართალია, მწერალს შეუძლია თავისებურად ასახოს მოვლენები (სწორედ აქ ვლინდება

შემოქმედის ინდივიდუალობა), მაგრამ ეს თავისებური მიდგომა ცხოვრების მოვლენებისადმი ვანპირობებულია ობიექტური კანონებით. რამდენადაც კარგად იცნობს მწერალი ცხოვრებასა და მის წამყვან ტენდენციებს, იმდენად დამაჯერებლად ასახავს სინამდვილეს. სუბიექტის მიერ მოვლენების ობიექტური ასახვა სრულებითაც არ გულისხმობს იდეების ობიექტურ არსებობას. პოეტური შემოქმედება ცოცხალი აზროვნების შედეგია.

ბელინსკის ცნობილი დებულებიდან გამომდინარე — „ლიტერატურა სახეებით აზროვნებაა“, მხატვრულ ნაწარმოებებში სახეები ობიექტური რეალობის მეშვეობით იქმნება და შემდეგ თვით ხდება შინაარსი იდეებისა; მხატვრული სახე დეტალებზე დაყრდნობით გამოიკვეთება, იდეური შინაარსის ადეკვატურ გამოხატულებად გვევლინება და ფორმდება ენობრივი მასალის საფუძველზე; ე. ი. ცხოვრებიდან აღებული დეტალები ენობრივი მასალის მეშვეობით ჩამოყალიბდება მხატვრულ სახეებად, რომლებშიც გამოვლინდება ნაწარმოების იდეური შინაარსი. მხატვრული სახის იდეური დატვირთვა უმეტესად პოეტური ნაწარმოებისათვის არის დამახასიათებელი. ლირიკულ ქმნილებებში მხატვრული სახე ძირითადად როგორც ნაწარმოების

2 იხ. ი. ვინოგრადოვი, ლიტერატურული ნაწარმოების შინაარსისა და ფორმის პრობლემები, 1958, გვ. 118.

შინაარსის, ისე ფორმის გამოვლინების განმსაზღვრელი საშუალებაა. პოეტურ ქმნილებაში სიმბოლურად არცერთი სიტყვა არ გამოიყენება აზრობრივი დატვირთვის გარეშე. დეტალები ამ სახეებისათვის სინამდვილიდან, ცხოვრებიდანაა აღებული. ეს დეტალები გარკვეულ ზემოქმედებას ახდენს პოეტის პიროვნებაზე, აძლევს შექმნას ეპოქის შესაბამისი ობიექტური მნიშვნელობის მხატვრული სახე და ადექვატურა ფორმა მოუძებნოს შინაარსს. სწორედ აქ ვლინდება პოეტის ინდივიდუალობა. ერთიდაიგივე მსოფლმხედველობის მქონე პოეტებმა ცხოვრებიდან ამოღებული ერთიდაიგივე დეტალი შეიძლება სხვადასხვა ინტერპრეტაციით წარმოადგინონ. ეს რომ ასე არ იყოს, პოეზიაში სრულ ერთფეროვნებას ექნებოდა ადგილი და მწერლის ნიჭი დაკარგავდა თავის ნამდვილ სახეს. ლირიკოსის პოეტური ტალანტის სიდიადე სწორედ ცხოვრების დეტალების მხატვრულად გაფორმების განსხვავებულად წარმოსახვაში ვლინდება. სიმბოლისტ მწერალთა დიდი უმრავლესობა იმიტომ ვერ ამოღდა დიდი პოეზიის დონემდე, რომ მათ მიერ შექმნილი პოეტური სახეები საოცრად ჰგავდა ერთმანეთს; მსგავსი დეტალები ერთნაირადაა ინტერპრეტირებული; ის-

ინი იღებენ მზამზარეულ დეტალებს, თითქოსდა უზენაესის მიერ ფორმულირებულს, რომლებსაც აუცილებლად ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრული ფუნქცია აქვთ. მათი აზრით, არ შეიძლება ღვთის მიერ დაკანონებული ეს დეტალი გაიზარო მრავალმნიშვნელოვნად, მრავალსახეობრივად; სწორედ აქ იჩენს თავს ფორმალისტური ჟონგლირობა. რაკი ცალკე აღებულ, გაქვავებულ მოვლენაში აუცილებლად განსაზღვრული აზრი უნდა ჩაიდოს, სიმბოლისტი ცდილობს ამ აზრის გამოსახატავად მიმართოს ფორმალური სამოსელით განსხვავებული სახეების შექმნას. ამგვარმა მიდგომამ გარკვეულ პერიოდში ერთგვარად შეზღუდა ქართველი სიმბოლისტების ვ. გაფრინდაშვილის, კ. ნადირაძის, პ. იაშვილისა და სხვათა შემოქმედება. მხოლოდ გალაკტიონ ტაბიძის გენიამ ყველაზე ადრე აუღო ალღო თანამედროვე ცხოვრებას და შექმნა ჩვენი ეპოქის შესაფერი დიდი პოეზია.

ჩვენს მიზანს არ შეადგენს ურთიერთს შევადაროთ ეპიკა და ლირიკა და მათი შეპირისპირებით დავასკვნათ რომელიმე მათგანის უპირატესობა თუ ნაკლოვანება. ვფიქრობთ, ლირიკას აქვს განუსაზღვრელი საშუალება მრავალფეროვნად წარმოადგინოს ცხოვ-

რება. ლექსი შეიძლება შეიჭრას
ცხოვრების ყოველ კუნჭულში და
დღის სინათლეზე, სააშკარაოზე
გამოიტანოს ყოფიერების დამახა-
სიათებელი თვისებები. იგი საო-
ცარი ძალით გამოაქანდაკებს აღ-
ამიანის სულიერ განცდებს და
გადმოსცემს მისთვის დამახასია-

თებელ ნიუანსებს. ამ მხრივ ივე
გულთან, გრძნობებთანაა დაკავ-
შირებული, მაგრამ ლირიკული
ნაწარმოების შექმნის პროცესში
გული გონების კონტროლს ემორ-
ჩილება, რაც ფორმისა და შინა-
არსის მთლიანობაში აღქმის საფ-
უძველია.

დოც. შ. ჯაფარიძე

ილია ჭავჭავაძე და სუბტროპიკული მეურნეობის განვითარების საკითხები

ფეოდალური წყობილების რღვევამ და კაპიტალისტური ურთიერთობის დამკვიდრებამ, მრეწველობის, მიმოსვლის საშუალებების, მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებასთან ერთად სრულიად ახალი ასპარეზი შეუქმნა სოფლის მეურნეობის განვითარებას; სოფლის მეურნეობაში ახალი კულტურების, მაღალმოსავლიანი და შრომატევადი კულტურების დამკვიდრებასა და განვითარებას. „სადაც კი ბურჟუაზიამ ბატონობას მიაღწია, ყველგან დაანგრია ყველა ფეოდალური, პატრიარქალური, იდილიური ურთიერთობანი... პირველად მან გვიჩვენა, თუ რისი შესრულება შეუძლია იდამიანის მოქმედებას“.¹ ფე-

ოდალიზმის რღვევისა და კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების ეს ისტორიული სტადია განვლო საქართველომაც.

XIX საუკუნის 50-იანი წლებიდან, რუსეთის სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარების საერთო ორბიტაში მოქცეულ საქართველოში თანდათანობით ირღვევა ფეოდალური კარჩაკეტილობა, ნატურალური მეურნეობა და რეფორმის შემდეგ ქართველ გლეხობას „შეეძლო შედარებით უკეთეს პირობებში წარმართა თავისი სამეურნეო საქმიანობა... მას უფლება ჰქონდა... გაემართა ვაჭრობა-მრეწველობა და სახალხო მეურნეობის სხვა დარგი. ბატონყმობის გაუქმებამ დააჩქარა საწარმოო ძალების განვითარება

¹ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, კომუნისტური პარტიის მანიფესტი, თბილისი, 1968, გვ. 55, 56.

არება, ქვეყნის ეკონომიური დაწინაურება და ახალი, კაპიტალისტური ურთიერთობის საბოლოო გამარჯვება“.²

ვ. ი. ლენინი ახსიათებდა რა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში კაპიტალიზმის განვითარების პროცესს, წერდა: „...რუსეთის კაპიტალიზმი კავკასიას ითრევდასაქონლის მსოფლიო ბრუნვაში, აწველირებდა მის ადგილობრივ თავისებურებებს — ძველებური პატრიარქალური კარჩაქეტილობის ნაშთს, — ჰქმნიდა ბაზარს თავისი ფაბრიკებისათვის. ქვეყანა რეფორმის შემდგომი ხანის დასაწყისში ოდნავ დასახლებული ან დასახლებული მთიელებით, რომელიც მსოფლიო მეურნეობიდან და ისტორიიდანაც კი განზე იდგნენ, თანდათან ნავთის მრეწველთა, ღვინის ვაჭართა, ხორბლის და თამბაქოს მეფაბრიკეთა ქვეყნად იქცეოდა“.³

კაპიტალისტური ურთიერთობის დამკვიდრებამ, მიუხედავად მთელი რიგი უარყოფითი მხარეებისა, სიმახინჯისა, თავისი განუკურნებელი სენისა, ხელი შეუწყო სოფლის მეურნეობის, განვითარებას, სოფლად სიახლის შეტანას. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები

მსოფლიო ვაჭრობისა და მიმოქცევის ფერხულში მოექცა.

პაატა გუგუშვილის გამოთქმით, „ამიერკავკასიის მსოფლიო ბაზარში ჩათრევამ, რუსეთიდან უკეთესი და იაფი პურის შემოსვლამ და სხვ., მეაბრეშუმეობა, მეღვინეობა, მევენახეობა, მეთამბაქოეობა, ჩაი, მებაშვებობა, მათი სამრეწველო გადამუშავების ზრდით, თანდათან წარმოიქმნენ მეურნეული თაონობის ისეთ დარგებად, სადაც შეიჭრა და შესაფერი გასაქანიც მიეცა კაპიტალისტურ მესარეწაობას. რაც სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებში (მარცვლეულის კულტურებში) მიუხედავად მსხვილი ლატიფუნდიების არსებობისა, ჩანასახის ფორმებს არ გასცილებია. სპეციალურ და ტექნიკურ კულტურათა ზემოხსენებული სახეები, რომლებიც შეიქმნენ მეტროპოლიის მსხვილი კაპიტალისტური მრეწველობის ნედლ მასალად, იწყებენ სწრაფ განვითარებას, აქეთკენ, როგორც დაბანდების ხელსაყრელ დარგისაკენ ისწრაფვის ადგილობრივი და რუსეთიდან თუ ევროპიდან მოსული კაპიტალი... აქეთკენ მოედინება ახლობელი რაიონების სოფლებიდან „თავისუფალი“ მუშახელი. მრავლდება სპეციალურ - ტექნიკურ კულტურათა სამრეწველო პლანტაციები, მათი მოედანი და პროდუქციის

2 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 5, თბილისი, 1970, გვ. 302.

3 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 3, გვ. 704

ზრდასთან ერთად სულ უფრო ვრცელი ბაზარი ექმნება მათ“.⁴

ილია ჭავჭავაძე სამწერლო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის არენაზე სწორედ მაშინ გამოვიდა, როცა ბატონყმობის ყოფნა-არყოფნის და კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების საკითხი ქართველი მოწინავე საზოგადოებრიობის ყურადღების ცენტრში იდგა. სწორედ თერგდალეულთა თაობამ, როგორც პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებმა, ამ საკითხის გარშემო მოიყარა თავი და დიდი პოპულარობაც მოიპოვა. „ქართველმა სამოციანელებმა, რომელთა ბელადი ილია ჭავჭავაძე იყო, იმიტომ მოიპოვეს დიდი სახელი და დაიბყრეს ფართო საშოვნელად არე, რომ ისინი თავისი ეპოქის შვილები იყვნენ, თავის ასახსნელად და გარდასაქმნელად წარმოშვა თვითონ ცხოვრებამ“.⁵

ძველი და ახალი კლასებისა და პარტიების გააფთრებული ბრძოლის პირობებში, მეტად რთულ სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაში, ილია ჭავჭავაძე გამოდის სოფლად პროგრესის, ახალი კულტურების, ახალი დარგების დანერგვისა და განვითარების მედროშედ.

⁴ პ. გუგუშვილი, კაპიტალიზმის წარმოშობა და განვითარება ამიერკავკასიასა და საქართველოში, თბილისი, 1941, გვ. 103.

⁵ ვ. გაგოიძე, ილია ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობა, თბილისი, 1962, გვ. 7.

ი. ჭავჭავაძეს, როგორც დაუცხრომელ საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეს, არ დარჩენია საზოგადოებრივი ცხოვრების არც ერთი უბანი, არც ერთი სფერო, ქართველი ერის არც ერთი საჭირობო საკითხი, რომელსაც არ შეხებოდა მისი მადლიანი კალამი, ბრძნული აზრი არ გამოეთქვა და თავისი გონების ნაკვალევი არ დაემჩნია. მაგრამ ი. ჭავჭავაძის მთელი შემოქმედებითი გენია, მისი აზრი და გონება ერის ბურჯს, ქართველ გლეხობას დასტრიალებს თავს, მისი დუხჭირი ცხოვრების გაუმჯობესებას, მისი ადამიანური ღირსების ამაღლების საქმეს ემსახურება. ამას ცხადყოფს ილიას ისეთი ნაწარმოებები, როგორიცაა „აჩრდილი“, „კაკო ყაჩაღი“, „გლახის ნაამბობი“, „გუთნის დედა“ და სხვ.

ი. ჭავჭავაძე ნათლად ხედავს ერის სოციალურ-პოლიტიკურ მდგომარეობას, სწორად წონის არსებულ მდგომარეობას. იგი გლეხთა დუხჭირი ცხოვრების აღწერით არ კმაყოფილდება. მან ვასული საუკუნის 90-იან წლებში დაწერა მთელი რიგი გამოკვლევები, რომლებიც მიძღვნილია ქართველი გლეხის მეურნეობის, საქართველოს მრავალდარგოვანი სოფლის მეურნეობის განვითარების, მისი მდიდარი ბუნებრივი და კლიმატური პირობების რაციონალურად გამოყენებისადმი.

ილია 1893 წლის დამდეგს სტა-

ტიაში „ჩვენი სოფლის მეურნეობა და შეკავშირების საჭიროება“, საქართველოს ბუნებრივი პირობების შესახებ წერდა: „ზომიერი ნელთბილი ჰავა, ნაყოფიერი და თითქმის ყველაფრის უხვად მოძეგმი მიწა, მომასწავებელნი არიან იმოდენა სიმდიდრისა, რამდენიც საჭიროა, რომ ერმა უმტკივნეულოდ თავი ირჩინოს“.⁶

ილია ხელსაყრელ ბუნებრივ და კლიმატურ პირობებს არა მარტო საერთო სიმდიდრის წყაროდ, არამედ უპირველეს ყოვლისა სოფლის მეურნეობაში ახალი კულტურებისა და დარგების განვითარების საშუალებად მიიჩნევდა. სტატიაში „ჩვენი სოფლის მეურნეობის შესაძლებლობანი და ბიუროკრატიზმი“, პირდაპირ მიუთითებდა, რომ „ამიერკავკასია ჰავისა და მიწის სიკეთითა შემძლებელია თითქმის ყველაფრისა, რაც კი რამ იზრდება, მოდის და ხეირობს დედამიწის ზურგზედ. ქინაქინის ხე და ჩაის ბუჩქი კი გამოზარდა ჩვენმა ქვეყანამ იმდენად კარგად, რომ ეხლა თვითონ მთავრობაც კი ჰყდილობს მეურნეობა ერთისა და მეორისაც ააყვავოს და გაავრცელოს“.⁷ აქვე ილია გულისტკივილით დასძენს, რომ ქინაქინის ხე და ჩაის ბუჩქი დიდ შემოსავალს მისცემს როგორც ჩვენს

ქვეყანას, ასევე მთელ სახელმწიფოს, მაგრამ იგი თუ თეთრ ქსელაღმწიფოებს არ დაარჩა და მარტო მელნით არ მოიარწყოო.

ილია ჰავაჰავაჰავის მთელი ფიქრი და ოცნება, მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ქართულ მიწასა და გუთანს დასტრიალებს თავს. ქართველი ერის მეზაირახტრე აყენებს კითხვას, თუ რამ შემოგვინახა, როგორ განვევლეთ მრავალრიცხოვან მტრებთან ბრძოლებით აღსავსე გზა, როგორ გაუფქელით დაუნდობელ მტრებს, როგორ შემოვრჩით დედამიწას? და თვითონვე პასუხობს „...ეგ იმიტომ, რომ ერთ ხელში ხმალი გვეჭირა და მეორეში გუთანი დასაბამიდან დღემდე. ესეც ვიქნებით შემდეგშიც, თუ ეგ ორი უძლეველი ძალღონე ერის სიმკვიდრისა ხელთ გვექნება“.⁸

ილია თავის სამეურნეო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში არაერთხელ დაბრუნებია ამ საკითხს. იგი აზუსტებდა და ხვეწდა თავის შეხედულებებს: „ჩვენი ძალღონე, ჩვენი ცხოვრების და ვინაობის ბურჯი, ჩვენი მკვიდრი და უტყუარი შემნახველი, ჩვენი სიკეთე და სიმდიდრე, — მიწა და გუთანია. რომელ ერსაც ეს ორი საგანი შერჩენია, იმას თავი იმოდენად კიდევ შეუხნახავს, რომ შეუძლიან თავმომწონებით თქვას: მე ერი

6 ი. ჰავაჰავაძე, თხზ. სრული კრებული, ტ. 7, გვ. 32.

7 იქვე, გვ. 59

8 ი. ჰავაჰავაძე, თხზ. სრული კრებული, ტ. 6, გვ. 165

ვარ და მკვიდრი ბინა მაქვს სად-
ღეისოდაც და სამერმისოდაც... სა-
ქმე მიწა და გუთანია“.⁹

ილია ჭავჭავაძე გუთნისა და მი-
წის, ხმლისა და გუთნის ურთი-
ერთდამოკიდებულებას ქართველი
ერის ცხოვრებისეული მოთხოვნის
შესაბამისად, ახალი საზოგადოებ-
რივი ურთიერთობის განვითარე-
ბის კვალობაზე, შემოქმედებითად
უდგება და იხილავს. ის მიწასა და
გუთანს კი არ ჩაჰკირკიტებს ფეო-
დალური წყობილების თვალთახე-
დვით, არამედ მას უდგება კაპი-
ტალისტური ურთიერთობის გან-
ვითარების, სოფლის მეურნეობის
მაღალშემოსავლიან დარგად გა-
დაქცევის თვალსაზრისიდან. ილია
დასძენს: „...დაჩლუნგდა ხმალი...
ეხლა ხმალი თაროზე უნდა შევ-
დვათ, აღარაფრის მაქნისია; ეხლა
ან ადლი უნდა გეჰიროს ხელში
ან გუთანი, ან ჩარხი ქარხნისა, ან
მართულები მანქანისა. ეხლა ვაჟ-
კაცობა იმისა კი არ უნდა, რომ
სისხლსა ღვრიდეს, ვაჟკაცობა უნ-
და შრომისა“.¹⁰ უფრო გვიან ილია
წერდა: „რადგანაც საპოლიტიკო
და საეკონომიო ყოფა-ცხოვრება
ამ ორი საგნით სულდგმულობს,
ამიტომაც ყოველი წარმა-
ტება, ყოველი წინგადადგმუ-

ლი ნაბიჯი ამ ორი საგნის მიმართ,
ჩვენთვის დიდის ყურადღების ღი-
რსი უნდა იყოს“.¹¹

მიწისა და გუთნის მნიშვნელო-
ბასთან ერთად ილია იხილავს მი-
წის დანაწილების საკითხსაც. მი-
წა, ილიას აზრით, ყოველ ადამი-
ანს შეძლებისამებრ სწორად უნდა
ჰქონდეს მიკუთვნებული და იმ
ერებს, რომლებმაც ეს ვერ გაა-
კეთეს, სწორედ ამან გამოუთხარა
ძირიო, საბერძნეთსა და რომს
ამის წყალობით მოეღო ბოლო.
„აბა მიიხედ-მოიხედეთ, — წერს
ილია, — და ნახავთ, რომ მთელი
განახლებული ევროპა, მთელნი
დიდებულნი მესვეურნი კაცობრი-
ობის წარმატებისა — იღწვიან,
სისხლს ღვრიან, რომ მიწა, ეგ მუ-
ქთი, ბუნებისაგან მინიჭებული კუ-
თვნილება ყოველი ადამიანისა, შე-
ძლებისამებრ — თანასწორად მო-
რიგებულ ჰქონდეს ყოველ
მკვიდრს მცხოვრებს“.¹²

ილია ჭავჭავაძე ქართველი ერი-
სათვის არა მარტო მიწისა და გუ-
თნის მნიშვნელობას უსვამდა
ხაზს, არამედ ქართველ საზოგა-
დო მოღვაწეთა შორის პირველი
მიუთითებდა სასოფლო-სამეურ-
ნეო ცოდნის გავრცელების, სო-
ფლის მეურნეობაში ტექნიკისა და
მეცნიერების დანერგვის აუცილე-
ბლობაზე. ილია მოითხოვდა მიწის

⁹ ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული
კრებული, ტ. 5, გვ. 174

¹⁰ ი. ჭავჭავაძე, თხზ. სრ. კრებული,
ტ. 4, გვ. 12

¹¹ ი. ჭავჭავაძე, თხზ. სრ. კრებული,
ტ. 6, გვ. 238

¹² იქვე, გვ. 336.

მოსავლიანობის ამცლებას, სა-
სოფლო-სამეურნეო წარმოების
ხარჯების შემცირებას, მიწათმოქ-
მედებაში ახალი მანქანებისა და
იარაღების შემოღებასა და დანე-
რგვას, აგრონომიული მეცნიერე-
ბის გამოყენებას.

გასული საუკუნის 90-იან წლე-
ბში ილია არაერთგზის მიუთითებ-
და სოფლის მეურნეობის განვი-
თარების აუცილებლობაზე. იგი
წერდა: „...ჩვენი ეკონომიური ძა-
ლოვნე ჯერ კიდევ სოფელია და
სოფლური მეურნეობა“;¹³ „...ჩვე-
ნი შეძლების და ეკონომიური ღო-
ნისძიების ერთადერთი სახსარი
მიწათმოქმედებაა“.¹⁴ ეს მომენტი
მით უფრო მნიშვნელოვანია ილი-
ას ეკონომიურ შესედულებათა
სისტემაში, რომ სწორედ ამ სფე-
როში არსებული წარმოებრივი
ურთიერთობანი და აქ მოქმედი
სოციალური კლასები (წოდებანი)
შეადგენენ მისი არა მხოლოდ პუ-
ბლიცისტური და საერთოდ საზო-
გადოებრივი მოღვაწეობის, არა-
მედ თვით მხატვრული შემოქმედ-
ების უმთავრესსა და თითქმის
ერთადერთ საგანს“.¹⁵

საქართველოში სასოფლო-სამე-
ურნეო განათლების გავრცელების
საქმეში დიდი როლი შეასრულა
ილია წინამძღვრიშვილმა. მან პი-

რველმა საქართველოში, 1883
წლის 4 სექტემბერს საზეიმო ვი-
თარებაში გახსნა წინამძღვრიანთ-
კარის სასოფლო-სამეურნეო სკო-
ლა; იგი თავის ხარჯზე ინახავდა
სკოლას და წლების განმავლობა-
ში ხელმძღვანელობდა მას. ილია
ჭავჭავაძე სკოლის გახსნისას ამ-
ბობდა: „ცოდნა ზომ ხერხია, მაგ-
რამ თვითონ თავისთავადაც სიმ-
დიდრე არის, მერე იმისთანა, რომ
კაცს საცა წავა, თან მისდევს უზა-
რჯოდ და უზარგოდ. ვერცა ვინ
მოჰპარავს, ვერცა ვინ წინ გადაუ-
დგება. ე ს ლ ა ნ დ ე ლ დ რ ო შ ი
ც ო დ ნ ა ყ ვ ე ლ ა ფ ე რ ი ა: ფ უ-
ლ ზ ე დ ა ც უ ფ რ ო დ ი დ ი ბ ა-
ზ ა რ ი ა ქ ვ ს, ხ მ ა ლ ზ ე დ ა ც
უ ფ რ ო მ ე ტ ა დ ა ს ჭ რ ი ს და
ზ ა რ ბ ა ზ ა ნ ზ ე დ ა ც უ ფ რ ო
ძ ლ ი ე რ ი ა... ც ო დ ნ ა ი მ ი-
თ ა ა კ ი დ ე ვ კ ა რ გ ი, რ ო მ
უ მ ც რ ო ს - უ ფ რ ო ს ო ბ ა ა ო
ი ც ი ს... ე რ თ ი ა ნ ა დ შ ე ი კ ე-
დ ლ ე ბ ს, ე რ თ ნ ა ი რ ა დ ი შ-
ვ ი ლ ე ბ ს ხ ო ლ მ ე ძ ო ნ ძ ე ბ-
ში გ ა ხ ვ ე უ ლ გ ლ ე ხ ს ა ც
და ბ უ ზ მ ე ნ ტ ე ბ ი თ მ ო რ-
თ უ ლ ს თ ა ვ ა დ ს ა ც, ყ ვ ე-
ლ ა ს ე რ თ ნ ა ი რ ა დ მ ო უ ხ-
დ ე ბ ა, ყ ვ ე ლ ა ს ე რ თ ნ ა ი-
რ ა დ დ ა ა მ შ ვ ე ნ ე ბ ს ხ ო ლ-
მ ე“.¹⁶

ილია ჭავჭავაძემ სიღრმისეულ-
ად ჩაიხედა საქართველოს სოფ-
ლის მეურნეობის განვითარების

13 ი. ჭავჭავაძე, თხზ. სრული კრებუ-
ლი, ტ. 5, გვ. 26

14 იქვე, გვ. 49.

15 პ. გუგუშვილი, სოციოლოგიური
ეტიუდები, თბილისი, 1971, გვ. 298

16 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, 1957,
გვ. 535, 537

საქმეში; იგი კარგად ერკვეოდა სოფლის ეკონომიურ ცხოვრებაში, სოფლის ეკონომიურ პროცესთა არსში.¹⁷ ილია საქართველოს სოფლის მეურნეობას განიხილავს რუსეთისა და უცხოეთის ქვეყნების ბაზრის მოთხოვნილებათა ერთიან პროცესში და გამოდის მოთხოვნით, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობას სულ სხვა მიმართულება მიეცეს. „ჩვენს ეკონომიურს ყოფა-ცხოვრებას რომ კაცი რივიანად და გონიერად დააკვირდეს, ბევრს საგულისხმოს იპოვის. ერთი უდიდესი და უპირველესი სახსარი ჩვენის ეკონომიურის ცხოვრებისა მიწათმოქმედებაა და სხვაგვარი სახსარი ჯერ ჩვენში თითქმის არც კი დაძრულა, ხელნახლებიცი არ არის“.¹⁸

ილია ჭავჭავაძემ შეიმუშავა მოძღვრება საქართველოს სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციისა, ახალი დარგებისა და კულტურების განვითარებისა. იგი 1894 წლის სექტემბერში წერილში „ჩვენი სარჩელი სოფლის მეურნეობის ძვირფას დარგებზე“ წერდა: „რადგანაც ჩვენის შეძლების და ეკონომიური ღონისძიების ერთადერთი სახსარი მიწათმოქმედებაა, ამიტომაც იგი უნდა მიქცეულიყოს იმისთანა საგნებზე, რომელთაც აღებმაცემობის ბაზარში, ში-

ნა და გარეთ კარგი გასავალი ქონებოდა. ეს მით უფრო შესაძლებელი და მოსახერხებელი იყო ჩვენის ქვეყნისათვის, რომ აქაური მაღლიანი ჰავა და ნოყიერი მიწა ბევრ იმისთანა ჭირნახულს ხელს უწყობს, რომელსაც დღევანდელ ბაზარში დიდი მუშტარი ჰყავს და დიდი ფასი აქვს და რომელიც ამ ორის გარემოების შემწეობით უფრო მეტად ახეირებს მოჭირნახულებს, ვიდრე იგი ჭირნახული, რომელიც დღეს მოგვყავს და გაგვაქვს ბაზარში“.¹⁹

ილია როდი კმაყოფილება მართო რჩევა-დარიგებით, ზოგადი მითითებებით, იგი კონკრეტულად მიგვანიშნებს სოფლის მეურნეობის წამყვან დარგებზე, ახალ სასოფლო-სამეურნეო კულტურებზე, შრომატევადი კულტურების განვითარებაზე, რომელიც მაღალ შემოსავალს მისცემდა საქართველოს სოფლის მეურნეობას. ილია დასძენს: „სადაც ჩაი, სორგო, აღისარჩელი, აბრეშუმი მოდის, სადაც ბამბა ხეირობს, სადაც ყოფილგვარი ხეხილია შესაძლებელი, საცა ყურძენი მოდის, ღვინო დგება, საცა შესაძლოა გაჩენა თითქმის ყოველგვარ საზეთე, სამღებრო და სააფთიაქო მცენარეებისა, იქ მიწის და ხელის მოცდენა იმი-თანა ფასმოკლე ჭირნახულისათვის, როგორიც, მაგალითად, პურია, ჩვენის ფიქრით, დიდი შეც-

17 ბაატა გუგუშვილი, სოციოლოგური ეტიუდები, 11, გვ. 299

18 ი. ჭავჭავაძე, თხზ. სრ. კრებული, ტ. 7, გვ. 79.

19 იქვე, გვ. 64

დომანა. პურს, თუ უწინ როცა კარ-
ჩაქეტილი ვიყავით, თავისი საბუ-
თი ჰქონდა, ეხლა მისი მოყვანა
ჩვენთვის არავითარი ანგარი-
შია“. ²⁰

შემდეგ ილია ეხება იმას თუ
პურის შემოტანა და ძვირფასი,
სუბტროპიკული კულტურების გა-
ნვითარება როგორ ამძღვრებდა
საქართველოს სოფლის მეურნეო-
ბის შემოსავლიანობას; ოდესაში
ფუთი პური მაშინ 26 კაპიკად იყ-
იდებოდა, ქართველ გლეხს კი მი-
სი მოყვანა სამოთხე აბაზად უჯდ-
ებოდა. ილია მიუთითებს, რომ აღ-
ებ-მიცემობის, რკინიგზისა ან ზღ-
ვის ტრანსპორტის განვითარების
პირობებში, ქართველ გლეხს რუ-
სეთიდან პურის შემოტანა უფრო
იაფი დაუჯდებოდა, ვიდრე საკუ-
თრივე მისი წარმოება. ეს იმ დროს,
როცა საქართველოს ნოყიერი ნი-
ადაგი იძლეოდა მთელი რიგი მა-
ღალშემოსავლიანი, შრომატევადი
კულტურების განვითარების შესა-
ძლებლობას. „ამ ეკონომიურ გზა-
ზე ჩვენი საქართველო რომ დად-
გეს, ჩვენმა მიწათმოქმედებამ რომ
ეს ახალი გზა და მიმართულება
აირჩიოს, რუსეთისათვის ის ამზა-
დოს, რაც რუსეთს არა აქვს, და
იქედამ ის ჰზიდოს, რაც რუსეთს
ვერც კი გაუსაღებია, — სახელმ-
წიფო ინტერესის თვალსაზრისი-

თაც კი მეტად სახეიროა თვით რუ-
სეთისათვისაც... თვით საქართვე-
ლოც მატებაში შევა, რადგანაც ამ
გზით აქაურ მკვიდრთ ქონება ვა-
უძლიერდება“. ²¹

ამით ილია როდი გამოდიოდა
საქართველოში ხორბლის განვითა-
რების წინააღმდეგ, არამედ სავსე-
ბით სამართლიანად ხაზს უსვამდა
მის გვერდით, სადაც ამისი შესაძ-
ლებლობა იყო, მაღალშემოსავლი-
ანი დარგების განვითარებას.

ამდენად ილია ჭავჭავაძის მთე-
ლი ფიქრი და აზრი მიპყრობილი
იყო საქართველოს სოფლის მეუ-
რნეობის განვითარებისადმი და
ამის პირობას იგი სასოფლო-სამე-
ურნეო განათლების გავრცელება-
ში, მეცნიერების მიღწევების ვა-
მოყენებასა და მაღალშემოსავლი-
ანი დარგების განვითარებაში სე-
დავდა. ამასთან ილიას გამჭრიახ
გონებას არ გამოპარვია ის მიზე-
ზებიც, რაც აბრკოლებდა სუბ-
ტროპიკული კულტურების განვი-
თარებას. ამ მიზეზს იგი ხედავდა
სოციალურ, კლასობრივ ფაქტო-
რში, აგრეთვე გზების და მიმოსვ-
ლის აუტანელ მდგომარეობაში,
გასადების ბაზრების არარსებობ-
აში.

ილია გულისტკივილით წერდა:
„ვიდრე მთავრობა საქართველოს-

20 იქვე, გვ. 69

21 იქვე, გვ. 65-66.

და ერთობ ამიერკავკასიას არ შე-
ხედავს იმ თვალთ, რომ მიწათ-
მოქმედებას სხვა გზა და მიმართ-
ულება უნდა მისცეს მისი ჰავისა
და მიწის შესაფერი, ვიდრე, თა-
ვის მეცადინეობას იმაზე არ მიაქ-
ცევს, რომ ახალი საჭირნახულო

საგანი გაუჩინოს აქაურ მიწათმო-
ქმედებას, იმ დრომდე ყველაფე-
რი ფეხზე დადებული მალამო იქ-
ნება, მაშინ როდესაც სატკივარი
თაფზეა“.²²

22 იქვე, გვ. 66.

ნაწილი ნოღაიჯელი

ბ ე ბ რ ე უ თ ი

ხულოს რაიონის მკვიდრთა მე-
ტყველებაში ვხვდებით დედულე-
თის აღმნიშვნელ სიტყვას ბებრე-
უთს (ბებრევეთი).¹

დედის სამშობლო შვილისათვის
ბებრეუთიო, გვითხრეს ადგილო-
ბრივ (ე. ი. დედულეთი).

ბებრეუთი (ბებრევეთი) აჭარულს
გარდა არ არის ფიქსირებული ქა-
რთული ენის არც ერთ სხვა დია-
ლექტში.

1 იგი ჯერჯერობით დაფიქსირებულია
მხოლოდ ხულოს რაიონში. ჩაწერილია
სოფლებში: ქედლები, უჩხო, ვაშლოვანი,
დიაკონიძეები, თავო, აგარა და სხვა. ეს
სიტყვა ჩაწერილი აქვს აგრეთვე ი. ბიბი-
ლეიშვილის ღორჯომში და გამოქვეყნებუ-
ლია ჟურნალ „ლიტერატურულ აჭარა-
ში“ 1968 წ. № 4. გვ. 39 „ბებრეუთი“ —
ამ ფორმით აქვს გამოყენებული ეს სიტ-
ყვა პოეტ მამია ვარშანიძეს თავის პოემა-
ში „ხიხანის არწივები“ და განმარტებუ-
ლი აქვს, როგორც მეუღლის მშობლიუ-
რი სოფელი.

საგულისხმოა, რომ ჯავახურსა
და მესხურ კილოებში ბებიას აღ-
სანიშნავად დაცულია სიტყვა ბე-
ბერა (დასახელებასა და მიმართ-
ვაში: ბებერაჩემი, ბებერაჩემო):

„ბებერა — ბებია, დიდედა“²

„ბებერაჩემი — ბებიაჩემი“³

„ბებერაჩემი ასათი წლისა მამე-
ვდარა, პაპაჩემი კი — ასი წლისა“
(ჯავახური).⁴

„ბებერა — ბებია, დიდედა, დე-
დის ან მამის დედა“⁵.

„ბებერაჩემი იტყოდა, ხოლმე:
სოფლის მოკვამლეებს კედლები
გამონგრეული ჰქონდათ ერთიმეო-
რეშიო“ (მესხური).⁶

„ბებერას სალიტერატურო ქა-
რთულში ეტყვიან აბურცებულ;

2 ქართული დიალექტოლოგია. I.
თბილისი. 1961 წ. გვ. 646.

3 იქვე.

4 იქვე.

5 იქვე. გვ. 657

6 იქვე. გვ. 372

აშუბებულ ადგილს; აბურცებულ,⁷ წყალჩამდგარ კანს“.⁸

„ბებერას“ გაჩენა ნიშნავს ტყავის თუ კანის გაუხეშებას, „დაბერებას“, ტყავის (კანის) აბურცებას, ტყავის თუ კანის ადგომას.⁹

ამ შემთხვევაში, ვფიქრობთ, სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობით იხმარება. იგი კანის, ტყავის დაბერებას, ქსოვილის გადაგვარებას მიუთითებს.

გარკვეულია, რომ „ბებერა“ მიღებულია სიტყვიდან ბებერი, ბებერი კი—ბერ¹⁰ ფუძის რედუბლიკაციით ბერ-ბერი. ამ კომპოზიციის პირველ ნაწილში რ ჩავარდნილია დისიმილაციური დაკარგვის კანონზომიერებით და მივიღეთ ბებერი.¹¹

ბებერი, საბას განმარტებით, არის ბერი დიაცი. იქვე „კაცის“ განმარტებაში კი ვკითხულობთ: ...სრული კაცი, ვიდრე ორმეოცდაათამდე და შემდგომად ეწოდების ვაჟსა მოხუცებული, ჭალსა — მოხუცებულა და შემდგომად ვაჟსა

7 ნ. ჩუბინაშვილი. ქართული ლექსიკონი. თბ. 1961 წ.

8 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი I. 1950 წ.

9 ს. ს. ორბელიანი. ქართული ლექსიკონი. ტფ. 1928 წ.

10 მ. ანდრონიკაშვილი — ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან. თბ. 1966 წ. გვ. 193, 293.

11 ივ. ჭავჭავაძე, „ეტიმოლოგიური დაკვირვებანი: ქართული ფოლკლორი“, ტ. I. 1969 წ. გვ. 99.

ბერი და, ქალსა ბებერი, რომელ არს მამაბერი და დედაბერი.¹²

ივ. ჭავჭავაძე სიტყვა ბებიას წარმომავლობის კვლევისას მესხურ საბუთებზე¹³ დაყრდნობით ამბობს: მეტი კონკრეტულობისა და სიზუსტისათვის, ჩანს, ამ სიტყვამ კნინობით-საალერსო შინაარსის გამომხატველი ა სუფიქსი აღრევე აღჭურვა მამდებრობით-ხელი გაგებით და ბებერს გვერდით ამოუდგა ბებერა ბებიას, მოხუცებული ქალის მნიშვნელობით.¹⁴

საბასეული განმარტებიდან კიდევ ერთხელ ირკვევა, რომ ბებერი არის არა საერთოდ მოხუცებული (რა გაგებაც ამ სიტყვას თანამედროვე ქართულში აქვს), არამედ მოხუცი ქალი, ხოლო ისტორიული რეალიებიდან კი დასტურდება, რომ ეს მოხუცი ქალი (ბებერი — ბებერა) არის ბებია.

ვფიქრობთ, „ბებერეუთი“ სიტყვა ბებერადან ნაწარმოები ლექსიკური ერთეულია. იგი შინაარ-

12 ს. ორბელიანი. ქართული ლექსიკონი. 1928 წ. ტფ.

13 ავტორს გამოყენებული აქვს ლ. მუხლიშვილის — აბუსერიძე ტბელი ბოლოვ ბასილის მშენებლობის მატინეა შუარტყალში, 1233 წლისა. თბ. 1938 წ. ქრ. შარაშიძის საქართველოს ისტორიის მასალები XV-XVIII ს. ს. მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის. ნაკვ. 30, 1954 წ.

14 ივ. ჭავჭავაძე, დასახ. ნაშრომი. გვ. 100

სით დედუღეთის თანხვედნილია და მისივე ანალოგიით უნდა იყოს წარმოქმნილი — ეულ და ეთ სუფიქსების დართვით,¹⁵ მაგრამ აჭარული დიალექტისათვის დამახასიათებელი განსხვავებული ფონეტიკური მოვლენებით: ბებერა + ეულ → ბე ბერეულ → ბებრეულ → ბებრევლ → ბებრევ. დადასტურებულია, რომ აჭარულ დიალექტში ეუ კომპლექსი ისწრაფვის დიფთონგად გადაქცევისაკენ¹⁶ ეუ > ეჲ || ევ. მაგ... ჩამტრეული — ჩამტრეული, პურეული-პურეული, ასეული — ასეული და ა. შ.

არის მოსაზრება, რომ — ევ სუფიქსი ზოგიერთ გეოგრაფიულ სახელშიც მიიღება — ეულ სუფიქსისაგან აღნიშნული საფეხურების გავლით და ბოლო ლ კი დაიკარგა. მაგ. მაჭახლის ხეობის ტოპონიმებში: მარჯანევი, ბირტყევი, მაზარევი, ამ ხეობის მცხოვრებნი ზოგჯერ პარალელურად ხმარობენ: ბირტყეველ, მარჯანეველ, მაზარეველ.¹⁷ ე. ი. მივიღეთ ბებრევი. თუ ამ ფორმას — ეთ სუფიქსი (კრებითობის, მრავლობითობის,

სუფიქსი) დაემატება, გვექნება ბებრევეთი → ბებრევეთი.

შესაძლებელია სხვაგვარი წარმოების დაშვებაც — მხოლოდ ეთ სუფიქსით. ბებერა + ეთ → ბებრეთ → ბებრეთი. თუ მიღებულ სიტყვაში ჩაემატებოდა ვ მივიღებდით ბებრევთს (ვ ჰ → ბებრე ჰ თი). ბგერათჩამატების მაგალითები საკმაოა აჭარულში. ვ ბგერაა ჩამატებული მაგ., სიტყვებში: საჩუქვარი, მაშვინ, საცოდვათი, იძულებული, და სხვ.

შეიძლება ვიფიქროთ, ბებრევეთი თავდაპირველი ფორმაც იყოს სიტყვისა და მისგან გვექონდეს მიღებული შემდეგ ბებრეუთი, თვითონ ბებრევეთი კი ბებერის მრავლობითს წარმოადგენდეს ევ სუფიქსის დართვით¹⁸ (შ დ რ — ევ და ბოლოებიანი მრავლობითი ზოგიერთ სოფელთა სახელებში: ვაშლევი — ვაშლები, ბელლევი — ბელლები და ა. შ.) და იყოს კომპოზიტი, რომლის მეორე ნაწილი საზოგადო სახელია (ვთქვათ სახელი, სოფელი, კარი და ა. შ.) მაშინ გვექნებოდა: ბებრევთა (ბებრევთა) სახლდ, ბებრევთა (ბებრევთა) სოფელი, ბებრევთკარი და ა. შ. (როგორც მაგ., ჭიქთუბანი, წინამძღვრიანთკარი, ვეძათხევი და ა. შ.). ასეთ ფორმებს დროთა ვითარებაში უნდა დაჰკარგვოდათ

15 ა. შანიძე — ქართული ენის გრამატიკა. 1953 წ. გვ. 130.

16. შ. ნიჟარაძე. ქართული ენის ზემოაქართული დიალექტი. 1961 წ. გვ. 21 (ნიგაზეული, ჰანგრეული... ნიგაზეული, ჰანგრეული და ა. შ.).

17 ა. მსხალაძე — მაჭახლის ხეობის ტოპონიმისათვის. რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედინსტიტუტის სტუდენტთა შრომები. I. 1954 წ. გვ. 25-27.

18 ა. შანიძე — ქართული ენის გრამატიკა გვ. 138.

მეორე შემადგენელი ნაწილი¹⁹
და დავერჩებოდა ბებრევთა (რო-
გორც წყაროთა, ღართა, გზათა,
ბაქართა, და ა. შ.).²⁰ ე. ი. დასაშვე-
ბია მიგველო ბებრევთა → პებ-
რევთი, ბებრევთიდან კი ბებრე-
უთი → ბებრეუთი (არის შემ-
თხვევები, როცა ვ უმარცვლო უ-ს
(ჟ) უდრის. შ დ რ. გურ, რუა,
ზღუა.²¹ აჭარულშიც მოიძებნება
ვ-ს უ (ჟ) -სთან გატოლების ნი-

19. ვ. თოფურია — გეოგრაფიულ სა-
ხელთა — თა სუფიქსისათვის ქართულ-
ში. სახელთა ბრუნების ისტორიისათვის
ქართველურ ენებში, წ. I, თბ. 1956 წ.
გვ. 288.

20. თ. ზურაბიშვილი — ტოპონიმიკას
შესწავლისათვის. გვ. 142. ქართველურ
ენათა სტრუქტურის საკითხები. II. თბი-
ლისი, 1761 წ.

21 ა. ჩიქობავა. ჭანურის გრამატიკული
ანალიზი. თბ. 1936 წ. გვ. 14.

მუშები: წავიდა → წევიდა
(გამოთქმაში) წე ჟ და; თევრათი
→ თე ჟ რათი; ბევრი → ბე-
ჟრი და ა. შ).

ჩვენ ვვარაუდობთ, რომ ბებრე-
უთის || ბებრევთის საწარმოებე-
ლი ფუძე საბასეული ბებერი (მეს-
ხურ-ჯავახური—ბებერა) უფროა,
ვიდრე ახალ სალიტერატურო ქარ-
თულში ცნობილი ბებერი.

მესხურ-ჯავახურის მსგავსად,
ვფიქრობთ, ზემოაჭარულში ბებე-
რა იხმარებოდა მოხუცებული ქა-
ლის, ბებიას აღსანიშნავად, მაგრამ
დროთა ვითარებაში სიტყვა ბებე-
რა ამ გაგებით დაიკარგა და მის-
გან ნაწარმოები სიტყვა ბებრეუთი
— ბებრევთი კი სწორედ მოხუცე-
ბული ქალის, ბებიას საცხოვრი-
სის, შვილიშვილისათვის — დე-
დულეთის, რძლის, გათხოვილ
ქალიშვილის მშობლიური კუთხის
— სოფლის, სამშობლოს, ოჯახის
აღმნიშვნელად კი შემოგვრჩა.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.
ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მღივნის — 33-72.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.IV.1972 წ., საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.
შეკვეთის № 1380, ემ 00037. ქაღალდის ზომა 60X90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 22).

66/107

შანსი 40 კმ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118